

Kirosanojen kääntäminen ja kirosanat osana karakterisaatiota ja puheen illuusiota J.R. Wardin teoksessa *Sitomaton rakastaja*.

Anna-Maria Weckström
Tampereen yliopisto
Viestintätieteiden tiedekunta
Suomen kielen tutkinto-ohjelma
Pro gradu -tutkielma
Huhtikuu 2018

Tampereen yliopisto
Viestintätieteiden tiedekunta
Suomen kielen tutkinto-ohjelma

WECKSTRÖM, ANNA-MARIA: Kirosanon kääntäminen ja kiro sanat osana karakterisaatiota ja puheen illuusiota J.R. Wardin teoksessa *Sitomaton rakastaja*.

Pro gradu -tutkielma, 80 sivua

Huhtikuu 2018

Tässä tutkielmassa tarkastellaan kirosanon ja kiro sanarakenteiden kääntämistä englannin kielestä suomen kieleen. Tarkastelun kohteena ovat mikro- ja makrotason käännösstrategiat, kirosanon käyttötarkoitukset, niiden paikka lauseessa sekä niissä mahdollisesti käännösprosessin myötä tapahtuvat muutokset. Pyrkimyksenä on tutkia kirosanon käytön eroavaisuuksia englannin kielen ja suomen kielen välillä ja selvittää, millaiset kiro sanarakenteet ovat kääntämisen kannalta ongelmallisia. Tutkielmassa tarkastellaan lisäksi sitä, miten kiro sanat teoksessa vaikuttavat hahmon karakterisaatioon. Tutkielmassa luodaan myös pieni katsaus siihen, millainen osuus kiro sanoilla on teoksessa puheen illuusion luomisessa, ja arvioidaan aidon puheen vaikutelman onnistuneisuutta.

Tutkimus on kvalitatiivista ja kvantitatiivista aineiston analyysia. Aineistona on J.R. Wardin vuonna 2007 julkaistu teos *Lover Unbound* ja Maria Sjövikin siitä tekemä suomennos *Sitomaton rakastaja* (2011).

Tutkimuksen mukaan kääntämisen kannalta erityisen hankalia ja kiinnostavia tapauksia näyttää olevan kolmenlaisia: kiro sanat ja kiro ilurakenteet, joilla ei ole vakiintunutta käännösparia suomen kielessä, rakenteet, joissa kiro sana rikkoo yhdyssanan tai sanaliiton, sekä tapaukset, joissa kiro sanat toimivat edustamansa sanaluokan vuoksi eri kielissä eri tavalla. Tutkimus osoitti, että käännös on kirosanon käytön osalta määrällisesti ja kategorisesti hyvin uskollinen alkuperäiskieliselle teokselle. Karakterisaation kannalta kiro sanoilla on merkittävä osuus hahmon toiminnallisuuden, tehokkuuden ja miehekkyyden vaikutelman luomisessa. Puheen illuusiota tarkasteltaessa käännöksessä aidon puheen vaikutelma paikoin rikkoutui suomen kieleen käännetyissä kiro iluilmauksissa ilmenevän interferenssin ja suomen kielessä harvaan esiintyvien kirosanon käytön vuoksi.

Avainsanat: Kiro sana, käännöskirjallisuus, karakterisaatio, puheen illuusio

Sisällys

1. Johdanto	4
1.1 Tutkimuskysymykset	5
1.2 Aineisto	7
1.3 Tutkimusmenetelmät ja tutkimusprosessi	8
2. Kiroileminen ja kiro sanat	11
2.1 Mikä on kiro sana?	11
2.2 Miksi kiro sanoja käytetään?	14
2.3 Kiro sanojen käyttö lauseessa	16
2.4 Suomenkielisen kiroilun historiaa	17
3. Käännösstrategiat	18
3.1. Kotouttaminen, vieraannuttaminen ja interferenssi	18
3.2 Kiro sanojen kääntäminen	20
3.3 Käännössuomi	22
4. Aineiston kiro sanojen luokittelua	25
4.1 Ihmisen ruumiintoimintoihin ja seksiin liittyvät kiro sanat	25
4.1.1 <i>Shit</i>	26
4.1.2 <i>Fuck</i>	30
4.1.3 <i>Frickin'</i>	39
4.1.4 <i>Crap, Screw, Shoot, Cocksucking</i> ja <i>Flippin</i>	41
4.2 Uskontoon liittyvät kiro sanat	41
4.2.1 <i>Hell</i>	41
4.2.2 <i>Damn</i> ja <i>goddamn</i>	47
4.2.3 <i>Godforsaken</i>	51
4.3 <i>Man, boy</i>	51
4.4 Makrotason käännösstrategiat	52
5. Kiro sanat osana karakterisaatiota ja puheen illuusiota	55
5.1 Karakterisaatio	55
5.1.1 Kuinka fiktiivisiä hahmoja karakterisoidaan?	56
5.2 Puheen illuusio	58
5.2.1 Kirjoitetun puheen sujuvuus ja suunnitelmallisuus	58
5.2.2 Keinoja puheen illusion luomiseksi	60
5.3 Kiroilu osana karakterisaatiota ja puheen illuusiota	62
6. Kiro sanat osana karakterisaatiota ja puheen illuusiota aineistossa	64
6.1 Vishous	65

6.2 Jane	67
6.3 John Matthew	68
6.4 Phury	69
6.5 Butch	71
6.6 Manello	72
6.7 Puheen illuusion onnistuneisuus käännöksessä	73
7. Lopuksi	76
Aineisto:	78
Lähteet:	78

1. Johdanto

Kiroilu on kielen ilmiö, joka on merkittävä osa jokapäiväistä kielenkäyttöä. Ihmisellä on tarve päästää paha olonsa ja suuttumuksensa ilmoille jollain verbaalisella tavalla, ja tämä tapahtuu helposti pikaisen ja spontaanin suusta ulos räjähtävän ärräpään muodossa. Myönnän itsekini sortuvani käyttämään vähemmän hienostunutta kieltä potkaistessani pikkugarpaani kynnykseen tai nähdessäni, että koirani on syönyt uudet nilkkurini. Kun jokin asia suuttuttaa tai harmittaa, kiro sanat auttavat pahan olotilan ilmaisemisessa. Kiroilulla ilmaistaan yleisimmin tuhtumusta tai kivun tunnetta, mutta kiro sanoja käytetään myös muihin tarkoituksiin, kuten haistatteluun, herjaamiseen ja erilaisten ilmausten vahvistamiseen. Kiro sanoja käytetään välillä myös eräänlaisina puheen keskelle siroteltavina välimerkkimäisinä lisäyksinä, joiden tarkoitus on tuoda väriä ja asennetta puheeseen. Kiroilua voidaan myös pitää eräänlaisena itseilmaisun keinona, joka osaltaan rakentaa kuvaa puhujan luonteesta, tyylistä ja ajatusmaailmasta.

Kirosanojen käyttö luo kuulijalle tai lukijalle mielikuvaa puhujan sivistyksestä, kohteliaisuudesta, kasvatuksesta ja sosiaalisesta elinympäristöstä. Suhtautuminen kiroiluun on yksilökohtaista: joillekin se on luonnollinen osa jokapäiväistä kielenkäyttöä, joillekin taas kauhistus. Kiro sanojen käyttö ja käyttöyhteys vaikuttavat suuresti siihen, millaisen kuvan annamme itsestämme. Osalla ihmisistä tuntuu olevan käsitys, että kiroilu on merkki sivistymättömyydestä ja huonoista käytöstoista, minkä vuoksi monet yrittävätkin varjella lapsiaan kuulemasta kiro sanoja ja pyrkivät siistimään kieltään pienten ollessa läsnä. Nykypäivänä kiro sanat ovat kuitenkin tavallinen osa yleistä kielenkäyttöä. Kaiken kukkuraksi myös tv-ohjelmat ja elokuvat pursuavat sadatteluja, joten niille altistuu lähes väistämättä huolimatta hyvistä pyrkimyksistä päinvastaiseen.

Kiroilu kuuluu kiinteämmin spontaaniin suulliseen ilmaisuun kuin kirjoitettuun tekstiin. Kaulokirjallisuudessa esiintyvät kiro sanat ja kiro iluilmaukset ovat jo kirjallisen muotonsa vuoksi selkeästi huolellisemmin harkittuja kuin puheessa, sillä ”kirjoitettaessa on huomattavasti puhetta enemmän aikaa muotoilla lauseita kompleksisiksi kokonaisuuksiksi käyttämällä keinoja, joita harvemmin puheessa esiintyy” (Tiittula 1992:19). Koska kirjoittajalla on enemmän aikaa pohtia ilmaisutapaansa, sananvalinnoilla on suurempi merkitys ja suunnitelmallisempi funktio. Puheessa kiro sana voi vain tunnereaktion myötä automaattisesti lipsahtaa missä muodossa tahansa, mutta kirjoitetussa tekstissä ilmauksen muoto ja paikka on tarkkaan mietitty oikean vaikutelman luomiseksi. Tämän suunnitelmallisuuden vuoksi kiro sana näyttäytyy kirjoitettuna painokkaampana kuin puheessa.

Kirosanojen käytöllä on erilaiset perinteet eri kulttuureissa, mikä on otettava huomioon kirosanojen kääntämisessä. Kun käännetään kirosanoja suomesta englantiin, kirosanoilla on niin sanotut suorat – tai ehkä pikemminkin yleisimmin käyteyt – käännösparit, mutta lähde- ja kohdekielisten sanojen hienoisen merkityseron tai niiden välisen sanaluokkaeron aiheuttaman taivutusongelman vuoksi kääntämisessä nousee keskeiseksi kysymykseksi se, kuinka kiroilu ilmaus on mahdollista kääntää mahdollisimman luontevasti ja kohdekielisen henkilön suuhun sopivaksi eri konteksteissa. Tietylle englanninkieliselle kirosanalle ei joka tilanteessa sovi sen tyypillisin suomenkielinen vastine, vaan kääntäjän on irrottauduttava lähdetekstistä ja keksittävä ilmaus, joka parhaiten vastaa alkupe- räistä manausta. Luonnollisesti jokaisella on oma suhtautumistapansa kirosanoihin ja niiden voimakkuuteen, ja se saattaa poiketa huomattavasti muiden kielenkäyttäjien mielipiteestä. Kirosanat, jotka kuvastavat negatiivista tunnetta aidoimmillaan, ovatkin mielenkiintoinen tutkimuskohde käännöstie- teessä.

1.1 Tutkimuskysymykset

Kirosanoista ja niiden kääntämisestä on tehty viime aikoina runsaasti erilaisia tutkimuksia. Minna Hjort on tehnyt väitöskirjaa kiroilu ilmauksista ja niiden kääntämisestä, ja graduja aiheesta ovat teh- neet mm. Laura Tuhkanen 2007: *Ruma sana sentään! Kiroilu ja haukkumasanat tv-tekstityksissä*, Laura Liimatainen 2012: *Kiroileminen ja karakterisaatio Mullan alla -tv-sarjan tekstityksissä* ja Mona Paavilainen 2010: *Fucking helvetin Scheiße - kirosanoista ja niiden kääntämisestä Irvine Welshin Trainspottingissa*. Sivuainegradun aiheesta on kirjoittanut Eliisa Pitkäsaari, joka tarkasteli jussiiivia tutkielmassaan *Koira viekään ja hitto soikoon - Suomalaisen ja käännetyn kaunokirjallisuu- den päivittelylisät* (2014). Minun tutkimukseni aiheena on kirosanojen ja sadatteluilmausten kääntä- misessä englannista suomeksi käytettävät käännöstrategiat sekä se, miten kirosanat luovat teoksessa illuusiota aidosta puheesta ja vaikuttavat hahmojen karakterisaation. Oma tutkimukseni siis yhdiste- lee aiempien tutkimusten tutkimuskysymyksiä ja piirteitä luoden niitä monipuolisemman kokonai- suuden.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Minkälaisia käännöstrategioita J.R. Wardin teoksen *Lover Unbound* kiroilu ilmauksien kää- ntämisessä on käytetty, ja onko kirosanojen frekvenssi, käyttötarkoitus, paikka ja kategoria säi- lynyt samana?
2. Millä tavalla kiroilu ilmaukset karakterisoivat henkilö hahmoja?
3. Millä tavalla kiroilu ilmaukset tuottavat teoksessa puheen illuusiota?

Ensimmäinen tutkimuskysymykseni koskee kiroiluilmausten kääntämisessä käytettyjä mikro- ja makrotason käännösstrategioita eli tutkin sitä, kuinka kiroiluilmaukset on käännetty tai mahdollisesti jätetty kääntämättä. Mikrotason strategiat tarkoittavat paikallisia yksittäisiä käännösratkaisuja, ja tällä tasolla tutkin, onko tietty englanninkielinen kirosana tai kiroiluilmaus käännetty aina samalla tavalla vai onko tässä vaihtelua. Mahdolliselle variaatiolle pyrin löytämään kontekstuaalisia ja semanttisia syitä. Lisäksi tutkin kirosanojen funktiota ja paikkaa lauseessa eli selvitän, onko kirosanan tarkoitus säilynyt samana ja onko sen paikka käännettyssä virkkeessä eri kuin lähdekielessä.

Mikrotason strategioiden avulla muodostan käsityksen makrotason strategiasta. Makrotason strategia tarkoittaa globaalin tason strategiaa, jota on noudatettu teoksessa koko käännösprosessin ajan. Esimerkiksi tässä tapauksessa se voisi olla kiroilun vahvuusasteen säilyttäminen tai vaihtoehtoisesti kiroilun vähentäminen tai lieventäminen. Makrotasolla vertailen alkuperäistekstin ja suomennoksen kiroiluilmausten esiintymisfrekvenssiä ja niiden laatua pyrkien luomaan kokonaiskuvan kääntämisestä ohjanneista vallitsevista strategioista. Strategian valintaan vaikuttavat luonnollisesti käännöksen funktio, skopos, vastaanottajat sekä kulttuurierot lähde- ja kohdekielessä. Kaunokirjallisen teoksen kohdalla käännöksen funktio on viihdyttää lukijakuntaa, joka tämän teoksen tapauksessa on ikähaarukaltaan luultavasti nuorista aikuisista keski-ikäisiin naisiin. J.R. Wardin teokset ovat selkeästi karskilla ja mustalla huumorilla leikitteleviä, joten kirosanojen kääntämisessä huumorielementti on oletettavasti merkittävä käännösratkaisuihin vaikuttava tekijä. Käännösstrategioiden yhteydessä pohdin myös kiroilun eroja suomen kielen ja englannin kielen välillä sekä interferenssin näkymistä käännösratkaisuissa. Näitä saattaa ilmetä esimerkiksi Wardille tyypillisissä *Fan-fucking-tastic* kaltaisissa rakenteissa, joissa suhtautumista ilmaiseva vahvistava kirosana rikkoo sanan tunkeutuen sen keskelle. Tällainen ilmiö ei tyypillisesti suomen kielessä ole mahdollinen eikä tuota sujuvaa ilmausta, sillä suorahko käännös *Fan-vitun-tastista* kuulostaa ontuvalta. Kirosanan sijoittaminen lauseeseen nouseekin mielenkiintoiseksi kysymykseksi.

Toinen tutkimuskysymykseni keskittyy kirosanoihin osana henkilöhahmojen karakterisaatiota. Tutkin ja pohdin, miten kiroilun ja kunkin henkilön suusta pääsevien kirosanojen avulla luodaan kuvaa keskeisimpien henkilöhahmojen persoonallisuudesta, asenteesta ja ajatusmaailmasta. Samalla arvioin kiroilun ja hahmon kuvatun luonteen yhteensopivuutta.

Kolmas tutkimuskysymykseni kohdistuu kiroiluun puheen illuusion luoja teoksessa. Tässä perehdyn keskusteluun ja keskustelun kielioppiin sekä yleisesti ottaen puheen esittämiseen kaunokirjallisuudessa. Kaunokirjallisessa teoksessa kerronta tapahtuu yleensä osittain dialogin kautta, ja repliikit pyrkivät luomaan vaikutelmaa aidosta puheesta. Dialogin lisäksi aineistossani ilmaistaan monin pai-

koin hahmojen ajatuksia mielen sisällä tokaistujen kommenttien muodossa. Samaan tapaan kuin ihmisten ajatuksissa oikeastikin, myös näissä kerronnallisissa osioissa esiintyy kiroilua ja päivittelyä. Tällä tavalla teoksessa pyritään luomaan tietynlaista illuusiota itselle puhumisesta ja hahmon pään sisällä tapahtuvasta asioiden käsittelystä. Tutkimuksessani pohdin kirjoitetun ja puhutun kielen eroja ja sitä, kuinka kiro sanat osaltaan tuovat kirjoitettua kieltä lähemmäs puhekieltä ja luovat vaikutelmaa oikeasta ja uskottavasta puheesta. Luonnollisesti puheen täydellinen kuvaaminen on mahdotonta, koska graafisin merkein ei pystytä ilmaisemaan kaikkia puheen prosodisia ilmiöitä. Aidon puheen vaikutelman luomisessa kiro sanoilla on oletettavasti merkittävä rooli, sillä kiroilu tuo omalta osaltaan spontaaniutta hahmojen puheeseen.

1.2 Aineisto

Tutkimusaineistonani on yhdysvaltalaisen kirjailijan J.R. Wardin 509-sivuinen teos *Lover Unbound* (2007) ja Maria Sjövikin siitä tekemä suomennos *Sitomaton rakastaja* (suomennos ilmestynyt 2011). *Lover Unbound* edustaa viime vuosina suureen suosioon noussutta genreä, joka on luokiteltu fantasiaksi, mutta itse määrittelin sen sijoittuvan jonnekin kauhun, fantasian ja *paranormal romanceksi* kutsutun lajin välimaastoon. Aineisto poikkeaa genreltään ja mahdollisesti myös lukijakunnaltaan huomattavasti aineistoista, joita on käytetty aiemmissa samaa aihetta käsittelevissä tutkimuksissa. Valitsin teoksen, koska sen aiemmin lukeneena tiedän sen sisältävän runsaasti kiro sanoja ja sadattelua ja näin ollen tarjoavan otollisen aineiston erilaisten kiroiluilmausten kääntämisen tutkimiseen. Kiroilu on myös merkittävä tekijä teoksen henkilöhahmojen persoonallisuuden rakentumisessa, minkä vuoksi se on mielekäs karakterisaation tutkimisen kannalta.

Lover Unbound on viides kirja tällä hetkellä viisitoistaosaisesta kirjasarjasta, joka kertoo New Yorkin Caldwellissa elävistä vampyyrisotureista. Soturit muodostavat ”Mustan tikarin veljeskunnan”, jota johtaa vampyyrirodun vastahakoisesti titteliään kantava sokeutuva kuningas. Wardin vampyyrit poikkeavat populaarikulttuurin ihmisverta imevistä pelottavista loisista huomattavasti, sillä he juovat vain oman rotunsa vastakkaisen sukupuolen edustajien verta. Vampyyrin purema ei myöskään muuta ihmistä vampyyriksi, vaan vampyyriksi synnyttään. Vampyyrit syntyvät samalla tavalla kuin ihmiset, mutta he kokevat muutoksen noin 25-vuoden iässä ja tulevat auringonvalolle herkiksi.

Sarjan vampyyreillä on omanlaisensa uskonto, jossa heidän luojaansa on Kirjurineitsyeksi kutsuttu rodun esiäiti. Kristinuskon paholaista puolestaan vastaa Kirjurineitsyen veli Omega, joka pyrkii tuhoamaan sisarensa luomat vampyyrit. Vampyyrisoturit taistelevat öisin heidän vastustajansa Omeگان epäkuolleista muodostuvaa *lesser*-armeijaa vastaan pelastaakseen rotunsa tuholta. Mustan tikarin veljeskunnan jäsenet ovat vampyyrien kermää, sillä he ovat rodun vahvimpia ja puhdasverisimpiä

edustajia ja näin ollen parhaita mahdollisia satureita puolustamaan lajiaan. Taistelun tuoksinassa kukin päähenkilöistä käy läpi omia henkisiä ongelmiaan, ja teoksen keskushenkilöiden löytäessä elämänkumppaninsa ja luodessa uusia liittoutumia heidän joukkoonsa liittyy sarjan edetessä koko ajan lisää vampyyreja ja ihmisiä.

Lover Unboundin tapahtumien keskiössä on Vishous, joka on veljeskunnan älykkäin jäsen ja tietotekniikkavelho. Hän saa teoksen alussa osuman *lesserin* luodista ja päätyy ihmisten sairaalaan, jossa hänet kursii kokoon lääkäri Jane Whitcomb. Vishous tuntee voimakasta omistushalua lääkäriä kohtaan ja kaappaa naisen sairaalasta mukaansa. Luonnollisesti he rakastuvat toisiinsa, mutta Jane kuuluu eri maailmaan, minkä vuoksi Vishousin on luovuttava hänestä. Vishousin tarinan rinnalla kuvataan myös veljeskunnan adoptoiman muutostaan odottavan vampyyrinuorukaisen, John Matthewin, itsetunto-ongelmia ja sopeutumisvaikeuksia, sekä yhden veljeskunnan jäsenen, Phuryn, sisäistä kamppailua toivottoman rakkautensa ja omien demoniensa kanssa. Oma suurempi sivuroolinsa teoksessa on myös yhdellä Kirjurineitsyen Valitulla, Cormialla, joka on määrätty Vishousin puolisoiksi. Hän ei kuitenkaan teoksessa käytä rumaa kieltä, joten jätän hänet tutkimuksessani huomiotta. Sarjan henkilöhahmot – erityisesti miehet – ovat erittäin rääväsuisia: kirosanoja esiintyy taajaan ja manaukset ovat muodoltaan ja rakenteeltaan moninaisia, minkä vuoksi aineisto tarjoaa runsaasti materiaalia kirosanojen ja sadattelukonstruktioiden kääntämisen tarkasteluun.

1.3 Tutkimusmenetelmät ja tutkimusprosessi

Tutkimukseni on kvalitatiivista ja kvantitatiivista aineiston analyysia. Tutkimuksessa vertailen alkupe-
räistekstin ja suomennoksen kiroiluilmausten eroavaisuuksia, kirosanojen esiintymisfrekvenssiä ja tutkin käännösstrategioita. Tämä tapahtuu siten, että kokoaan järjestelmällisesti teoksen ja sen käännöksen kiroiluilmaukset Excel-taulukkoon ja lajitellen ne englanninkielisen kirosanan merkityksen ja käyttötarkoituksen mukaan alakategorioihin. Tutkin, onko tietty englanninkielinen kirosana tai kiroiluilmaus käännetty aina samalla tavalla vai onko tässä vaihtelua, ja etsin mahdollisia syitä vaihtelulle. Lisäksi lasken, onko kirosanojen lukumäärä pysynyt samana kohdekielellä. Tutkimukseni keskiössä on kiroiluilmausten kääntämisessä käytetyt käännösstrategiat eli se, kuinka kiroiluilmaukset on käännetty. Tutkin onko kirosanat kierretty jollain tavalla, korvattu jollain neutraalimmalla ilmauksella tai mahdollisesti jätetty kokonaan pois. Tässä yhteydessä tutkin myös kirosanan funktiota ja paikkaa lauseessa. Katson, onko funktio säilynyt samana ja onko kirosana saatu asetettua käännöksessä samaan paikkaan, esimerkiksi keskelle sanaa tai ilmausta, vai onko se siirtynyt käännöksessä

alkuperäisestä paikastaan, esimerkiksi lauseen alusta lauseen loppuun. Erikoisilta vaikuttavien käännösratkaisujen onnistuneisuutta arvioin suuntaa-antavasti tarkistamalla The Finnish Internet Parsebank -korpukselta käännetyin ilmauksen esiintymisfrekvenssin.

Tutkimuksessa lajittelen kiroiluilmaukset huolellisesti. Käyttötarkoitukset jaottelen Anderssonin & Trudgillin (1990) mukaan neljään pääryhmään: tunteiden ilmaisu (esimerkiksi yhtäkkiset irraliset manaukset ja turhautumisen ilmaukset: *Shit. Just open the goddamn thing.*), herjaava käyttö (haistattelut, kuten *Fuck you*), humoristinen käyttö ja vahvistava käyttö. Tutkimusta tehdessäni havaitsin, että tulosten esittämisen kannalta on mielekästä jakaa kirosanojen käyttö vielä alakategorioihin näiden neljän pääryhmän sisällä ilmauksen muodon suhteen. Tutkimuksen ulkopuolelle jäävät luonnollisesti substantiivimaisesti käytetyt rumat sanat, joiden funktio on nimetä asioita tai esineitä. Tällaisia olivat esimerkiksi *Hän ei juonut sellaista paskaa*, jossa *paska*-sana nimeää juoman. Lisäksi tarkastelusta jäivät pois taivastelevat *voi Jeesus*, *voi Luoja* / *hyvä Jumala* tapaiset lievät päivittelyt, joita teoksessa esiintyy runsaasti. En laske näitä varsinaisen kiroilun piiriin, sillä teoksessakin niiden tyypillisin funktio oli ilmaista ihmetystä eikä kirotta jotakin. Lisäksi jätin pois suorat nimittelyt, joissa jotakuta hahmoa haukutaan paskiaiseksi tai vastaavaksi.

Karakterisaatiota tutkin siten, että taulukoin kunkin hahmon käyttämät kirosanat ja niiden esiintymisfrekvenssin. Tämän perusteella pohdin kirosanojen ja niiden määrän merkitystä hahmon henkikuvaan ja sitä, millä tavalla se vahvistaa hahmon olemusta tai sopii hahmon persoonaan. Käännöksen yhteydessä otan esille, kuinka paljon kunkin hahmon kirosanoja on poistettu tai lievennetty, ja etsin mahdollisia hahmokohtaisia syitä tälle.

Puheen illuusio kietoutuu tutkimuksessani tiiviisti karakterisaation ympärille. Puheen illuusiota tutkin siitä näkökulmasta, kuinka onnistuneesti teoksen suomennoksessa on saatu luotua vaikutelma aidosta puheesta. Esitän arvioni teoksen aidon puheen vaikutelman onnistuneisuudesta ja käsittelen esimerkkejä tapauksista, joissa puheen illuusio on omasta mielestäni rikkoutunut. Puheen illuusion osaksi katson tutkimuksessani sen, kuinka puhe sopii henkilöhahmon suuhun sen perusteella, mitä hänestä on kerrottu.

Graduni rakentuu siten, että toisessa varsinaisessa luvussa kerron kirosanoista yleisesti kielellisenä ja kulttuurisena ilmiönä. Kerron hieman niiden historiasta ja esittelen kirosanatyyppejä sekä niiden luokittelua, käyttöä sekä kontekstisidonnaisuutta. Kolmas luku käsittelee kirosanojen kääntämistä, lähde- ja kohdetekstin vastaavuuden ongelmia, kiroilun kääntämisen hankaluuksia ja kääntämiseen vaikuttavia kulttuurieroja. Esittelen myös käännösuomea ja sen taustaa. Luvussa neljä päästään itse tutkimukseen. Jaottelen kirosanat kategorioittain ja käsittelen kirosanan kerrallaan esitellen, millaisissa merkityksissä ja rakenteissa se on esiintynyt ja millaisia erilaisia käännösratkaisuja on

käytetty. Seuraavaksi vertailen kirosanojen määrää alkuperäisessä teoksessa ja käännöksessä. Selvitän, onko kirosanojen lukumäärä pysynyt samana ja onko kiroilun laadussa huomattavia eroavaisuuksia. Tässä osiossa siis erittelen makrotason käännösstrategioita. Viides luku käsittelee karakteriasaatiota ja puheen illuusiota sekä kirosanojen roolia näissä ilmiöissä. Kuudennessa luvussa analysoin teoksen kirosanoja karakterisaation ja puheen illuusion näkökulmasta. Gradun viimeinen osio muodostuu perinteisesti loppupäätelmistä ja tulosten kokoamisesta.

2. Kiroileminen ja kirosanat

Tässä luvussa esittelen erilaisia kirosan määritelmiä, kirosanon käyttötarkoituksia sekä eri tutkijoiden kehittämiä malleja kirosanon luokitteluun merkityksen ja käytön mukaan. Pohdin myös kiroiluun kohdistuvia asenteita ja sitä, miksi kirosanon käytetään siitä huolimatta, että niitä yleisesti pidetään paheksuttavina tabusanoina.

2.1 Mikä on kirosana?

Kiroilemisella tarkoitetaan yleisesti yhden yksittäisen kirosan käyttöä reaktiona johonkin juuri tapahtuneeseen tai kuultuun, ja osana pidempää puheenvuoroa kirosanat tuovat lausumaan affektiivisen sävyn (VISK §1725). Ihmisillä on erilaisia käsityksiä kirosanon vahvuusasteista ja siitä, mitkä sanat lasketaan kirosanoniksi ja mitkä puolestaan ovat vain rumia sanoja. Omasta mielestäni kirosana on mikä tahansa sana, jota käytetään sadattelutarkoituksessa. Tällöin siis konteksti ja käyttötarkoitus tekevät sanasta kirosanon. On kuitenkin huomioitava, että kiroilussa käytetyillä sanoilla on huomattavasti eroa jo sanaan liittyvän affektiivisuuden ja kirjaimellisen merkityksen vuoksi. Yleisesti ottaen voidaan sanoa, että vastenmielisinä tai epämiellyttävinä pidetyt asiat ovat valikoituneet voimakkaimiksi kirosanoniksi, ja niillä on myös negatiivisimmat konnotaatiot. Edmund Leach (Andersson & Trudgill 1990:15) on luokitellut englannin kielen tabusanat kolmeen pääryhmään:

1. Likaiset sanat (*dirty words*), jotka liittyvät seksiin ja eritteisiin, esimerkiksi *räkä* ja *paska*.
2. Sanat, jotka liittyvät kristinuskoon, esimerkiksi *Kristus* ja *Jeesus*.
3. Ihmisen kutsuminen eläimen nimellä, esimerkiksi *narttu*, *lehmä*.

On huomattava, että joskus sanat saattavat siirtyä kategoriasta toiseen tai niiden asema saattaa olla epäselvä (Andersson & Trudgill 1990:15). Ilmiöt, jotka ovat ristiriitaisia tai poikkeavia jollain tavalla, muuttuvat usein tabuiksi, kuten esimerkiksi *neitsytäiti*, *kentaurei* ja niin edelleen (mts. 16). Myös monet asiat, jotka liitetään oman ruumiimme ja ulkopuolisen maailman väliselle rajalle, herättävät ihmisessä vastenmielisyyden tunteita. Kaikkea ruumiista lähtevää eritettä (esimerkiksi hiki, virtsa, kuukautisveri, vaikko jne.) olisi syytä hävetä ja pelätä. Eritteet pitäisi kätkeä eikä niistä ole sopivaa puhua. (mts. 36.) Tässä kohdassa huomauttaisin, että tämä häpeä ja haluttomuus puhua ruumiineritteistä tuntuvat olevan voimakkaimpia silloin, kun kyse on oman ruumiin eritteistä. Tämä oletettavasti johtuu siitä, että vaikka nämä eritteet ovatkin luonnollinen osa elämää, monet ihmiset pitävät niitä vastenmielisinä, minkä vuoksi niihin liittyviä negatiivisia konnotaatioita ei haluta liittää itseensä – varsinkaan muiden läsnä ollessa. Kuitenkin toisen ihmisen kohdalla, erityisesti puhuttaessa

epämiellyttävästä henkilöstä, sanojen käyttäminen vaikuttaa olevan monelle huomattavasti helpompaa. Hyvin osuvasti näiden saastaisten eritteiden puhdistamiseen verrattavalla tavalla ihmiset kehoittavat toisiaan siistimään suunsa. (Andersson & Trudgill 1990:37). Monelle on varmasti tuttu vanha uhkaus, että suu pestään saippualla, jos käyttää rumia sanoja. Näin kirosanojen voidaan siis nähdä samalla tavalla ihmisen likaavina kuin vastenmieliset ruumiineritteetkin. Suhtautuminen näihin sanoihin ja niiden luomat negatiiviset konnotaatiot riippuvat luonnollisesti hyvin paljon yhteisöstä, jossa yksilö on kasvanut.

Kiroiluksi laskettavan puheen määrittely ei ole aina yksinkertaista. Kuten aiemmin totesin, ihmisillä on eri käsityksiä siitä, mikä sana loppujen lopuksi on kirosana, ja mielipiteet myös varsinaisten kirosanojen vahvuusasteesta vaihtelevat yksilökohtaisesti. Koska kiroilu on enemmän tai vähemmän universaalia, sille täytyy yrittää antaa kielestä riippumaton yleinen karakterisaatio (Andersson & Trudgill 1990:53). Anderssonin ja Trudgillin (mt. mp.) mukaan kiroilu voidaan määritellä kielenkäytöksi, jossa ilmausta

- käytetään viittaamaan johonkin tabuun tai kulttuurissa stigmatisoituneeseen asiaan
- ei pidä tulkita kirjaimellisesti
- voidaan käyttää ilmaisemaan voimakkaita tunteita ja asenteita.

Esimerkiksi silloin, kun sanaa *paska*, joka kirjaimellisesti merkitsee tabuna pidettyä eritettä, käytetään kiroilutarkoituksessa, sen merkitystä ei pidä ajatella kirjaimellisesti, vaan se ilmaisee puhujan tunnetta (Andersson & Trudgill 1990:53). Vaikka kirosanoja usein käytetäänkin ilmaisemaan tunteita, kiroilulla on myös muita tehtäviä vuorovaikutuksessa eivätkä kaikki niistä ole suoranaisesti negatiivisesti tulkittavissa. Länsimaisessa kulttuurissa on tabuja liittyen seksiin, uskontoon, ruumiin-toimintoihin, etnisiin ryhmiin, ruokaan, likaan ja kuolemaan (mts. 55). Ei olekaan mikään yllätys, että juuri nämä sanat (erityisesti seksiin, ruumiintoimintoihin ja likaan liittyvät ilmaukset) on otettu kiro-sanakäyttöön.

Andersson ja Trudgill (1990:55) esittävät kiroilumallin, jota on mahdollista käyttää työkaluna sen ymmärtämiseen, mitä kiroilu on, ja kuinka sitä voidaan tutkia. Kiroilumalli koostuu viidestä eri tasosta:

- 1) tabukäytös
- 2) tabusanat
- 3) kiro sanat
- 4) kiroilun kielioppi
- 5) kiroilun sosiaaliset rajoitteet.

Puhuttaessa kiroilun sanastosta on otettava huomioon yksinkertaisten kirosanojen, kuten *helvetti*, *vittu* ja *paska*, lisäksi yhdyssanat, fraasit ja kehykset, kuten esimerkiksi kysymykset *Kuka piittaa paskaakaan siitä?* (mts. 59). Käytettäessä sanoja, kuten *paska*, ja fraaseja, kuten *painu helvettiin*, kirosanoina niiden käyttö ja merkitys ovat laajentuneet ja kaukana kirjaimellisesta merkityksestä (mts. 59). Kirosanojen merkitys yleisesti ottaen ei siis juuri koskaan ole tulkittavissa kirjaimellisesti, mutta kirosanaan sisältyy ajatus vastenmielisestä asiasta, jota se itsenäisenä kontekstista erotettuna sanana merkitsee. Tämä semanttinen merkitys on kiroilukontekstissa laajentunut ja muuttunut abstraktimpaan suuntaan.

Kiroilun kielioppi puolestaan saadaan siten, että tavalliset säännöt yhdistetään kiroilusanastoon. Tällaista on esimerkiksi useille Euroopan kielille tyypillinen tapa lisätä kirosanoja eufemismeihin tai kysymyssanoihin: *Kuka helvetti sen teki?* Kiro sanat saattavat tunkeutua kieliopillisiin kuvioihin erilisinä lausahduksina *Hitto! Jeesus!* tai lisäyksinä (*adsentences*), jotka liittyvät löyhästi lauseen alkuun tai loppuun: *Hitto, unohdin koko jutun*. Ne voivat myös liittyä lauseen suuriin konstituentteihin eli subjektiin, predikaattiin tai adverbisiin: *He fucks everything up*. Kiro sanat voivat myös olla osa lauseen konstituenttia: *Tämä perkeleen juna* tai sanaa: *abso-fucking-lutely*. (Andersson & Trudgill 1990:62–63.)

Andersson & Trudgill (1990:61) esittävät, että kiro sanat ovat jaettavissa neljään pääryhmään, jotka ovat:

- a) Voimasanat, joita ei kohdisteta muihin ihmisiin, vaan niillä ilmaistaan tunteita. Esimerkiksi *Helvetti! Paska! Hitto vieköön!*
- b) Herjaukset ja halventavat nimitykset, jotka kohdistetaan muihin ihmisiin. Tähän ryhmään kuuluu nimittely sekä erilaiset kiroukset, kuten esimerkiksi *Senkin paskiainen! Painu helvettiin!*
- c) Humoristinen kirosanojen käyttö, joka on kohdistettu muihin ihmisiin leikkisällä tavalla ilman halventamistarkoitusta: *Raahaa perseesi tänne!*
- d) Apusanat tai lisäsanat, jotka eivät kohdistu ihmiseen tai tilanteeseen. Näissä tapauksissa kiroilu on osana puhetapaa, ja se on sävyltään lähes aina epäempaattinen: *Tämä helkkarin pöytä.*

Kohtaan d) tekisin itse sellaisen korjauksen, että tällainen kiroilu välillä kohdistuu senhetkiseen tilanteeseen siinä mielessä, että kiro sanan käyttö neutraalin esineen yhteydessä välillä saattaa kuvastaa henkilön turhautumisen tunnetta. Tällöin kyse ei mielestäni ole lisä- tai apusanasta vaan turhautumisen ilmaisemisesta, jossa yleinen harmitus purkautuu siten, että kirotaan kaikkea mahdollista, joka sattuu olemaan puhujan tilassa läsnä ja häiritsemässä. Mielestäni tässä käyttötarkoituksessa on

tietty vivahde-ero, ja tällaisessa tilanteessa kutsuisin itse näitä lisäsanoja vahvistuksiksi, jotka ilmaisevat negatiivista asennoitumista.

2.2 Miksi kirosanoja käytetään?

Kirosanojen käyttö ei varmasti kovinkaan monen mielestä kuulu kauniiseen ja sivistyneeseen kieleen, mutta tästä huolimatta kirosanoja käytetään paljon. Kiro sanojen käyttö on useimmissa puhe- ja kirjoitustilanteissa normien vastaista, mutta on tilanteita, joissa kiroilu on tavallista ja sitä edellytetään (Hjort 2006:74). Anderssonin & Trudgillin (1990:63–64) mukaan yleinen selitys on se, että kiro sanoja käytetään, kun puhujalla ei ole muita sanoja käytettävissä. Tämän selityksen voi tulkita joko negatiivisesti niin, että kiroilu on puhujan heikkous ja osoitus hänen suppeasta sanavarastostaan, tai kiroilun puolustukseksi sillä perusteella, että tietyissä tilanteissa muut sanat eivät olisi sopivia (mt.mp).

Kiroilu on sidottu sosiaaliin rajoitteisiin, jotka heijastavat yhteisön arvoja (Andersson & Trudgill 1990:64). Minna Hjort (2006:74) toteaa, että ”kirosanat ovat osa tiettyä kielenkäytön koo deja ja voivat toimia esimerkiksi osoituksena ryhmään kuulumisesta tai pyrkimyksestä siihen.” Onhan selvää, että kiro sanat tarttuvat samaan tapaan kuin muutkin puheenparret samoissa piireissä paljon liikkuvien ihmisten välillä ryhmän jäseneltä toiselle, sillä puhetapa osaltaan luo ryhmän yhteenkuuluvuuden tunnetta. On melko epätavallista, että tiiviiseen ryhmään kuuluvat henkilöt puhuvat samassa epämuodollisessa vuorovaikutustilanteessa huomattavasti toisistaan poikkeavalla tavalla yhden puhuessa siistiä kirjakieltä ja toisen käyttäessä kiro sanoja välimerkkeinä. Myös konteksti ja henkilö, jonka kanssa olemme vuorovaikutuksessa, vaikuttavat puhetyyliimme, mikä johtuu ihmiselle perustavanlaatuisesta halusta kuulua johonkin sosiaaliseen ryhmään tai pyrkimyksestä luoda tietynlainen vaikutelma itsestään.

Kiroilu on yleinen ilmiö kielenkäytössä, mutta siitä huolimatta sitä pidetään yleisesti ottaen huonona ja epämiellyttävänä tapana. Myös virallisessa tilanteessa vieraan ihmisen edessä kiroilu on yleensä erittäin paheksuttavaa ja huonoa käytöstä. Yhä taitaa jonkin verran elää mielikuva, jonka mukaan sivistyneet ja yläluokkaiset ihmiset käyttävät siivompaa kieltä kuin vähemmän hienostuneet yksilöt, minkä vuoksi kiro sanojen käyttöä tyypillisesti vältetään silloin, kun pyritään tekemään vaikutus toiseen ihmiseen. Kiinnostava kiroiluun liittyvä ilmiö on se, että monet ilmoittavat paheksuvansa kiroilua, mutta tästä huolimatta heidän puheessaan esiintyy kiro sanoja. Anderssonin ja Trudgillin (1990:6) esittelemässä ruotsalaisessa kyselytutkimuksessa selvisi, että 75 % aikuisista ei pitänyt kiroilusta eikä halunnut lastensa kiroilevan, mutta ironisesti kuitenkin 75 % heistä kertoi itse kiroilevansa. Tämä vastakohtaisuus tuntuu olevan kovin yleinen: aikuiset eivät halua lastensa kiroilevan,

koska pitävät sitä rumana, mutta kuitenkin sallivat rumien sanojen käytön itselleen. Yleinen oletus on yhä se, että kiroilu ei kuulu lasten kielenkäyttöön – ja onhan totta, että lasten suusta kiro sanat kuulostavat huomattavasti järkyttävämiltä kuin kadun reunassa istuskelevan puliukon rääkymät ruokottomuudet, joita osaa olemuksen perusteella odottaa. Omasta lapsuudestani kuitenkin muistan, että kielletty kiroilu tuntui monelle lapselle näyttäytyvän kiehtovana juuri sen tabumaisuuden vuoksi. Joillekin kiroilu saattaa toimia eräänlaisena kapinan muotona, ja kaveripiirissä saa maineen siistinä, koska käyttää rumaa isojen ihmisten kieltä. Näin siis rumalta kuulostava kiroilu liitetään myös aikuismaisuuteen, vaikka yleisen ja julkisen mielipiteen mukaan sitä pidettäisiinkin sivistymättömänä ja huonona tapana.

Kiroiluun liittyvistä negatiivisista asenteista huolimatta tämä ruma puhetapa kuitenkin elää sitkeästi kielenkäytössä. Andersson ja Trudgill (1990:8) toteavat, että jos huonoksi kieleksi kutsutut asiat olisivat ainoastaan pahoja, niitä lakattaisiin käyttämästä ja lopulta ne katoaisivat. Näin ei ole kuitenkaan kiro sanojen kohdalla käynyt, minkä vuoksi tällaiseen huonoon kielenkäyttöön täytyy liittyä myös positiivisia arvoja (mt.mp.). Sosiolingvistien keskuudessa tällaista positiivista arvoa on usein kutsuttu ilmauksella *covert prestige*, jonka käännös peitettyksi arvostukseksi. Tämä tarkoittaa arvostusta, joka on saatu yhteisössä käyttämällä ei-standardia kieltä. (mts. 8.) Näin ollen tietyssä kielessä tapahtuva kiroilu saattaa kertoa jotakin kielen puhujien arvoista ja uskomuksista (mts. 15). Tiettyssä kielessä taajaan käytetyt kiro sanat siis omalla tavallaan kuvastavat puhujien ajatusmaailmaa.

Sen lisäksi, että kiroilua käytettäisiin muiden sanojen puutteessa, peitetyn arvostuksen varjolla tai tunteiden ilmauksissa, kiroilu on tyypillistä kivun yhteydessä. Eero Voutilainen kirjoittaa artikkelissaan ”Katos Perkelettä” (2009) Keelen yliopiston tutkijoiden julkaisemasta tutkimuksesta, jossa selvitettiin yhteyttä kiroilun ja kivunsietokyvyn välillä. Tutkimuksessa koehenkilöitä käskettiin kahdesti pitämään kättään jääveteen upotettuna niin pitkään kuin mahdollista. Ensimmäisellä kerralla he saivat hokea kiro sanaa ja toisella kerralla tavallista sanaa. Havaittiin, että kiro sanaa hokiessaan he pystyivät pitämään kättään paljon kauemmin vedessä kuin tavallista sanaa toistellessaan. Tutkijoiden mukaan kiroileminen myös aktivoi oikean aivopuoliskon tunnekeskuksia, nostatti sykettä ja vähensi koetun kivun voimakkuutta. Tutkijat arvelivat, että emotionaalisesti latautuneen kiro sanan käyttö aktivoi stressivasteen, joka lisää elimistön suorituskykyä, ja uskovat tämän olevan syy kiroilun syntyyn ja ilmiön säilymiseen.

On mielenkiintoista, miksi kivun yllättäessä on luontevaa päästellä kiro sanoja, jotka välillä todella tuntuvat auttavan kivun sietämisessä. Itse olen ajatellut syynä kivun lieventymiseen olevan stressivasteen sijaan se, että keskittyttäessä kiroilemaan ja purkamaan sisäistä painetta voimasanoihin,

huomio kääntyy pois itse kipukohdasta, jolloin kokemus kivusta vaimenee. Ja onhan selvää, että voimakkaasti latautuneita ns. kiellettyjä sanoja lausuttaessa tämä purkaus on jo mielikuvatasolla voimakkaampi ja tehokkaampi kuin hoettaessa jotakin neutraalimpaa sanaa, kuten *peruna*.

2.3 Kirosanojen käyttö lauseessa

Kirosanoilla on sekä partikkeileiden että intensifioivien substantiivien ominaisuuksia, ja ne tuovat lausuman sävyyn affektiivisuutta (VISK §856). Kirosanoja on mahdollista käyttää monin eri tavoin, ja lauseessa niillä on lukuisia mahdollisia konstruktioita ja paikkoja. Tyypillisesti kirosana esiintyy interjektiomaisesti muodostaen vuoron yksin tai jonkin partikkelin kanssa (VISK §856).

Kirosanat muistuttavat interjektioita siinä mielessä, että niihin liittyy usein poikkeavia sävelkulkuja ja äänteiden venytystä. Usein interjektion ja kirosanan yhdistelmä toimii reaktiivisena vuorona, jolloin puhuja reagoi edelliseen puheenvuoroon tai johonkin ei-kielelliseen ärsykkeeseen, esimerkiksi muistaa yhtäkkiä jotain. Ilmaukseen liittyvä interjektio ilmaisee, minkälaisen tiedon puhuja on vastaanottanut. Kirosana osoittaa reaktion voimakkuutta ja voi esiintyä yksinkin. (VISK §1728.)

Kirosana käyttäytyy lausuman alussa osana pidempää vuoroa interjektion tavoin, ja sen kielipillinen suhde sitä seuraavaan lausumaan on samantapainen kuin puhuttelulisäyksillä. Kirosanaan liittyvä lausuma voi olla myös muodoltaan lauseke: *Voi helvetti sinun kanssasi*. Toisessa vuoronalkuisessa tyypissä kirosanaa määrittää konjunktioalkuinen lause, esimerkiksi: *Helvetti, että häntä väsyttikin. Perkele, kun sinä olet aina myöhässä*. Kirosanat voivat esiintyä myös lausuman ja vuoron lopussa samaan tapaan kuin esimerkiksi huomionkohdistimet *hei, kato, kuule* ja affektin ilmaukset: *Ei se ymmärrä kuitenkaan saatana*. (VISK § 1727.) Lausumassa kirosanoilla on muitakin mahdollisia paikkoja, ja niitä voi vuorossa ja lausumassa olla useita. Lausumassa ne esiintyvät mm. lausumanalkuisen nominaalijäsenen, finiittiverbin tai verbin määritteen jäljessä sävyartikkelien tapaan: *Sano ny mikä vittu osote saatana tahansa*. (VISK § 1726.)

Substantiivit, joita käytetään kirosanoina, esiintyvät pääasiallisesti kielipillisissä sijoissa ja kietytyneissä konstruktioissa. Tyypillinen on esimerkiksi inessiivimuotoinen kirosana, jota käytetään emfaattisena vakuutteluissa, kielteisissä käskyissä ja lausumissa sekä ihmettelevissä kysymyksissä, kuten *ei helvetissä* ja *totta vitussa*. Väitelauseen paljoksueessa määrää tai kuvatessa jonkin toiminnan intensiivisyyttä sen finiittiverbi saa määritteekseen *sti*-päätteisen kirosanan, esimerkiksi *aivan helvetisti*), ja voimasana toimii samalla tavalla kuin adjektiivi *sti*-adverbien kantasanaana (*paleltaa ihan sairaasti*) (VISK § 1725)

Kirosana voi myös esiintyä lausekkeessa substantiivin, adjektiivin tai adverbien genetiivimääritteenä *helvetin vastenmielistä, helvetin paljon*. Paheksunta, joka ilmaistaan kirosanan sisältävällä substantiivilausekkeella, kohdistuu joko lausekkeen tarkoitteeseen tai koko tilanteeseen. Kirosanat käyttäytyvät adjektiivin ja adverbien määritteenä intensiteettipartikkeleiden *kovin* tai *tosi* ja genetiivimuotoisten intensifioijien tapaan vahvistaen lausekkeen edussanalla ilmaistua ominaisuutta tai määrää. (VISK § 1726.)

2.4 Suomenkielisen kiroilun historiaa

Ulla-Maija Kulonen (1990) kertoo artikkelissaan ”Miten suomalaiset kiroilivat ennen kristinuskoa” suomalaisten kirosanojen historiasta ja kiroilun merkityksestä. Kulosen mukaan voimasanojen käytön tarve on vanhempi kuin siistiä kielenkäyttöä vaativa moraalikäsite, ja kirosanojen käytön hyväksyttävyyttä riippuu niihin liittyvän tunnelatauksen vahvuudesta. Hän kertoo, että kristillisesti kiroilu on tuomittavaa, sillä sitä pidetään yleisesti paholaisen kutsumisena. Kuitenkin yleisesti käytettävistä voimasanoista merkittävä osa on Kulosen mukaan peräisin kristinuskosta, ja niihin kuuluu joko jo kirkokielessä negatiivista merkitystä kantavia sanoja, kuten *helveti* ja *saatana*, tai hengellisestä alkuperäisyydestään tahallisesti irrotettuja ja siten karkeilta kuulostavia ilmauksia, kuten *jumalauta*.

Kirosanan voima on Kulosen mukaan siinä, että sen tarkoitus on saada kuuntelijassa aikaan voimakas tunnereaktio, ja sen vuoksi siihen täytyy liittyä tunnelatausta. Hänen mukaan tämän vuoksi monissa kielissä keskeinen kirosanasanasto tulee juuri uskonnosta, esimerkiksi englannin ja ruotsin tavallisimpia – vaikkakaan ei karkeimmasta päästä olevia – voimasanoja ovat juuri kristinuskon keskeisten hahmojen nimet: *Jesus Christ*, *Herregud*. Toiseksi kirosanoja tuottavaksi aihepiiriksi Kulonen nimeää sukupuolisanaston, joka myös aiheuttaa voimakkaita reaktioita. Hänen mukaansa karkeimpia ilmauksia ovat monissa kielissä käytetyt ilmaukset, joissa yhdistetään kristinuskon hahmoja ja sukupuolisanastoa. Kulonen kuitenkin toteaa, että Suomessa ei yleisesti käytetä tällaisia ilmauksia.

Suomalaisten käyttämät tavallisimmat ja karkeimmat kirosanat liittyvät Kulosen mukaan kristinuskon sanastoon. Monien kristinuskon piirissä esiintyvien kirosanojen juuret juontavat pakanallisiin uskontoihin, jolloin niiden käyttö kirosanoina voi olla ajalta ennen kristinuskota tai niiden uskonnollinen sisältö on ymmärrettävissä vain pakanallisten uskomusten kautta. Yleinen kristinuskon myötä ruotsista suomen kieleen tullut kirosana *helveti* on myös alkuperältään pakanallinen. *Helveti* on germaanisissa kielissä siirtynyt kristinuskon piiriin, kun muinaisgermaanisesta kuoleman valtakuntaa merkitsevistä sanasta tehtiin kristinuskon kadotuspaikka (Hellquist 1939: 346, Kulonen

1990). Suomen kieleen sana on tullut nykyisessä merkityksessään kristillis-hengellisen käännöskielen myötä. Esimerkiksi lievänä kirosanana pidetty *hiisi* johdoksinen ja eri muodoissaan, kuten *hitto* ja *hittolainen*, liittyy pakanalliseen uskontoon, mutta sitä ei ole kristinuskossa otettu käyttöön. Alun perin tämä sana viittasi suomen kielessä pyhään paikkaan. (Kulonen 1990.)

Kirosanoina käytettyjen kristinuskon termien alkuperä on vaihteleva, ja Kulonen huomauttaa, että vaikka monet sanoista näyttäisivätkin saaneen kirosanamaisen käyttönsä ja nykyisen tunnelauksensa kristinuskon myötä, tätä ei voida näyttää toteen kaikkien sanojen kohdalla silloin, kun sanat ovat olleet käytössä suomen kielessä jo ennen kristinuskoa. Siitä huolimatta, että pahan hengen nimeä käytetään suomessa kirosanana, ei kyse ole välttämättä alun perin kristillisestä käsitteestä: esimerkiksi sanat *paholainen* ja *pahus*, joita tällä hetkellä pidetään lievinä kirosanoina, ovat vanhoja nimityksiä pahalle hengelle, ja varmasti aikoinaan ne olivat hyvin toimineita kirosanoja. (Kulonen 1990.)

3. Käännösstrategiat

Tässä luvussa kerron kääntämisen teorioista ja keskeisimmistä kääntämisessä sovellettavista strategioista. Kerron tutkijoiden esittämistä määritelmistä hyvälle käännökselle ja käännöstyön taustalla vaikuttavista tekijöistä, joista osa on kääntäjästä ja osa kontekstista riippuvaisia. Lisäksi otan esille käännössuomen omana tekstilajinaan ja esittelen sen taustaa ja historiaa.

3.1. Kotouttaminen, vieraannuttaminen ja interferenssi

Christiane Nordin (1991) mukaan kaikkeen kääntämiseen liittyy aina muuntelua, sillä kääntäjä joutuu käännösprosessin aikana väistämättä muuttamaan alkuperäistä tekstiä vastaanottajien ja toimeksiantajan odotusten mukaan. Lukijoiden intentiot eivät välttämättä ole samat kuin kirjailijan ja kääntäjän intentiot, jolloin sekä kirjoittaminen että kääntäminen on mahdollista nähdä tulkinnan muotoina eli kääntämisenä. (Nord 1991: 15-16, 25.) Riitta Oittinen (1995:31) kertoo, että hyvä käännös ja hyvä kääntäjä on usein määritelty lähdeuskollisuuden mukaan eli sen mukaan, onko kääntäjä uskollinen alkutekstille ja seuraako käännös alkutekstiä uskollisesti. Näin ollen kääntäminen on ymmärretty toiminnaksi, jonka tavoitteena on saavuttamattomissa oleva samuus (Oittinen 1995:33). Tämä samuuden saavuttamisen mahdottomuus on selvää, sillä kahden eri kielijärjestelmän välillä ei voi olla täydellistä samuutta, koska sanat ja ilmaukset toimivat eri kielissä eri tavoin ja herättävät eri kulttuureissa erilaisia mielikuvia. Oittinen (mts. 143) ottaa kantaa tähän samuuden ja neutraaliuden ajatukseen ja toteaa:

”Jos kääntäjä pyrkii toimimaan neutraalina välittäjänä kirjailijan ja kohdekielisen lukijan välillä, jos hän vähättelee yksilöllistä lukukokemustaan eikä uskalla tehdä tekstistä omaansa, alkuteos jää hänelle kunnioittavaksi mutta etäiseksi vieraaksi sanaksi, joka vaatii kääntäjää alistumaan valtansa alle.” (Oittinen 1995: 143).

Friedrich Schleiermacher (1977:74) kirjoittaa, että kääntämisessä on kaksi mahdollista vaihtoehtoa: joko kääntäjä vie lukijan alkutekstin luokse tai kirjailija viedään lukijoiden luo. Oittisen (1995:36) mukaan kuitenkin näin syntyvä ristiriita on näennäinen, sillä kirjailijan, kääntäjän ja lukijan edut ovat yhteneväiset ja kirjailija hyötyy siitä, että kääntäjä muokkaa tekstistä sellaisen, että kohdekieliset lukijat hyväksyvät sen. Schleiermacherin edellä mainituista käännösstrategioista ensimmäiseksi mainittu eli vieraannuttaminen (Lawrence Venuti 1995: *foreignisation*) tarkoittaa sitä, että kääntäessään tekstiä kääntäjä noudattaa lähdekielen normeja ja konventioita siirtäen niitä kohdekielen. Tällöin lähdetekstin ja kulttuurin vieraus, esim. vieras puhetapa, näkyy tekstissä. Jälkimmäinen

strategia eli *kotouttaminen* (Lawrence Venuti 1995: *domestication*) puolestaan tarkoittaa sitä, että käännösprosessissa kääntäjä muokkaa tekstiä niin, että se noudattaa kohdekielen normeja ja konventionia. Tällöin teoksesta ei näy, että se on käännös. Kotouttaminen voi ilmetä kielellisten valintojen lisäksi myös siten, että vieraaseen kulttuuriin viittaavat asiat, kuten esimerkiksi hahmojen nimet, muutetaan kotimaisiksi, esimerkiksi *Charlie And the Chocolate Factory – Jali ja suklaatehdas*). (Esim. Tiittula & Nuolijärvi 2013:240.)

Käännöskielessä esiintyy kuitenkin lähes väistämättä interferenssiä. Interferenssillä tarkoitetaan kielessä ilmenevää häiriötilaa, jonka toinen vieras kieli aiheuttaa (Jantunen 2004:49). Luettaessa käännöskirjallisuutta interferenssin havaitsee vieraan tuntuista lauserakenteista, erikoisesta sanajärjestyksestä ja sanoista, jotka eivät ole kohdekielille ominaisia. Käännöstä tehtäessä vieraan kielen vaikutus ja ohjailu usein tapahtuu tiedostamatta, kun kääntäjä virittyy lähdekielen taajuudelle eikä ajattele kuten normaalisti kohdekieltä tuottaessaan. Tällöin muodostuu uudenlaisia ja vieraan kuuloisia ilmauksia ja rakenteita, joita normaalissa kohdekielisessä puheessa ei ole. Interferenssin on määritelty ilmenevän virheenä, mutta universaalitutkimuksen myötä se on alettu nähdä kääntämisen lainalaisuutena, jota ei voi eikä tarvitsekaan välttää (mts. 49). Touryn (1995) mukaan kohdetekstiin siirretään aina jonkin verran lähtötekstin piirteitä, ja interferenssin määrä riippuu siitä, miten paljon kääntäjä noudattaa lähdetekstin ilmauksia. Maurasen (2000: 136) mielestä puolestaan käännöksissä esiintyvät epätyypilliset leksikaaliset kombinaatiot rikastuttavat kieltä, ja näin ollen niitä ei ole tarpeen luokitella kielenaineiksiksi, joita on syytä välttää.

Käännöksen onnistuneisuuden kriteereistä on monella tutkijalla ollut mielipiteitä. Reissin ja Vermeerin (1986:67–68) mukaan käännös riippuu sen skopoksesta eli käännöksen tarkoituksesta. Käännös on siis tehtävä tarkoitusta silmällä pitäen mahdollisimman onnistuneeksi. He ilmoittavat käännöksen olevan kohdekulttuurinen ja kohdekielinen informaatiotarjous lähdekulttuurista ja lähdetkieleisestä informaatioarjouksesta, ja se kuvaa lähdetekstin kohdetekstiin yksiselitteisesti ja lähdetekstiin ei-palautettavissa olevalla tavalla. Suora takaisinkääntäminen kohdekielestä takaisin lähdekieleen ei ole mahdollista, sillä teksti on muuttunut kohdekulttuurille sopivaksi versioksi. He vaativat, että käännöksen tulee olla koherentti sekä sisäisesti että lähdetekstin kanssa. Tämän myötä käännös on kokonaisuutena toimiva, se ei sisällä merkillisiä ristiriitoja toisistaan huomattavasti poikkeavien ratkaisujen myötä ja sisältö vastaa lähdetekstin sisältöä. Reissin ja Vermeerin (mt.mp.) mukaan näitä edellä lueteltuja sääntöjä tulisi soveltaa järjestyksessä, jossa ne on tässä esitetty.

Bahtinin (1990:447) mukaan jokainen lausuma sisältää ristiriitaa ja jännitystä, ja lausumissa kohtaavat tendenssit, jotka ovat vastakkaisia elävälle kielelle. Lausuma syntyy aina dialogissa eli tilanteessa, jossa jokin sana suhteutuu toiseen sanaan (Bahtin mts. 447). Bahtin (mts. 417) kirjoittaa,

että vaikka lukija ei lukisikaan teosta ääneen, hän kuulee siinä ääniä, jolloin teoksesta tulee puhuva, elävä ja merkitsevä.

Kääntäjän tekemiin ratkaisuihin vaikuttaa sosiaalinen konteksti, jossa hän työskentelee (Tiittula & Nuolijärvi 2013:248). Kääntäjän toimintaympäristöön kuuluvat kustantaja, joka tekee päätöksen siitä, mitä ylipäättään käännetään, kääntäjän tekstiä editoiva kustannustoimittaja sekä käännöksen vastaanottajat eli kriitikot ja lukijat odotuksineen (mt. mp.). Kääntäjän toiminta ja hänen tuotoksiinsa kohdistuvat odotukset liittyvät kääntämisen normeihin, eli siihen, mikä on oikein (mts. 249). Gideon Toyry (1980:116) huomauttaa, että nämä normit saattavat kuitenkin olla eri kulttuureissa erilaisia, minkä vuoksi lähdekulttuurin normeja ei ole mahdollista yhteensovittaa kohdekielen kirjallisuuden tai normien kanssa.

Normit ohjaavat käännöstoimintaa eri tasoilla. Toury (1995: 56–61) on esitellyt normeja käsitävän luokituksen, jonka mukaan normit jaetaan alkunormeihin, ennakkonormeihin ja toimintanormeihin. Alkunormit (*initial norms*) ohjaavat sitä, miten kääntäjä suhtautuu lähde- ja kohdekulttuurin normeihin. Ennakkonormit (*preliminary norms*) taas ohjaavat sitä, mitä käännetään ja kuinka suoraan käännetään. Toimintanormit (*operational norms*) puolestaan ohjaavat käännösprosessin aikana kääntäjän ratkaisuja esimerkiksi poistojen tai lisäysten suhteen. (Tiittula & Nuolijärvi 2013:250.) Andrew Chesterman (1997: 64–70) puolestaan erottelee normit tuote- ja prosessinormeihin. Tuotenormeilla hän tarkoittaa odotuksia, joita asiakkailta on sen suhteen, millainen käännöksen pitäisi olla. Prosessinormit puolestaan ovat käännöstoimintaa ohjaavia normeja, kuten lähde- ja kohdetekstin suhdetta ohjaavia suhdenormeja, kääntämistä ja viestintätehtävää ohjaavaa kommunikaationormia sekä eettistä normia, jotka ohjaavat kääntäjää toimimaan etiikan mukaan oikein ja vastuuntuntoisesti. Lopullinen päätös kielimuodosta on luonnollisesti kääntäjän, sillä käännös on hänen vastuullaan, se julkaistaan hänen nimissään ja se on hänen tekijänoikeutensa alainen (Tiittula & Nuolijärvi 2013:254).

3.2 Kirosanojen kääntäminen

Tehtäessä käännöstä kääntäjä valitsee strategian, jota noudattaen hän suorittaa käännöstyön. Kirosanojen kääntämisessä ”strategia on työtä ohjaava toimintaperiaate, jonka perusteella kääntäjä valitsee tietyn tyyppisiä kiro sanoja” (Hjort 2006:76). Usein käännösvalintaan vaikuttavat stereotyyptit, käsitykset kielenkäytön ja kielenkäyttäjien säännönmukaisista piirteistä, jolloin mietitään, miten kieleen vaikuttavat kielenkäyttäjän sukupuoli, ikä, kotipaikkakunta, arvot ja luonteenpiirteet. Usein on otettava huomioon myös monet tekstinulkoiset tekijät, kuten kohderyhmä ja toimeksiantajan asettamat rajoitukset. (mts. 74.)

Minna Hjortin (2006) tekemän kirosanojen kääntämistä koskevan kyselytutkimuksen mukaan kääntäjät haluavat noudattaa hyväksyttävyyden normia eli he pyrkivät luomaan käännöksen, joka on sujuva kohdekielellä ja vastaa kohdekielen normeja. Kirjallisuuden kääntäjistä 85 % piti idiomaattisuuden säilyttämistä melko tai erittäin tärkeänä, ja tämä pyrkimys idiomaattisuuteen tukee Hjortin mukaan näkemystä, että käännöksessä on tärkeämpää säilyttää kiroilun funktio kuin muoto. Käännösprosessissa kääntäjät arvioivat sanan käyttötarkoituksen eri yhteyksissä ja pyrkivät löytämään vastineen, joka toimii samalla tavalla kohdekielessä ja jonka lukijassa aiheuttama reaktio on lähestulkoon samanlainen. (Hjort 2006:78.) Tällä tavalla muodostuu vakiokäännöspareja (esimerkiksi *fuck* ja *vittu*), jotka ohjaavat kääntäjien valintoja (mt.mp.). Tutkimuksen mukaan enemmistön mielestä aluperäisen sananvalinnan tai kieliopillisen muodon säilyttäminen ei ole tärkeää, vaikka se olisikin kohdekielessä mahdollista, mutta voimakkuusasteen säilyttämistä pidetään tärkeänä (mts.78). Tutkimuksessa nousi esille mielenkiintoinen havainto kirjoitetun ja puhutun kielen välillä kirosanoista puhuttaessa, sillä kyselyyn vastanneista 93 % piti kirosanoja voimakkaampina kirjoitettuina kuin puhutuina (mt.mp.). Tarkemmin pohdiskeltuna tämä onkin aivan loogista, sillä normaalissa suullisessa vuorovaikutuksessa sanat tulevat spontaanisti eikä lausahduksia suunnitella etukäteen, kun taas kirjoitettaessa tekstiä on aikaa pohdiskella sananvalintoja, jolloin tekstiin päätyvä kirosana on harkittu ja tämän ansiosta painokkaampi ja vakavammin otettava kuin suusta äkillisen turhautumisen myötä purkautuva sadattelu. Tietenkin kirjojen ja ruututekstien käännökset kuvaavat dialogia eli elävää puhetta, mutta niissä on mukana referoinnin elementti: kirjoitettu puhe ei ole sitä, mitä puhujan suusta tulee, vaan siinä puhe on esitetty graafisin merkein. Tällöin sana on nähtävissä eikä foneemein kuultavissa, mikä rikkoo suoran puheen vaikutelmaa ja voimistaa kirjallista esitystä.

Hjortin (2006:80) tutkimus paljasti, että vain 15,9 % vastanneista kirjallisuuden kääntäjistä oli saanut ohjeita kirosanojen kääntämiseen. Hjortin (mts. 81) mukaan käännösvalintaa ohjaa kääntäjän oma idiolekti, ja kielen käyttäjät käyttävät yleisesti ottaen vain pientä osaa suomen laajasta kirosanavarastosta. Hjortin väitöskirjatutkimus paljastaa, että kirjailijat ja kääntäjät käyttävät suunnilleen 12–13 erilaista kirosanaa. Yleisimmin käytetyt sanat ovat *vittu*, *helvetti* ja *paska*, jotka ovatkin tyypillisiä nykypäivän kirosanoja ja esiintyivät taajaan myös tutkimusaineistonani olevan teoksen suomenmennoksessa. Näiden kirosanojen käyttöä perustele suurelta osin se, että ne mukautuvat moniin kieliopillisiin asuihin ja rakenteisiin ja soveltuvat moniin käyttötarkoituksiin (Hjort 2006:82).

Idiolektin lisäksi kääntäjää ohjaavat myös suomen kielen kollokaatiot, eli sanayhdistelmät, joita tyypillisesti käytetään yhdessä (Hjort 2006:82). Kiroisanoihin on tyypillistä liittää interjektioita, kuten *voi* ja *ei*, ja kiroisanoista saadaan tehokkaita yhdistelemällä erilaisia tabuaihteita. Luonnollisesti kääntäjän oma persoona vaikuttaa sanan valikoitumiseen, ja usein kääntäjän arvot, ideologiat ja sosiaaliset normit näkyvät tuotetussa tekstissä joko tietoisesti tai tiedostamatta. (mt.mp.)

3.3 Käännössuomi

Käännöskielen ja alkuperäiskielen tekstien eroista ensimmäisenä on puhunut Gellerstam (1986, 1996), joka hyödynsi tutkimuksissaan tekstikorpuksia. Suomessa korpuksia hyödyntävän tutkimuksen aloitti Anna Maurasen johtama projekti (1998, 2000), ja Maurasen kokoama *Käännössuomen korpus* onkin tarjonnut välineen korpukseen perustuvalle käännössuomen tutkimukselle. Laajimpiin ja perusteellisimpiin tutkimuksiin aiheesta lukeutuvat Sari Eskolan (2002) ja Jarmo Jantusen (2004) väitöskirjat.

Käännössuomeen suhtaudutaan usein hieman negatiivisesti ja arvostellen, ja tyypillisesti sitä pidetään alkuperäissuomea huonompana ja jollain tavalla luonnottomana. Larjavaara (1992: 126) toteaa *Virittäjässä* julkaistussa artikkelissaan seuraavalla tavalla:

”Vaarana eivät ole ulkoiset lainailmaukset vaan sävyiltään, hengeltään ja syntaktis-tekstuaalisilta rakenteiltaan kääntämättömäksi jääneen ja siksi vaikeaselkoisen nyky-Suomen tarpeisiin kelpaamattoman kielen tulva. Tämöistä sisältä raakaa käännöskieltä syntyy, kun ei tajuta pintaa syvemmältä omaa eikä vierasta kieltä, eikä kieltä ylipäättään.” (Larjavaara 1992: 126.)

Tommolan (2005:106) mukaan negatiivinen suhtautuminen käännöskielen piirteisiin johtuu yleensä juuri siitä, että piirteiden katsotaan yleensä johtuvan kääntäjän kokemattomuudesta ja huolimattomuudesta. Itsekin tunnistan näiden miesten esittämän ajatusmallin, sillä usein lukiessani kankean kuuloista suomennettua teosta huomaan mielessäni moittivani kääntäjää taitamattomuudesta. Jossain määrin käännösten ominaispiirteet johtuvat kuitenkin lähdekielestä (mts. 108). Tommola (mt.mp.) nostaa esille kysymyksen siitä, missä määrin lähdekielen heijastuminen on väistämätöntä, suositeltavaa tai hyväksyttävää. Hänen (mts. 108–109) mukaansa lähdekielen heijastumisesta kohdekieleen ei kannata puhua silloin, kun se on väistämätöntä, ja puolestaan silloin, kun heijastuminen on suositeltavaa tai hyväksyttävää, siihen vaikuttavat vähitellen muodostuvat käännösnormit, jotka voivat vaihdella.

Monet asiat ovat vaikuttaneet käännöskielen syntyyn, ja näistä merkittävimmät ovat uskonnolliset, poliittiset, kirjalliset ja kielelliset tarpeet. Pyrittäessä luomaan kokonaiskuvaa käännössuomesta ja sen suhteesta alun perin suomeksi kirjoitettuun kieleen näistä kaikista lähestymistavoista on hyötyä. (Paloposki 2005:15.) Paloposken (mts. 19) mukaan ei ole yhtä yleistä merkitystä sanalle *kääntäminen*, vaan sen merkitys liittyy kiinteästi aikaan ja tekstityyppiin. Hän (mt.mp.) toteaa, että puhdasta alkuperäistekstiä on vaikea löytää siitä syystä, että kääntämisen myötä suomenkielisen kirjallisuuden

omaksumat tekstimallit ovat levinneet myös ei-käännettyyn kirjallisuuteen. Varhaisissa suomennosten esipuheissa nousee usein esille kääntäjien mielipide, jonka mukaan suomen kieli on hankalasti taipuva ja kankea. Tämän vuoksi kääntäminen saikin tärkeän roolin monimuotoisen kirjakielen kehittämässä. (mts. 20–21.) Kirjakieli, jota kutsutaan vanhaksi kirjasuomeksi, kehittyi ja vakiintui Ruotsin vallan aikana (mts. 19). Kääntämisen tärkeänä tehtävänä oli omakielisen kirjallisuuden luominen, ja se muodostikin pohjan, jolle kotimainen kirjallisuus rakentuu (mts. 21). 1800-luvun alussa ei ollut suomenkielisiä malleja kaunokirjallisuuden kääntämiselle, minkä vuoksi kääntäjät sovelsivat ja muokkasivat käännösstrategioita, ja sen ajan käännöksille onkin ominaista suuri variaatio käännöstekstien välillä. Kääntämisen päämääränä oli luoda suomenkielistä tekstiä, minkä vuoksi ei aina pidetty tärkeänä noudattaa alkutekstiä pikkutarkasti. (mts. 23.)

Vaikka suomen kirjakieli pohjautuukin käännöskirjallisuuteen, se on silti tällä hetkellä itsenäinen kirjallinen kielimuoto, joka on nähtävissä erilaisena kuin käännöskirjallisuus, jossa on usein väistämättä interferenssiä lähdekielestä. Käännös- ja alkuperäissuomea verrattaessa toisiinsa käännösten kieltä pidetään tavallisesti samankielisten alkuperäisteosten kieleen verrattuna yksinkertaisempaan (Paloposki 2005:25). Jantusen (2001) aineiston mukaan yksinkertaistuminen on kuitenkin monimutkaisempaa, eikä sitä voi pitää universaalina piirteenä (Paloposki 2005:26). Yksinkertaistumisen lisäksi käännöksien sanoissa on havaittu epätyypillisiä frekvenssejä ja sanayhdistelmien epätyypillisyyttä. Paloposki (2005:29) muistuttaa, että etsittäessä käännösuniversaaleja ei voida pitää käännössuomea ja alkuperäissuomea vastakohtina tai täysin erilaisina tekstilajeina. Puhuttaessa käännös- ja alkuperäissuomen välisistä eroavaisuuksista on muistettava, että ne merkitsivät joskus lähestulkoon samaa asiaa, sillä kirjasuomea luotaessa käännetty kieli oli ainoa kielimuoto (mts. 27). Paloposki (mts. 28) toteaaakin, että alkuperäiskielen ja käännöskielen sisällä on paljon variaatiota, ja huolimatta siitä, että olemme kohdanneet heikkoja alkuperäiskielisiäkin tekstejä, kokemuksemme huonoista käännöksistä ohjaavat voimakkaammin, jolloin päädymme tulkitsemaan huonot tekstit käännöksiksi. Maurasen (2000: 138–139) mukaan käännösten ja alkuperäissuomen tekstien kieli on kuitenkin suurimmaksi osaksi samankaltaista.

Kääntämisen ja käännöskielen asema vaihtelee aikakausittain ja kulttuureittain (Jantunen 2004:35). Itamar Even-Zoharin (1990) polysysteemiteorian avulla on mahdollista tarkastella kotimaisen kirjallisuuden ja käännöskirjallisuuden välistä suhdetta. Even-Zoharin teorian mukaan kirjallisuus muodostaa monijärjestelmäisen verkoston, joka on osa kulttuurin polysysteemiä. Järjestelmien tila ei kuitenkaan ole vakio, vaan on mahdollista, että niiden asemat vaihtelevat keskustan ja periferian välillä. (Tiittula & Nuolijärvi 2013:237.) Even-Zoharin mukaan polysysteemiteoria on dynaamisten systeemien teoria, joka huomioi mahdollisuuden muutokseen ja variaatioon (Even-Zohar 1990: 10–12).

”Polysysteemiteoria on teoreettinen malli kulttuurin eri järjestelmistä, niiden muutoksesta ja vaikutuksesta toisiinsa sekä käännöskirjallisuudesta osana kulttuurijärjestelmiä. Teorian tavoitteena on kuvata kommunikaation eri toteumia sisällöltään ja rajoiltaan muuttuvina ja toisiinsa kytkeytyvinä systeemeinä eli kuvattavan ilmiön hypoteettisina suhdeverkostoina.” (Jantunen 2004:34)

Even-Zoharin (1978: 120–124) mukaan käännökset ovat joko primaarisessa tai sekundaarisessa asemassa kirjallisessa monijärjestelmässä. Ollessaan primaarisessa asemassa käännökset ovat kirjallisen polysysteemin keskiössä ja niillä on merkittävä rooli koko systeemin muokkaajina. Tällaisessa tapauksessa tyypillisesti äidinkielen kirjallisuuden asema on heikko tai yhteiskunnassa on kirjallinen tyhjiö (Jantunen 2004:35). Jantunen huomauttaa (mts. 39), että jo se, että käännöstekstejä erotellaan alkuperäiskielisistä teksteistä, osoittaa, että käännöksillä oletetaan olevan erityisluonne. Pyrittäessä tarkastelemaan laajasti kieltä, jonka kanssa kielenkäyttäjät ovat päivittäin tekemisissä, on lähes mahdotonta jättää käännetty kieli huomiotta (mt.mp.).

4. Aineiston kirosanojen luokittelua

Tutkiessani aineiston kirosanoja päätin jättää laskuista pois kevyemmät päivittelyt, kuten *voi Luoja*, *Jeesus*, *Kristus* ja niin edelleen, koska en itse laske näitä varsinaisiksi voimakkaiksi kirosanoiksi, jotka ovat tutkimukseni keskiössä. Teoksessa näitä käytettiin lähinnä päivittelyinä, kuten esimerkiksi *God, she was beautiful*, mikä ilmaisee ennemminkin ihmetystä ja ihastusta kuin manausta. Tutkimukseen valikoituneet kirosanat ja kiroiluilmaukset ovat kaikki sellaisia, joissa selkeästi kirotaan jotain asiaa tai tilannetta, ja kirosana toimii vahvisteena tai sitä käytetään haistattelutarkoituksessa. Myös ilmaukset, joissa rumana pidetty sana on tulkittavissa täysin tai lähestulkoon kirjaimellisesti, jäivät pois laskuista. Tällaisia olivat esimerkiksi toteamukset *You look like shit*, jossa *shit*-sanalla ei suoranaisesti kirotakaan mitään, vaan se on tulkittavissa lähes kirjaimellisesti ja ilmaisee henkilön tai esiinnee epämiellyttävää ulkomuotoa. Samaan tapaan pois jäivät lähes kirjaimellisesti tulkittavat ilmaukset, jotka ilmentävät puhujan asennoitumista keskusteltavaan asiaan: *This shit with you and the females? Gotta end.* → ”Tämä sinua ja naaraita koskeva paskanjauhanta... Sille pitää tulla piste.”

Yhteensä kirosanoja ja kiroilurakenteita kertyi tutkimukseen edellä mainittujen rajausten jälkeen 549 kappaletta. Teoksen varsinainen kirosanarepertoaari ei ollut kovinkaan laaja, sillä kiroiluilmaukset rakentuivat pääasiassa seitsemän kirosanan ympärille: *fuck*, *shit*, *hell*, *frickin'*, *crap*, *man/boy* ja *Goddamn/damn*. Andersson & Trudgill (1990:58) kommentoivat, että yleinen väite siitä, että germaanisissa kielissä käytetään vain muutamaa kirosanaa, on siinä mielessä totta, että vain muutamaa tabukonseptia tai sanaa käytetään, mutta näitä sanoja yhdistämällä toisiin sanoihin ja käytettäessä niitä kiinteissä sanonnoissa saadaan luotua melko kehittynyt kiroilujärjestelmä. Teoksessa olikin käytetty luovasti erilaisia näistä kirosanoista kehitettyjä ilmauksia ja rakenteita.

Nämä kirosanat on jaettavissa Anderssonin & Trudgillin (1990) esittämän luokittelun mukaan siististi kahteen ryhmään: ihmisen ruumiintoimintoihin ja seksiin liittyviin kirosanoihin sekä uskonosta kumpuaviin kirosanoihin. Omaksi kategoriakseen otan lisäksi ihmiseen viittaavista sanoista johdetut kiroilumielessä käytetyt sanat *man* ja *boy*.

4.1 Ihmisen ruumiintoimintoihin ja seksiin liittyvät kirosanat

Englanninkielisessä alkuperäisteoksessa ihmisen ruumiintoimintoihin ja seksiin liittyvät kirosanat muodostivat merkittävän osan teoksen kirosanoista. Tähän kategoriaan kuuluvia kirosanoja löytyi teoksesta peräti 332 kappaletta, mikä on 60,5 prosenttia koko teoksessa käytetyistä kirosanoista. Selkeästi suosituimmat kirosanat tässä kategoriassa olivat *shit* ja *fuck*. Kategorian kirosanoista oli pois-

tettu käännöksessä yhteensä 17 kappaletta (ks. taulukko 1.). Seuraavissa alaluvuissa kerron tarkemmin kirosanakohtaisesti suomennoksen käännösratkaisuksista ja käännösprosessin myötä eri kiroiluilmamuksissa tapahtuneista muutoksista.

Ruumiintoiminnot ja seksi	Lukumäärä	Poistettu käännöksessä	Käännetty kirosanaksi
shit	160	4	156
fuck	146	6	140
frickin'	12	6	6
flippin'	1	1	0
crap	9	0	9
screw	2	0	2
cocksucking	1	0	1
shoot	1	0	1
Yhteensä	332	17	315

Taulukko 1. Ruumiintoimintoihin ja seksiin viittaavien kirosanon esiintymät alkuperäiskielisessä teoksessa ja käännöksessä.

4.1.1 *Shit*

Englannin kielen sana *shit* merkitsee Kate Mooren ja Tiina Tuomisen kokoaman *Fucktionary*-kirosanakirjan (2010) mukaan suoraan käännettynä suomeksi substantiivia *uloste* – tai kiroilumielessä puhuttaessa hieman rumempaa sanaa *paska* – tai verbiä *ulostaa*. Sillä voidaan viitata myös epämiellyttävään ihmiseen (*paskapää*) tai paskapuheeseen eli perättömään ja turhaan puheeseen (*This ain't no shit* – *Tämä ei ole paskapuhetta*) sekä epämääräisenä viittauksena asioihin, esineisiin, tilanteisiin tai ajatuksiin (*Some bad shit happened to her when she was young. Jotain paha tapahtui hänelle kun hän oli nuori*). Sanalla viitataan myös esineiden huonoon laatuun sekä vaikeuksiin.

Shit, joka esiintyi 160 kertaa muodostaen 48 prosenttia kategorian kiro sanoista, oli koko teoksen yleisin kiro sana. Käännöksessä *shit*-sanan suora vastine *paska* esiintyi 161 kertaa, mikä selittyy sillä, että osa rakenteista, joissa *shit*-sanaa oli käytetty, on korvattu suomennoksessa toisella sanalla, ja taas muita kiro sanoja, kuten *crap* on käännetty sanalla *paska*. Kiro sanana *shit* on hyvin monikäyttöinen, ja teoksessa se esiintyykin monissa erilaisissa rakenteissa, joita ei aina ollut mahdollista kääntää suomen kieleen aivan lähdekielen rakennetta vastaavalla tavalla.

a) *Shit* itsenäisenä manauksena

Yleisimmin, 132 kertaa, *shit* esiintyi erillisenä lauseen alussa olevana manauksena, joka joko muodosti yksin lauseen tai pilkulla muusta virkkeestä erotettuna aloitti lauseen ilmaisten puhujan turhautuneen asenteen tilannetta, tapahtumaa tai asiaa kohtaan (esimerkiksi *Shit, he shouldn't be doing this*).

Anderssonin & Trudgillin (1990) jaottelun mukaan sanan tyypillisin käyttötarkoitus oli siis tunteen ilmaus. *Shit* oli käännetty 51 kertaa muodossa *paskat*, 54 kertaa *voi paska*, 24 kertaa *voihan paska*, 4 kertaa *paska* ja kerran *paska vieköön*. *Shit* esiintyi myös 17 kertaa samaan tapaan käytetyssä ilmauksessa *holy shit*, joka yhtä interjektioiltaan poikkeavaa *oi pyhä paska* -tapausta lukuun ottamatta oli poikkeuksetta käännetty *voi pyhä paska*.

(1) Holy shit, they didn't know he was a pretrans.

Voi pyhä paska, lesserit eivät siis tunnistanee häntä muutostaan odottavaksi vampyyriksi.

(2) Holy shit, he felt like he was flying.

Voi pyhä paska, V tunsu lentävänsä.

Fucktionary (s. v. *holy shit*) määrittelee *holy shit* -ilmauksen olevan yllätystä osoittava huudahdus, joka olisi suomeksi *oho*, *voi helvetti* tai *voihan paska*. Käännösratkaisussa ilmauksen *voi pyhä paska* kohdalla näkyy mielestäni selkeästi interferenssi, sillä sanasanaisesti käännetty ilmaus ei ainkaan vielä ole suomen kielelle luontainen manaus. The Finnish Internet Parsebankista osumia ilmaukselle löytyi 27, ja niistä kuusi ei vastannut oikeaa käyttötarkoitusta. Katsoin myös yksinkertaisella Google-haulla tilannetta, ja näitä ilmauksia kyllä löytyi jokunen, mutta suurella osalla tapauksista kyseessä oli tekstikatkelma jostakin englannista suomeen käännetyistä teoksista. Yleisesti ottaenkin *pyhä*-sana tuntuu nykypäivänä olevan melko harvinainen kiroilukäytössä, erityisesti liitettynä johonkin vastenmielisenä pidettyyn asiaan, kuten juuri eritteeseen.

b) *The shit out of* -rakenne

Toinen tapaus, jossa *shit* esiintyi, oli rakenne verbi + *the shit out of*. Tällä kiteytyneellä ilmauksella pyritään ilmaisemaan tunteen tai reaktion voimakkuutta. Tyypillisesti tällaista ilmausta käytetään tapauksissa, joissa ilmaistaan säikähdyksen voimakkuutta tai sitä, että jotakuta kunnioitetaan erittäin suuresti. Esimerkiksi *He scared the shit out of me* = Hän säikäytti minulta paskat housuihin. Suoraan käännettäessä teoksessa esiintynyt ilmaus *the shit out of him* olisi suomeksi *paskat pihalle* (tai tavalisempi *housuihin*) *hänestä*, mikä ei liene suomen kielessä kovin frekventti ilmaus, eikä se myöskään välitä aina samaa viestiä kuin englanninkielinen vastineensa. Lause ei luonnollisesti ole englannin kielessäkään tulkittavissa kirjaimellisesti, vaan se on selkeästi eriytynyt merkitykseltään hieman abstraktimmaksi. Tietenkin on mahdollista, että esimerkiksi säikähdys tai hämmästyminen (kuten esimerkissä 5) saa ihmisen pidätyskyvyn hetkellisesti heikkenemään, mutta ilmaus on pääasiassa kuvainnollinen. Kiinnostavaa on, että sitä voidaan englannin kielessä käyttää sekä negatiivisen (ärtymys) että positiivisen (arvostus) tunteen yhteydessä, kun taas suomen kielessä tällaisen ilmauksen käytön voidaan nähdä rajoittuneen pelkästään säikähdyksen tai pelon kokemuksen kuvaamiseen.

Rakennetta käytettiin alkuperäiskielisessä teoksessa kolme kertaa. Kaikissa tapauksissa käännöksessä näkyi selkeästi rakenteen suoran kääntämisen hankaluus, sillä se on käännetty jokaisessa virkkeessä eri tavalla:

- (3) So it irritated the shit out of him.
Joten se myös ärsytti Vishousia **suunnattomasti**.
- (4) "I respect the shit out of him, I truly do."
"Kunnioitan häntä **aivan helvetisti**. Todellakin kunnioitan."
- (5) --shocking the shit out of him
--shokeeraava ele sai V:n henkäisemään.

Esimerkissä 3 kiroilu ilmaus on kokonaan poistettu ja korvattu tavanomaisella sanalla *suunnattomasti*, joka kuitenkin säilyttää alkuperäisen merkityksen. Tässä tapauksessa ilmauksen karkeuden säilyttäminen on jäänyt toisarvoiseksi ja viestin ja tunnetilan välittyminen alkuperäistä vastaavana on painottunut. Esimerkki 4 taas säilyttää ja jopa voimistaa ilmauksen karkeutta muodolla *aivan helvetisti* samalla muuttaen kiroisan kategorian ruumiintoiminnosta uskonnolliseksi. Itse pitäisin tätä näistä kolmesta käännösvaihtoehdosta kaikkein eniten alkuperäiselle tekstille uskollisena valintana, sillä siinä hahmon puhetapa sekä ilmauksen karkeus ja voimakkuus ovat säilyneet samantyyllisenä kuin lähdekieleessä. Määrää ilmaisevilla sanonnoilla *helvetisti* ja *paskamaisen paljon*, jonka voitaisiin kuvitella olevan *paska*-sanasta johdettu tunteen voimakkuuteen viittaava ilmaus, ei ole mielestäni juurikaan määrällistä eroa, jälkimmäinen tosin taitaa olla melko harvinainen suomen kielessä. Esimerkissä 5 puolestaan kääntäjä on muokannut lauseen aivan uudelleen ja samalla poistanut puheesta karkeuden. Käännöksessä merkitys on huomattavasti muuttunut, mutta nokkelasti se noudattaa englanninkielisen ilmauksen kirjaimellista ajatusta jonkin poistumisesta kehosta (*paska* vs. *henkäys*). Käännöksessä V:n tunnetilaa alun perin kuvannut sana *shokki* on liitetty toisen henkilön eleeseen, jolloin eleestä itsestään on tehty yleisluontoisesti shokeeraava ja V:n henkilökohtainen kokemus tilanteesta on painettu hieman taka-alalle.

c) Vahvistava ilmaus *as shit*

Kolmannessa kategoriassa *shit* esiintyy vahvistavassa rakenteessa adjektiivi + *as shit*. Tämä ilmaus merkitsee paljoutta tai tunteen tai ominaisuuden voimakkuutta. Merkitykseen sisältyy puhujan arvio kohteesta. *Paska*-sanaa näkee hyvin harvoin suomen kielessä tällaisissa määrää ilmaisevissa rakenteissa. *Fucktionaryn* tarjoama ensisijainen käännös ilmaukselle onkin *hiton* tai *helvetin*. Tällainen rakenne esiintyy teoksessa neljä kertaa:

- (6) Because sure as shit she was giving him...

- Oli nimittäin aivan paskamaisen selvää, ettei Jane tullut yhtään vastaan...
- (7) fancy as shit
hieno kuin mikä
- (8) achy as shit
tuskaisen pakotuksen vallassa
- (9) But sure as shit, he didn't share in the levity.
John ei vain täydellä paskan varmuudella pystynyt osallistumaan yleiseen hilpeyteen.

Tämä as *shit*-rakenne on hieman ongelmallinen kääntää suomeksi, ja jokaisessa tapauksessa kääntäjä onkin päätenyt erilaiseen ratkaisuun. Kahdessa *sure as shit* tapauksessa *shit* on käännöksessä säilyttänyt suoran merkityksensä *paska*, mutta käännökset oli muodostettu erilaisilla rakenteilla: *aivan paskamaisen selvää* (esimerkki 6) ja *täydellä paskan varmuudella* (esimerkki 9). *Fucktionary* (s. v. *sure as shit*) määrittelee ilmauksen vahvistavaksi ilmaukseksi, ja sen käännösehdoituksissa *tosiaan, ihan varmasti ja kyllä hitossa* itse *paska*-sanaa ei esiinny. Kahdessa tapauksessa ilmaus on muutettu neutraaliksi: *hieno kuin mikä* (esimerkki 7) ja *tuskaisen pakotuksen vallassa* (esimerkki 8). Käännös, joka olisi säilyttänyt *paska*-sanana, esimerkiksi *paskamaisen hieno*, ei olisi tapauksessa 7 toiminut, koska kyseisellä sanalla on hieman eri käyttötapa suomen kielessä: *paskamainen* on pääasiallisesti tulkittavissa negatiiviseksi adjektiiviksi, joka usein liitetään epämiellyttäväksi koettuun asiaan. Sen yhdistäminen hienoa tarkoittavaan positiiviseen asiaan on epätavallista ja loisi paradoksaalisen ja hie-man humoristisenkin vaikutelman. Tyypillisempi tapa vahvistaa positiivista mielipidettä jostakin olisi käyttää aivan toista kirosanaa, kuten esimerkiksi *helvetti* -> *helvetin hieno*. Esimerkissä 8 ilmaus *tuskaisen pakotuksen vallassa* puolestaan muuttaa melko radikaalisti lauseen rakennetta ja luo myös pienen merkityseron lähde- ja kohdetekstin välille.

d) *Shit* voimakkuuden ja määrän ilmauksissa *I don't give a shit* ja *shitload*

Neljäs *shit*-ryhmä muodostuu kahdesta eri rakenteesta, joilla ilmaistaan tunnetilan voimakkuutta tai suoranaista mitattavissa olevaa määrää. Näistä ensimmäinen on rakenne kielto + *give a shit*, jota käytetään merkityksessä, että joku ei voisi vähempää välittää jostakin asiasta (*Fucktionary*: *olla yksi paskan hailee*, s. v. [Not] *give a shit*). Tällaisessa yhteydessä *paska*-sanana käyttö on myös suomen kielessä melko yleistä, mikä on nähtävissä myös kääntäjän melko sanasanaista käännöksistä. Tällaisia rakenteita löytyi teoksesta kaksi kappaletta (esimerkit 10 ja 11), ja kääntäjä on kummassakin tapauksessa päätenyt lisäämään *paska*-sanana perään vielä määrää ilmaisevan *vertaa*-sanana selventämään tunnetilan eli piittaamattomuuden voimakkuutta:

- (10) ...he didn't give a shit...
Eikä hän sitä paitsi piitannut enää paskan vertaa mistään.
- (11) Not that he gave a shit about their reverence.
Vaikka hän ei piitannut heidän arvostuksestaan paskankaan vertaa.

Toinen määrää ilmaiseva rakenne on konkreettista paljoutta ilmaiseva *a shitload of*, joka *Fucktionary* (s. v. *shitload*) määritelmän mukaan tarkoittaa *valtavasti, suuri määrä, helvetisti*. Sana esiintyi teoksessa kerran.

- (12) "I have a shitload to tell both of you."
"Minulla on ihan helvetisti kerrottavaa teille molemmille."

Kuten esimerkistä 12 näkyy, kääntäjä on tuonut käännöksen lähemmäs suomenkielistä lukijakuntaa käyttämällä *Fucktionary*ssakin esitettyä sanaa *helvetisti*, sillä *paska*-sana ei taivu suomen kielessä tyypillisesti määrän ilmauksiin, joilla tarkoitetaan yksittäisiä laskettavia konkreettisia asioita. *Paska*-sanaa voidaan – kuten esimerkeistä 10 ja 11 totesin – käyttää joissain tapauksissa luontevasti tunteumuksen voimakkuutta ilmaisevissa rakenteissa, mutta selkeästi funktioltaan määrää ilmaisevassa lauseessa se olisi kömpelö ja sopimaton. Voidaan jopa sanoa, että määrää ilmaisevana sanan *paska* käyttö ei ole normien mukaista. Puolestaan *helveti*-sana, jota kääntäjä on käyttänyt tässä tapauksessa, on tavallinen määrän tai voimakkuuden asteen ilmaisemisen yhteydessä (esimerkiksi *Siellä oli aivan helvetisti väkeä. Sattuu aivan helvetisti.*).

4.1.2 *Fuck*

Fuck on yksi englannin kielen monikäyttöisimmistä kirosanoista, ja se taipuu moniin eri rakenteisiin ja tilanteisiin. *Fucktionary* (s. v. *fuck*) määrittelee sanan *fuck* olevan vahvistussana, joka ilmaisee suuttumusta, turhautumista ja epäuskoa. Kirja tarjoaa käännösvaihtoehtoiksi sanat *hittoa*, *vittua* ja *helvettiä*. Suoralta merkitykseltään *fuck* tarkoittaa seksiaktia, mutta sillä voidaan viitata myös ihmiseen seksiobjektina (*pano*), vastenmieliseen ihmiseen (*paskiainen*, *runkku*), asioiden sotkemiseen, tyrimiseen ja huijaamiseen. Sana toimii siis sekä verbinä että substantiivina toisin kuin sille tyypilliset vain substantiiveiksi tulkittavat käännösparit *vittu* ja *helveti*.

Teoksen toiseksi yleisintä kirosanaa *fuck* käytettiin 146 kertaa eli se muodostaa 44 prosenttia tämän kategorian kirosanoista ja 26,6 prosenttia koko teoksen kirosanoista. Sen tyypillisin käännöspari oli *vittu*, joka esiintyi 139 kertaa. Kiro sanat *fuck* ja *vittu* osoittautuivat teoksessa yhtä monikäyttöiseksi kuin oikeassakin elämässä, sillä pelkkien itsenäisten manausten lisäksi ne esiintyivät monissa erilaisissa rakenteissa.

a) *Fuck* itsenäisenä manauksena

Ensimmäisen ryhmän muodostavat ilmaukset, joissa *fuck* toimii interjektiomaisesti joko itsenäisenä yhden sanan kirouslauseena tai lauseen alussa erillisenä manauksena. Tässä käytössä sana yleensä ilmaisi puhujan asennetta tai tunnetta tilanteeseen tai tapahtumaan. *Fucktionary* (s. v. *fuck*) tarjoaa interjektiomaisesti käytetyn *fuck*-sanana tyypillisiksi suomennoiksi sanat *vittu*, *helvetti* ja *saatana*. Tällaisessa käytössä *fuck* esiintyi yhteensä 33 kertaa (esimerkit 13–16).

- (13) Fuck, his head was already spinning...
Voi vittu. Johnin pää oli jo valmiiksi pyörällä...
(14) "Fuck, I have no idea what I'm doing."
"Vittu. Minulla ei ole aavistustakaan siitä, mitä olen tekemässä."
(15) Oh...fuck.
Voi...vittu.
(16) Holy fuck
Voi vittu.

Käännöksessä on käytetty *fuck*-sanana paikalla tässä merkityskategoriassa aina sanaa *vittu*. Suomenkielisessä versiossa käytettiin 24 kertaa pelkkää *vittu*-sanaa, kahdeksan kertaa sanaa käytettiin interjektion kanssa muodossa *voi vittu* ja kerran se esiintyi monikkomuodossa *vitut*. Esimerkissä 16 on käytetty *holy fuck* -ilmausta, joka suoraan suomennettuna kuuluisi *pyhä vittu*. Tämä ilmaus ei kuitenkaan suomessa kovin tyypillinen manaus. Kääntäjä onkin kääntänyt sen yksinkertaiseksi *voi vittu* -huudahdukseksi. Syynä ilmauksen *pyhä vittu* harvinaisuuteen voidaan katsoa olevan *paska*-sanana kohdalla esittämäni oletus siitä, että *pyhä*-sanaa ei ole tyypillistä liittää suomen kielessä tabusanana pidettävään asiaan. Voisin kuvitella, että osasyynä tälle on tiedostettu tai tiedostamaton haluttomuus yhdistää *pyhä*-sana, joka viittaa korkeassa arvossa pidettyihin asioihin ja olentoihin, likaiseen sanaan, joka tahraisi myös muut pyhitetyt asiat.

b) *Fuck* vahvistuksena

Toiseen ryhmään kuuluvat ilmaukset, joissa *fuck* toimii erilaisten rakenteiden ja lauseiden vahvistajana. Ensimmäisessä tapauksessa (esimerkki 17) se on kysymyslauseen vahvistussanana rakenteessa kysymyssana + *the fuck* + verbi. Tällaisessa käytössä sana ilmaisee puhujan asennetta tai lisää kysymykseen liittyvän kummastelun voimakkuutta. Ilmauksia oli lähdekielessä yhteensä 17. Tavallisimmat teoksessa esiintyneet edellä mainittua rakennetta edustavat kysymyslauseet olivat esimerkkien 17–20 edustamaa muotoa:

- (17) "What the fuck is that?"
"Ja mikäköhän vittu se mahtaa olla?"
(18) "What the fuck were you thinking?"
"Mitä vittua oikein ajattelit?"
(19) How the fuck had this happened?

- Miten vitussa tämä oli päässyt tapahtumaan?
(20) But who the fuck cared?
Mutta ketä vittua kiinnosti?

Kaikissa kysymyslauseissa *fuck* oli käännetty poikkeuksetta sanalla *vittu*, ja myös kirosan paikka oli kohdekielellä pysynyt lähdekieltä vastaavana. Rakennetta kysymyssana + *vittu* näkee suomen kielessä nykyään hyvin taajaan: sanalla itsellään on joidenkin puhujien kielenkäytössä lähestulkoon pilkun asema, ja sitä käytetään melkein jokaisessa mahdollisessa ja mahdottomassa välissä. Arkipäiväisessä kielessä *vittu* on usein mukana hämmästelyä ilmaisevassa kysymyksessä lisäämässä vaikutelmaa kysyjän ihmetyksestä, suuttumuksesta tai epäuskosta asiaa tai toimintaa kohtaan.

Toisessa ilmaisua vahvistavassa käytössä *fuck* esiintyi partisiippimuodossa nk. *ing*-muodossa *fucking*. Ilmaus *fucking* on vahvistussana, joka ilmaisee puhujan tuohtumusta asiaan tai tilanteeseen, vahvistaa puhujan mielipidettä tai yleisesti ottaen ilmentää puhujan asennetta ja idiolektia. *Fucktionary* (s. v. *fucking*) tarjoaa sen käännöksiksi sanat *helvetin*, *vitun*, *saatanan* ja *vittumainen*. Tällaisia vahvistuksia löytyi teoksesta yhteensä 50, ja olen jaotellut tämän ryhmän edelleen alakategorioihin sen mukaan, mitä sanaa asennetta ilmaiseva *fucking* määrittää. Aineistossa se toimi vahvistussanana edeltäen substantiivia, verbiä ja adjektiivia, ja joissain tapauksissa se asettautui sanan keskelle rikkeen kiinteän sanaliiton tai yhdyssanan.

Substantiivin edellä vahvistussanana *fuckingia* käytettiin lähdekielellä 23 kertaa. Sanan käännöspari oli poikkeuksetta *vittu*, ja tämän *vittu*-vahvistuksen paikka pysyi yhtä tapausta (esimerkki 24) lukuun ottamatta lähdekieltä vastaavana.

- (21) big fucking deal
iso vitun hämminki
(22) Fair fucking exchange.
Reilu vitun vaihtokauppa
(23) --why in the hell everyone had to wear fucking pajamas--
--miksi helvetissä kaikkien oli pukeuduttava Toisella Puolella johonkin vitun pyjamaan--
(24) "You never want to say another fucking word on the subject--"
"Jos et vittu soikoon koskaan halua sanoa sanaakaan aiheesta--"

Esimerkeissä 21–23 *vittu*-sana on säilyttänyt lähdekieltä vastaavan aseman lauseessa, mutta esimerkissä 24 sen paikka on käännöksessä vaihtunut: se on muuttunut substantiivin määritteestä itsenäiseksi asennetta ja mielipidettä vahvistavaksi erilliseksi manaukseksi. Tässä tapauksessa sen käännös myös poikkeaa muutoin substantiivipääsanaisten *fucking*-ilmausten kääntämisen yhtenäisestä kaavasta eli sanan *vittu* taivuttamisesta lauseeseen sopivaan muotoon. Käännöksessä sana on liitetty rakenteeseen, jossa se esiintyy jussiivimuotoisen eli imperatiivin yksikön 3. persoonassa olevan predikaatin kanssa.

Adjektiivin vahvistussanana *fucking* toimi seitsemän kertaa. Käännökset olivat yhtenäisiä keskenään sananvalinnan eli sanan *vittu* suhteen, ja ne olivat lauseessa samassa tehtävässä (adjektiivin genetiivimäärite) ja paikassa kuin lähdetekstissä.

- (25) How fucking typical.
Miten vitun tyypillistä
(26) "Great. Fucking terrific."
"Mahtavaa. Vitun loistavaa."

Verbin vahvistussanana *fucking* esiintyi lähdekielessä 12 kertaa. Verbivahvistuksen asemassa ollessaan tämän sanan kääntämisessä oli edeltäviä tapauksia enemmän lokationaalista variaatiota, sillä usein käännöksessä sen käännöspari *vittu* siirtyi lauseessa määrittämään verbin sijaan toista sanaa, kuten adverbia (esimerkki 27) tai substantiivia (esimerkki 28).

- (27) "So fucking get that."
"Tajuan vitun hyvin, mitä tarkoitat."
(28) You'd better fucking believe it, V thought.
Ja onkin oma vitun etusi, että uskot, mitä näet, V ajatteli.

Kolmessa tapauksessa *fucking* oli käännetty jussiivirakenteella *vittu soikoon* (esimerkki 29). Yhdessä tapauksessa (esimerkki 30) *vittu* oli erotettu itsenäiseksi innostusta ilmaisevaksi huudahdukseksi lauseen alkuun. Tässä positiossa se toimiikin vastaavassa suomenkielisessä ilmauksessa hie-man luonnollisemmin kuin asetettuna alkuperäistä vastaavalle paikalle keskeyttämään lause tavalla *maltan vittu tuskin odottaa*. Tällainen rakenne on nähtävissä esimerkeissä 31 ja 32, joissa *vittu*-sana oli lauseen keskellä selkeästi irrallisena interjektiona, mutta sitä ei kuitenkaan ollut erotettu pilkulla omaksi lauseekseen, vaan se oli ahdettu lauseeseen ikään kuin verbin määritteeksi.

- (29) You fucking saved us. (ilmaistu käyttäen Amerikan Sign Languagea)
Sinä vittu soikoon pelastit meidät.
(30) "I can't fucking wait."
"Vittu, maltan tuskin odottaa."
(31) "I can't fucking believe---"
"En voi vittu uskoa---"
(32) Don't you fucking dare think of bailing. (ilmaistu käyttäen American Sign Languagea)
Uskallakin vittu edes uneksia luistamisesta.

Esimerkki 33 on koko *fucking*-kategorian ainoa tapaus, jossa käännöksessä on poistettu kirošana:

- (33) "So just fucking drop it."
"Anna olla."

Ilmaukset *drop it* ja *anna olla* ovat itsessäänkin melko tiukkoja käskyjä, minkä vuoksi kirosan liittäminen siihen on lähinnä tyyllillinen ja karakterisoiva seikka. Tässä tapauksessa kääntäjä on poistanut ruman sanan tästä kohdasta. Itsekin katsoisin sen olevan tällaisessa ilmauksessa tarpeeton.

Tässä kohdassa voitaisiin kysyä, onko kirosana ylipäättään koskaan tarpeellinen, joten täsmennän tarkoittavani tarpeettomuutta juuri painokkuuden ja voimakkuuden lisäämisessä ilmaukseen. Käskyä *anna olla* pohtiessani syvällisemmin tulin itse siihen lopputulokseen, että sen yhteydessä *vittu* saattaisi jopa vähentää sanoman vakavasti otettavuutta.

Lähdetekstissä seitsemässä tapauksessa *fucking* rikkoo yhdyssanan tai sanaliiton ja toimii vahvistavana infiksinä. Suomen kielessä ei ole tavallista käyttää *vittu*-sanaa tällaisella infiksimäisellä tavalla, minkä vuoksi sanaa ei voi aina asettaa samaan paikkaan kuin englannin kielessä. Usein kirosana toimiikin tehokkaammin ja sointuu suomen kielen lauseeseen luonnollisemmin eri kohdassa lausetta kuin englannin kielessä. Tämän vuoksi käännöksessä näkyikin tällaisissa tapauksissa huomattavasti vaihtelua *vittu*-sanon asemoinnin suhteen:

- (34) "Am I talking to my fucking self here?"
"Puhunko minä vittu itsekseni täällä?"
(35) As he lay ruined on her back fucking lawn?
Kun hän makasi rauniokasana tällä vitun nurmikolla?
(36) "For fucking ever."
"Täältä vitun ikuisuuteen"

Esimerkissä 34 ilmenee heti käännöstieteellinen ongelma siinä mielessä, että refleksiivipronomit muodostuvat suomen kielessä ja englannin kielessä eri tavalla. Englannin *itse*-sana muodostuu kahdesta osasta: genetiivimuotoisesta persoonapronominista (esimerkissä 34 *my*) ja refleksiivisestä *self*-osasta. Suomen kielessä taas vastaava sana *itse* esiintyy ilman persoonapronominia. Tässä tapauksessa *itse*-sana on suomennoksessa muodossa *itsekseni*, mikä tekee *vittu*-sanon – tai ylipäättään min-kään sanon – tunkeutumisesta sen keskelle mahdotonta. Loogista onkin asettaa kirosana ilmauksen eteen sen sijaan, että tekisi ilmauksesta liian vieraan matkimalla englanninkielisen kirosanavahvisteen paikkaa.

Tapauksessa 35 puolestaan on muutettu alkuperäinen *fucking*-sanalla rikottu yhdyssana *back lawn* pelkäksi *nurmikoksi*, joka spesifioidaan demonstratiivipronominin *tällä* avulla. *Vittu*-sana asettuu lauseessa samalle paikalle kuin lähdetekstissä.

Esimerkissä 36 taas esiintyy kahdesta eri sanasta muodostunut kiteytynyt ilmaus, jonka osien *for* ja *ever* väliin on mahdollista laittaa infiksiksi vahvistuskirosana ilman, että lopputulos on kovin kömpelö. Sen suora käännös olisi *ikuisesti*, sana, jonka keskelle ei voi asettaa kirosanaa ilman, että sanoma kuulostaisi älyttömältä (**ikui-vitun-sesti*). Kääntäjä onkin kehittänyt tähän kohtaan riittävässä määrin synonyymisen kaksiosaisen ilmauksen *täältä ikuisuuteen*, jonka keskelle *vittu* on mahdollista sovitaa, tosin ilmaus kuulostaa jokseenkin ontuvalta. Seuraavissa käsittelemissäni esimerkeissä on nähtävissä lisää erilaisia käännösratkaisuja infiksimäisestä *fucking*-sanon käytöstä.

- (37) "--my wonder-fucking-land?"
"--minun vitun ihmemaassani?"

Esimerkissä 37, jossa lähdetekstissä oli *wonder-fucking-land*, suomenkielisessä käännöksessä olevan yhdyssanan osien väliin olisi periaatteessa mahdollista laittaa sana *vittu*, mutta kääntäjä on sijoittanut sen yhdyssanan eteen: *vitun ihmemaassani*. Vaikka suomen kielessä olisikin tässä tapauksessa mahdollista muodostaa suora käännös, jossa on yhdyssanan rikkova kirosana (*ihme-vitun-maassani*), muodostuva ilmaus olisi suomen kielessä ontuva. Sanoisin, että tällainen sanaliiton tai yhdyssanan rikkominen kirosanalla ei yleisesti ottaenkaan ole suomen kielessä ainakaan vielä kovin tavanomainen ilmiö.

- (38) Mother fucking Theresa
äiti vitun Teresa
(39) Abso-fucking-lutely
ilman vitun muuta

Esimerkissä 38 lähde- ja kohdekieli kohtaavat ja käännös on sanasanainen. Esimerkissä 39 *fucking* on lähdetekstissä tunkeutunut sanan keskelle tavurajan kohdalle. Suomenoksessa on kehitetty kaksiosainen samaa tarkoittava ilmaus *ilman vitun muuta*. Tästä on kuitenkin todettava, että vaikka käännös kiitettävästi onkin yhtenäinen alkuperäisen ilmauksen kanssa, ainakaan oman kielen korvani mukaan tämä ei ole normien mukaista suomen kieltä ja kuulostaa vain kummalliselta. Myöskään haut The Finnish Internet Parsebankista ja Googlesta eivät tuottaneet ilmaukselle yhtäkään osu-
maa. Näiden kahden esimerkin kohdalla käännöksessä on havaittavissa selkeää interferenssiä, sillä ne matkivat lähdekielen rakennetta ja esittelevät suomen kielelle epätavallisen paikan kirosanavahvistukselle.

- (40) --not caring if he passed the fuck out.
--mutta hän ei piitannut vittujakaan siitä, että saattaisi pyörtyä

Esimerkki 40 on siinä mielessä mielenkiintoinen, että lähdekielessä *fuck* tunkeutuu infixin tavoin verbin ja preposition muodostaman ilmauksen keskelle *pass out* (*passed the fuck out*), mutta suomennoksessa sanaa *fuck* vastaavan *vittu*-kirosanan paikka on eri ja sen tehtävä on muuttunut: *hän ei piitannut vittujakaan*. Käännöksessä sanan tehtävä on siis vahvistaa puhujan kiinnostuksen puutetta eikä alkuperäisen version tavoin intensifioida tajunnan menettämistä tarkoittavaa sanaa.

c) *Fuck* haistatteluissa

Kolmanteen ryhmään sijoittuvat haistattelut *fuck you*, *fuck off* ja *fuck it*, jotka osoittavat turhautumista tai ärtymystä. Ilmauksia löytyi yhteensä 24. *Fuck you* -tyyliset haistattelut (*Fucktionary* s. v. *fuck you*: *haista vittu*, *vedä käteen*, *ime munaa*) oli käännetty joko *painu vittuun* (esimerkki 41) tai *haista vittu* (esimerkki 42).

(41) "Fuck you, Dr. Phil."

"Painu vittuun, Dr. Phil."

(42) Fuck.Her.

Haistakoon vitun. Neitsyt haistakoon vitun.

Esimerkin 42 tapauksessa suomennoksessa on nähty tarpeelliseksi toistaa haistattelu ilmaise-malla toisella kerralla haistattelun kohde: "*Haistakoon vitun. Neitsyt haistakoon vitun*". Lähdeteks-tissä tyydyttiin pelkkään *Fuck. Her* -ilmaukseen. Käännöksessä haistattelu on vahvistunut ja samalla on tarkennettu, kehen se kohdistuu, vaikka se kontekstista käykin ilmi.

Tapauksissa, joissa *fuck*-haistattelu kohdistui elottomaan asiaan (esimerkki 43), käännös oli lyhyt ja ytimekäs *vitut*:

(43) "Fuck the department."

"Vitut osastosta."

Suomen kielelle hieman hankalammin käännettävä ilmaus *fuck me* oli käännetty eri kohdissa eri-laisin kontekstiin sopivin tavoin – oletettavasti sen vuoksi, ettei sillä ole vakiintunutta käännöstapaa, joka sopisi käytettäväksi jokaisessa kontekstissa. *Fucktionary* (s. v. *fuck me*) määrittelee sanonnan yllätyksen tai hämmennyksen ilmaukseksi, kuten *voihan helvetti*. Esimerkissä 44 haistattelu on yk-sinkertaisesti käännetty *voihan vittu*, mutta tapauksessa 45 taas *paha minut periköön*.

(44) oh-fuck-me

voihan vittu

(45) "So...yeah, fuck me, but I would allow it."

"Joten...jep, paha minut periköön, kyllä, sallisin sen."

Lisäksi tähän ryhmään liitin teoksessa viisi kertaa esiintyneen *Fucktionary*n mukaan turhautu-mista ja suuttumusta osoittavan *for fuck's sake* -ilmauksen.

(46) Oh, for fuck's sake, he needed to jump off the bridge already.

Voi vitun tähden. Oli jo aika hypätä kielekkeeltä rotkoon ja hoitaa asia pois päiväjärjestyksestä.

Sanakirja tarjoaa tämän sanonnan käännösehdotuksiksi lausahdukset *jo nyt on helvetti*, *piru vie ja vittu soikoon*. Neljässä tapauksessa viidestä *for fuck's sake* oli käännetty sanasanaisesti *voi vitun täh-den* (esimerkki 46). Tällaisessa rakenteessa on havaittavissa hieman interferenssiä. Sanonta kuulosti

minusta epätavalliselta, joten tarkistin hauilla The Finnish Internet Parsebankista ja Googlesta osviittaa sanan käytöstä. Parsebank ei tuottanut yhtäkään tulosta ja Googlesta sain vain 31 osumaa, minkä perusteella voisi veikata, että sanonta ei ainakaan vielä ole laajassa käytössä.

Vain yhdessä tapauksessa (esimerkki 47) ilmauksen kirosana oli käänöksessä vaihtanut kokonaan kategoriaan seksiin liittyvästä sanasta uskontoon liittyväksi kirosanaksi:

- (47) "For fuck's sake, open the thing."
"No voi helvetti, avaa nyt jo se laatikko."

d) *Thank fuck, I don't give a fuck*

Neljäs ryhmä koostuu erilaisesta ilmauksista, joissa *fuck*-sanaa on käytetty sanonnoissa *thank fuck*, *don't give a fuck* ja *scary as fuck*.

- (48) "Thank fuck you're not a Yankees fan."
"Vitun paljon kiitoksia siitä, ettet ole Yankees-fani."

Esimerkissä 48 ilmaus *thank fuck*, joka on muodoltaan ja ajatukseltaan vastaava hengellisemmän *thank God* -ilmauksen kanssa, on käännetty ilmauksella *vitun paljon kiitoksia*. Tässä käänöksessä sen alkuperäinen merkitys hieman muuttuu. Suoraan käännettynä sanonta kuuluisi *kiitos vitun*, jos ajatellaan sen noudattavan tätä *kiitos Luojan* -mallia. Alkuperäisessä tekstissä *fuck*-sana on siis ikään kuin kiitoksen vastaanottajana samaan tapaan kuin kiitetään toista henkilöä tai jumaluutta. Käänöksessä puolestaan *vittu*-sana ilmaisee kiitollisuuden korkeaa astetta. Tämä on tosin pientä saivartelua, sillä lauseissa perusajatus ja merkitys lauseissa ovat vastaavat, mutta kääntäjän ilmaisutapa sopii paremmin suomen kieleen. Ilmaus tuntui minusta hieman erikoiselta, ja se näyttäisikin olevan melko harvinainen, sillä Google-haun avulla sain vain 14 osumaa.

- (49) So he didn't give a fuck.
Joten V ei välittänyt Phuryn valkeudesta.
(50) --but he didn't give a fuck.
--mutta ei olisi voinut vähempää välittää.

Esimerkeissä 49 *he didn't give a fuck* oli suomennoksessa kierretty jättämällä ilmaus täysin neutraaliksi: *V ei välittänyt*. Otin tähän kategoriaan myös esimerkin 50, jossa lähdetekstissä *fuck* on verbin ja preposition välissä, siitä syystä, että suomennoksessa se käyttäytyy *give a fuck* -tyylisesti: *hän ei piitannut vittujaka*. Käänöksessä oli käytetty asiallisempaa ja hyvin tehokasta vahvistusta: *ei olisi voinut vähempää välittää*. Tässä kohdassa lausumaan tulee käänöksen myötä pieni merkitys- ja vivahte-ero, mutta suomen kielelle valittu ilmaus on kuitenkin tutumpi ja kuulostaa sujuvammalta kuin käänös, jossa *vittu* olisi lähdetekstiä vastaavassa paikassa verbirakenteessa.

e) *Fuck* määrän ja paljouden asteen ilmauksissa *Fuckload* ja *a fuck of*

Viidenteen ryhmään kuuluvat kolme teoksessa esiintynyttä määrän ilmausta, joka oli muodostettu käyttämällä ilmauksia *a fuckload of* tai *a fuck of*. *Fucktionary* (s. v. *fuckload*) määrittelee ilmauksen käännösvastineiksi *helvetin paljon* ja *vitusti*.

(51) *a fuckload of*

vitullinen määrä

(52) Pretty damn quick it ceased being a car, morphing into a nothing but a fuckload of kinetic energy.

Aika pahuksen nopeasti se lakkasi olemasta auto; muutoksen seurauksena Audista tuli vain vitunmoinen kineettisen energian lataus.

(53) “--makes me feel a fuck of a lot better about leaving you here---”

“--lohduttaa minua suunnattomasti, kun lähden täältä.”

Esimerkeissä 51 ja 52 *fuckload* on käännetty *vittu*-sanain taipuneilla muodoilla *vitullinen määrä* ja *vitunmoinen*. Vitullinen määrä kuulostaa hieman epätavallisemmalta ilmaukselta, joten selvittelin sen käyttöä suuntaa-antavasti The Finnish Internet Parsebankista, ja osumia löytyi yhteensä vain 13. Kovinkaan frekventiltä ilmaus ei siis vaikuta. Yhdessä tapauksessa (esimerkki 53) virkkeen karkeutta oli lievennetty käyttämällä sävyiltään neutraalia määränilmausta *suunnattomasti*.

f) *Fucked up*

Kuudennen ryhmän muodostaa kiteytynyt sanonta *fuck up* ja siitä johdettu pieleen mennyttä asiaa tarkoittava adjektiivi *fucked up*, joka esiintyi kaksi kertaa teoksessa. *Fuck up* verbi-ilmaukselle *Fucktionary* (s. v. *fuck up*) tarjoaa käännösvaihtoehtoja *pilata*, *rikkoa*, *tuhota*, *sotkea*, *kusta* ja *panna paskaksi*. Substantiivina se merkitsee epäonnistumista eli mokaa. Adjektiivisesti käytetty *fucked up* puolestaan kääntyy ilmauksiksi *rikki*, *paskana* ja *päin helvettiä* tai ihmisestä puhuttaessa ilmauksiksi *onneton*, *surkea* ja *päästään sekaisin*. Näille ilmauksille ei tyypillisesti käytetä suoraa *vittu*-muotoista käännöstä, mikä johtuu pääasiassa siitä yksinkertaisesta syystä, että käännöspareiksi valikoituneet *vittu* ja *fuck* -sanat toimivat eri tavalla. Kirjaimelliselta merkitykseltään sana *fuck* voidaan tulkita suomen kielessä joko seksuaalista kanssakäymistä tarkoittavaksi verbiksi *panna* tai itse kyseistä tapahtumaa nimeäväksi substantiiviksi *pano*. Suomen kielen *vittu*-sana puolestaan on pelkästään substantiivi. *Vittu*-sanasta on tosin johdettu verbi *vituttaa*, mutta se eroaa merkitykseltään *fuck*-verbistä, sillä se viittaa harmitukseen. Suoranaisesti sanojen *fuck* ja *vittu* denotaatiot eivät vastaa toisiaan, mutta niitä yhdistää sanojen samantapaisen käyttöyhteydet, minkä vuoksi ne luultavasti ovatkin muodostuneet käännöspareiksi. Juuri sanojen semanttinen eroavaisuus sekä eri sanaluokkien taipumisen aiheuttamat rajoitukset asettavat esteitä sanojen käytölle toistensa vastineina. Aivan erityisesti *vittu*-

sanan käyttö on mahdotonta tilanteissa, joissa *fuck* esiintyy partisiippimuodossa *fucked*.. Tämä käännösongelma näkyykin selkeästi kummassakin teoksesta poimitussa esimerkissä:

- (54) *fucked up freak*
kieroutunut kummajainen
(55) *Shit, he was fucking this whole thing up.*
Paskat, hänhän oli pilaamassa koko homman.

Esimerkeissä 54 ja 55 *vittu*-sanin käyttö ei ole suomen normien mukaista, minkä vuoksi kääntäjän on täytynyt korvata sana jollakin toisella ilmauksella. Esimerkeissä kirokana on poistettu kokonaan ja se on korvattu neutraaleilla sanoilla: *kieroutunut* ja *pilata*. Erityisesti jälkimmäisessä esimerkissä lauseen sävy ja karkeuden taso on muuttunut huomattavasti, sillä vaikka sana *pilata* onkin negatiivinen merkitykseltään, siltä puuttuu kirosan *fuck* alatyylinen sävy. Lause on siis erityisesti sävyn osalta lieventynyt merkittävästi.

4.1.3 *Frickin'*

Kolmas tarkasteluun päässyt seksiin viittaava kirokana on lähdekielessä kaksitoista kertaa esiintynyt *frickin'*, joka toimii teoksessa yksinomaan substantiivien ja adjektiivien vahvisteena. *Frickin'* on lievä kirokana, joka on johdettu voimakkaammasta *fucking*-ilmauksesta. *Fucktionary* (s. v. *frickin'*) tarjoaa tavallisimmiksi käännösvaihtoehtoiksi sanat *hemmetin*, *pirun* ja *hiton*, jotka ovat lievempiä kuin alkuperäisen *fucking*-ilmauksen käännökset. Tämän sanan kääntämisessä esiintyi muihin kirosanoihin verrattuna suhteessa huomattavasti eniten variaatiota. Käännöksessä sanan vastine oli jätetty kokonaan pois kuusi kertaa ja lopuissa tapauksista oli tehty hyvin toisistaan poikkeavia käännösratkaisuja. Tämä osoittaa, että sanalle ei ole suomen kielessä sellaista vakiintunutta käännösparia, jota olisi mahdollista käyttää kaikissa tapauksissa ja konteksteissa.

- (56) *V was twitchy enough to levitate out of his frickin' chair*
Tässä vaiheessa V oli jo tarpeeksi levoton levitoimaan ylös omasta **hiton** tuolistaan.
(57) *--it was just too frickin' weird--*
--hänestä tuntui edelleen **hitollisen** oudolta--
(58) *He'd met his frickin' mommy.*
Hän oli tavannut sen **helvetin** äitinsä
(59) *Damn her, but dangerous and wild with him seemed pretty frickin' attractive right now.*
Paha hänen periköön, mutta kaikki vampyyriin liittyvä villi ja vaarallinen kiehtoi häntä aivan **helvetillisesti**.
(60) *--but he was a celibate with a broken frickin' heart.*
--mutta hän oli selibaatissa särkyneen **pahuksen** sydämensä kanssa.

Esimerkeissä 56–59 kääntäjä on käyttänyt samaan sanapohjaan kuuluvia kiro sanoja *hitto* ja *helvetti*. Silmiinpistävää ja yhtenäistä motivaatiota tai yhtenäistä periaatetta juuri näiden sanojen valinnalle ei lauseissa näyttäisi olevan. Ainoa yhtenäisyys, joka saattaa olla silkkää sattumaa, on se,

että esimerkeissä 57 ja 59, joissa lähdekielessä *frickin'* määrittää adjektiivia, on käytetty *hitto* ja *helvetti* sanoja niiden hieman harvinaisemmissa taipuneissa muodoissa *hitollisen* ja *helvetillisesti*. Esimerkeissä 56 ja 58, joissa *frickin* viittaa substantiiviin, sanat *hitto* ja *helvetti* ovat puolestaan nominatiivimuodossa. Samaan kategoriaan kuuluu esimerkki 60, jossa puolestaan on päätetty kääntää *frickin'* sanalla *pahuksen*.

Esimerkissä 61 sen sijaan on päädytty sanaan *vittu*.

- (61) Even frickin' better
Vielä aivan **vitun** paljon parempaa.

Tapauksissa 63–66 *frickin'* jätetty kokonaan kääntämättä:

- (62) He'd left his frickin' stash upstairs
Ja hän kun oli jättänyt **koko** kätöksensä yläkertaan
- (63) As John stared down at his feet, he thought, man, those Nikes needed to come with PFD's and a fricking anchor, they were so big....
John seisoikin hetken vain tuijottamassa jalkoihinsa. Hitto, kengissä olisi pitänyt olla niiden koon vuoksi vakiovarusteina pelastusveneet ja ankkuri. Niin isoilta ne näyttivät.
- (64) --a big frickin' pink elephant--
--jättimäinen vaaleanpunainen elefantti--
- (65) --bless its little frickin' heart--
--**luoja niitä siunatkoon**--
- (66) --everything was sparkly-frickin' clean.
--säteilevän puhtaita.

Tapauksessa 62 kirosan tilalle on tullut sana *koko*. Esimerkki 63 taas poikkeaa muista siinä mielessä, että alkuperäinen virke on jaettu käännöksessä kolmeksi lauseeksi. *Man*-sanasta vastine *hitto* aloittaa virkkeen, jossa *frickin*-kirosanan tulisi esiintyä käännettynä, mutta sen vastine on jätetty kokonaan pois. Esimerkissä 64 kirosan poisto selittyisi helposti sillä, että suomen kielessä substantiivilauseeseen *jättimäinen vaaleanpunainen elefantti* sanat ovat kaikki jo itsessään hyvin pitkiä (vrt. englanti *a big pink frickin' elephant*). Jos lisättäisiin väliin vielä elefanttia eli ongelman metaforaa kiroava sana, substantiivilausekkeesta tulisi hyvin raskas ja kömpelö: *jättimäinen vaaleanpunainen helkkarin elefantti*. Esimerkissä 65 puolestaan esiintyy sanonta, joka on suomen kielelle vieras, ja sanasanaisesti käännettynä hyvin harvinainen. Kääntäjä on muuttanut ilmauksen suomen kielelle sopivaksi lausahdukseksi, jonka yhteyteen kirošana ei sovi, sillä se tekisi ilmauksesta kummallisen. Esimerkissä 66 taas *frickin'* on sijoitettu kiinteän sanaliiton keskelle, ja englannin kielessä se siihen sopiikin. Kuitenkin suomen kielessä esimerkiksi *säteilevän hiton puhtaita* kuulostaisi kömpelöltä.

4.1.4 *Crap, Screw, Shoot, Cocksucking ja Flippin*

Neljäs ihmisen ruumiintoimintoihin viittaava kirosana *crap* esiintyi lähdekielessä yhdeksän kertaa muodostaen 3 % tämän kategorian kirosanoista. *Crap* on myös hyvin lievä *shit*-sanaan liitettävä kirosana, joka *Fucktionaryn* (s. v. *crap*) mukaan kääntyy *uloste*, *sonta*, *paska*. Teoksessa se oli aina itsenäisenä manauksena (*Crap*), ja se oli hyvin yhtenäisesti käännetty vaihdellen kolmea erilaista *paska*-ilmausta. *Crap* oli käännetty kaksi kertaa *paskat*, kolme kertaa *voi paska* ja kolme kertaa *voi-han paska*. Ainoa poikkeava käänнос oli suomennoksessa kerran esiintynyt *voi-han perse*.

Teoksessa esiintyi myös yksittäisiä tähän kategoriaan kuuluvia kirosanoja: *screw*, joka oli kaksi kertaa käännetty sanalla *paskat* ja kerran *vitut*, lievä kirosana *shoot*, joka oli käännetty *pahus*. *Fucktionary* (s. v. *shoot*) määrittelee sanan tarkoittavan seksin harrastamista miehestä puhuttaessa tai seksuaalista laukeamista, ejakulointia. Lisäksi kerran esiintyivät henkilöä kuvaava loukkaava ilmaus *cocksucking*, joka kääntyi *mulkunlutkuttajaksi*, sekä *fucking*-sanana lievä johdannainen *flippin'* käännökellä *älyttömän*. Näitä sanoja en tässä tutkielmassa sen enempää käsittele, sillä yhden tai parin esiintymän perusteella on mahdotonta sanoa mitään yleispätevää sanan käännosstrategioista.

4.2 Uskontoon liittyvät kirosanat

Englanninkielisen teoksen kirosanoista 167 kappaletta eli 30 prosenttia oli uskontoon liittyviä. Käännöksessä näistä sanoista 11 oli poistettu, eli 156 kategorian kirosanaa oli käännetty (ks. Taulukko 2.).

Uskontoon liittyvät kirosanat	Lukumäärä	Poistettu käännöksestä	Käännetty kirosanaksi
hell	96	6	90
damn	44	4	40
goddamn	23	1	22
godforsaken	3	0	3
cursed	1	0	1
Yhteensä	167	11	156

Taulukko 2. Uskontoon liittyvien kirosanojen esiintymät alkuperäiskielisessä teoksessa ja käännöksestä.

4.2.1 *Hell*

Fucktionary (s. v. *hell*) määrittelee sanan *hell* olevan kiroilukäytössä vahvistussana, joka ilmaisee suuttumusta, turhautumista ja epäuskoa, ja tarjoaa käännöspareiksi sanat *hitto*, *hemmetti* ja *piru*. Suora käänнос sanalle kontekstista irrotettuna on luonnollisesti *helvetti*. *Hell* oli ylivoimaisesti yleisin

uskonnollisista kirosanoista, ja se esiintyi 96 kertaa, mikä on 57,8 % uskonnollisista kirosanoista ja 17,5 % teoksen kaikista kirosanoista.

a) *Hell* itsenäisenä manauksena

Lauseesta irrallisena interjektiomaisena manauksena sanaa *hell* oli käytetty 29 kertaa. Pääsääntöisesti (16/29) *hell* oli käännetty yksinkertaisesti sanan suoralla käännösvastineella *helvetti* (esimerkki 68).

(67) Ah, hell, she'd seen this before.

Voi helvetti, hän oli nähnyt vastaavaa ennenkin.

(68) Hell, these guys probably were the black market.

Helvetti, nämä tyypithän olivat musta pörssi.

Käännöksessä *helvetti*-sanan eteen oli 4 kertaa liitetty interjektio *voi* -> *Voi helvetti* (esimerkki 67). Kieltoa *ei helvetissä* (*hell no*) käytettiin 3 kertaa, ja myös jussiivimuotoista päivittelyä *helvetti soikoon* (esimerkit 69 ja 70) oli käytetty kolme kertaa.

(69) But, hell, where did that leave her?

Helvetti soikoon, mikä hänellä sitten oli?

(70) Hell, you gotta know I took a jump off this building last week.

Helvetti soikoon, sinun täytyy tietää sekin, että hyppäsin parvekkeeltani viime viikolla.

Jussiivimuotoiselle käännökselle ei ensitutkiskelulla näyttänyt olevan erityistä motiivia, sillä lausahduksien käyttöyhteydet ja kontekstit olivat hyvin samankaltaiset kuin pelkällä *helvetti*-sanalla käännettyjen lauseiden. Ottaessani mukaan enemmän tulkintaa havaitsin, että tapauksissa, jotka on käännetty *helvetti soikoon*, lause on nähtävissä tunnelataukseltaan hieman voimakkaampana tai kiihkeämpänä kuin tapauksissa, joissa käännöksessä on käytetty vain sanaa *helvetti*.

Kaksi kertaa teoksessa oli käytetty myös samaan tapaan itsenäisenä manauksena toimivaa puuskahdusta *holy hell* (esimerkki 71), joka oli kummallakin kerralla käännetty samalla tavalla.

(71) Holy hell.

Voi hyvä helvetti.

Tässä käännöksessä painottuu suoran vastaavan merkityksen sijaan peräkkäisten sanojen alkusointu, koska samalla kirjaimella alkava *hyvä*-sana on päätynyt *helvetin* määritteeksi. Tämä kuulostaakin huomattavasti iskevämmältä kuin *pyhä helvetti*, mikä olisi ilmauksen sanasanainen käännös. Käännös on toimiva, joskin *hyvä helvetti* – niin sointuvalta kuin se kuulostaakin – ei oman kielikorvani mukaan ole kovin yleinen kiroiluilmaus suomen kielessä. Tässäkin tosin on huomattava, että jokaisen suuhun kirosanat istuvat eri tavalla ja ihmiset tapaavat olla luovia käyttäessään spontaanisti kirosanoja. Jälleen tarkistin asian Google-haulla saadakseni suuntaa antavan käsityksen ilmauksen

yleisyydestä. Haulla sain 1630 osumaa. The Finnish Internet Parsebank puolestaan antoi 120 osumaa sanayhdistelmän tällaisesta käytöstä, eli ilmausta käytetään jonkin verran.

b) *As hell* adjektiivin vahvistuksena

Hell esiintyi myös *shit*-sanana tapaamaan tunteen voimakkuutta ilmaisevassa rakenteessa adjektiivi + *as hell*. *Fucktionaryn* (s. v. *as hell*) mukaan ilmaus kääntyy suomeksi *täysin, hiton, hemmetin ja ehdottoman*. Tällaisia tapauksia löytyi teoksesta kaksitoista kappaletta (esimerkit 72–74).

- (72) He sure as hell wasn't praying to that mother of his anymore
Täydellä helvetin varmuudella hän ei enää ikinä rukoilisi äidiltään yhtään mitään.
(73) "I sure as hell try not to."
"Minä ainakin koitan aivan helvetillisesti olla ajattelematta sitä."
(74) He felt guilty as hell over Phury.
Hän tunsi helvetillistä syyllisyydentunnetta Phuryn takia.

Rakenne adjektiivi + *as hell* oli käännetty viisi kertaa sanalla *helvetillinen* sen eri taivutusmuodoissa (esimerkit 73 ja 74). Neljä kertaa oli käytetty ilmausta *helvetin*. Varmuutta vahvistava ilmaus *sure as hell* oli kaksi kertaa käännetty käyttäen *helveti*-sanaa genetiivimuodossa *helvetin*: *täydellä helvetin varmuudella* (esimerkki 72) ja *aivan helvetin varmaa*. Kerran se esiintyi adjektiivin määritteenä *helvetin tyylikästä*. *Helvetillinen* esiintyi lauseissa, joissa sillä ilmaistiin tunnetilan voimakkuutta (*helvetillisen vaivaantuneeksi, helvetillistä syyllisyydentunnetta*) tai kuvattiin henkilön suhtautumista johonkin asiaan (*helvetillisen pelottavia/pitkästyttävä*). Muodossa *helvetillisesti* sitä käytettiin, kun tarkoitettiin tunteen tai pyrkimyksen voimakkuuden astetta (*aivan helvetillisesti, vaivaantumasta helvetillisesti*).

Kahdessa tapauksessa kääntäjä oli päättänyt jättää *hell*-sanana kääntämättä ja oli jättänyt käännöksestä kokonaan pois tunnetilan voimakkuutta intensifioivan kirosanavahvistuksen:

- (75) Because what was under that robe was not only prepared for this presentation and the mating ritual that would follow, but no doubt was psyched as hell to be the number one female--
Täytyihän kaapujen alla olevan olennon olla paitsi katselmukseen myös sitä seuraavaan paritumisrituaaliin valmistautunut Valittu, joka oli epäilemättä myös innoissaan uudesta roolistaan ensimmäisenä naaraana--
(76) He was nervous as hell as he held out the money.
Phury ojensi rahat. Häntä jännitti.

Esimerkissä 75 ilmaus on kääntynyt yksinkertaisesti *innoissaan* ja esimerkissä 76 taas *häntä jännitti*. Käännöksessä ilmauksiin ei sisälly minkäänlaista tuntemuksen voimakkuuden astetta. Näissä tapauksissa sanoman vaikutelma on muuttunut huomattavasti alkuperäisestä, sillä tapaukseen 75 sisältyi alkuperäistekstissä ivallinen sävy, jota juuri *hell*-sana vahvisti, mutta käännöksestä tämä iva katoaa lähes kokonaan. Toisessa tapauksessa (76) taas Phuryin jännityksen tunne jää käännöksessä melko laimeaksi verrattuna alkuperäiskieliseen ilmaukseen. Esimerkki on teoksen kohdasta, jossa

kerrotaan, kuinka ensimmäistä kertaa maksullisen naisen kanssa asioiva mies on aivan kankeana hermostuksesta, mikä ei käännöksestä ilmene aivan samalla tavalla kuin alkuperäistekstistä.

c) *Like hell*

Kolmas rakenne, jossa *hell* esiintyi, oli verbi + *like hell*. *Fucktionaryn* mukaan ilmaus merkitsee suomeksi *rajusti, kovaa, paljon, hitosti*. Näitä rakenteita oli alkuperäiskielisessä teoksessa neljä kappaletta (esimerkit 77–80), ja ne ilmaisevat myös tunteen tai toiminnan voimakkuuden astetta.

- (77) --wishing like hell--
--toivoi aivan helvetillisesti--
(78) "I'd miss you like hell."
"Ikävöisin sinua helvetillisesti."
(79) "I wish like hell you didn't have to--"
"Toivon aivan hemmetisti, ettei sinun tarvitsisi--"
(80) --he prayed like hell--
--hän rukoili aivan helvetin tavalla--

Esimerkeissä 77 ja 78 *like hell* on käännetty *helvetillisesti*. Tapauksessa 77 ilmausta on vahvistettu *aivan*-sanalla, mutta itse kirosanaa on hieman lievennetty käyttämällä *helveti*-sanalla samalla kantaa olevaa sanaa *hemmetti*, joka kielitoimiston sanakirjan (s. v. *hemmetti*) mukaan on lievätkö kirosana, eli kyseessä hiukan kiltimpi kirosana kuin karkeaksi kirosanaksi luokiteltu *helveti*. Esimerkissä 80 käännös on *helvetillisesti*-sanalle synonyyminen *aivan helvetin tavalla*, joka on ehkä jälleen hieman vieraampi ilmaus suomen kielessä, sillä The Finnish Internet Parsebankista ilmauksia ei löytynyt yhtäkään ja Google-haulla vain kolme.

d) *Hell* kysymyslauseen vahvistajana

Yleisimmin eli 31 kertaa *hell* esiintyi kysymyslauseessa hämmästyttä vahvistavana sanana. Lauseet olivat muotoa kysymyssana + *the hell* -vahvistus. Kysymys saattoi olla pelkästään muotoa *what the hell*, kuten esimerkki 81, mutta usein *hell*-sanaa seurasi verbilause (esimerkit 82 ja 83).

- (81) What the hell?
Mitä helvettiä?
(82) How the hell was this guy conscious?
Miten helvetissä mies saattoi olla tajuissaan?
(83) "Where the hell are we?"
"Missä helvetissä me olemme?"

Hell oli lähes poikkeuksetta käännetty näissä kysymyslauseissa sanalla *helveti*, vain kahdessa tapauksessa (esimerkit 84 ja 85) *hell* oli jätetty kokonaan kääntämättä:

- (84) --why the hell did the thought of--
 --miksi ajatuskin--
 (85) As he cursed, he wondered where the hell the photograph had come from--
 Manello kiroi, mielti, mistä kuva oli voinut ilmestyä--

Esimerkin 84 suomennoksen puuttuvalle *hell*-käännökselle ei näytä olevan mitään erityistä kielelliseen tai kulttuuriseen ongelmaan liittyvää syytä. Esimerkissä 85 puolestaan lauseen rakennetta on jonkin verran muutettu – omasta mielestäni hieman erikoiseksi ja lyyrisen kuuloiseksi sen vuoksi, ettei *mieltiä*-verbiä ole liitetty edeltävään lauseeseen konjunktioilla tai lauseenvastikkeella (esimerkiksi *mieltien*, *mistä kuva oli voinut ilmestyä*). Tässä tapauksessa on hieman epäselvää, miksi *hell*-sana on jätetty pois, sillä Manellon idiolektiin kuuluu vahvasti kiroilu, minkä voisi olettaa motivoivan kirosanon säilyttämistä.

e) *Hell* kiellon ja myönnön vahvistuksena

Hell esiintyi lisäksi vahvistussanana myöntöä tai kieltoa ilmaistaessa *the hell* + pronomini (ilmaisee agentin) + verbi -rakenteella. Tällaisia rakenteita löytyi kahdeksan kappaletta.

- (86) Yeah, the hell she would.
 Jep, ja totta helvetissä hän rentoutuisi.
 (87) Yeah, the hell he couldn't.
 Jep, totta helvetissä ei mitenkään voinut juoda.
 (88) "The hell you are."
 "Etkä helvetissä ole."
 (89) Her first thought was, the hell she was getting in deeper with them.
 Janen ensimmäinen ajatus oli, että hän ei millään helvetin tavalla lähtisi yhtään syvemmälle tähän omituiseen tarinaan.

Esimerkit 86 ja 87 eroavat toisistaan käännöksen samankaltaisuudesta huolimatta siinä mielessä, että 86 on lausuttu ironisesti, sillä puhujalla ei ole aikomustakaan rentoutua. Esimerkki 87 puolestaan ilmaisee puhujan aitoa näkemystä asiasta. Yleisimmissä tapauksissa tämä englannin kielessä myönteinen rakenne tulkitaan negatiiviseksi, kuten esimerkeissä 86 ja 88. Esimerkki 89 poikkeaa muista seitsemästä käännöksestä, sillä siinä käännös ei ole totuttua muotoa *helvetissä*, vaan se on ilmaistu *ei millään helvetin tavalla*. Oikeastaan koko lause on käännetty lähdekielestä poikkeavalla tavalla: merkitys on säilynyt samana, mutta asia on ilmaistu tarkennetummin määrittelemällä suomennoksessa se, mihin Jane ei lähde syvemmin mukaan. Tässä rakenteessa käännös toimii, vaikka tavanomainen *hän ei helvetissä menisi syvemmälle* olisi myös ollut käypä vaihtoehto.

f) *Hell* voimakkuuden ilmauksessa *one hell of a*

Toinen rakenne, jossa *hell* ilmaisee voimakkuutta tietyllä asteikolla, on *one hell of a* + substantiivi. Tämä on vahvistusilmaus, joka *Fucktionaryn* (s. v. *hell of a*) mukaan on käännettävissä suomeksi *hiton, pirun, hitonmoinen* ja *aikamoinen*. Tämä rakenne esiintyi teoksessa kolme kertaa:

- (90) "--it being one hell of a punishment."
"--toimenpide kävi samalla helvetinmoisesta rangaistuksesta."
(91) "Helluva way to start, huh."
"Helvetinmoinen tapa aloittaa, vai mitä?"
(92) Just one hell of a quick-onset headache.
Vain helvetinmoisen kertaluonteisen pääsäryn.

Jokaisessa tapauksessa (esimerkit 90–92) *one hell of a* tai *helluva* (puhekielinen muunnos samasta ilmauksesta) on käännetty sanalla *helvetinmoinen*.

g) *The hell out of*

Rakenne *the hell out of* esiintyy kahdessa eri merkityksessä teoksessa. Ensimmäinen merkitys (esimerkit 93 ja 94) on käsky, jossa puhuteltavaa kehoitetaan menemään tiehensä. *The hell out of* -rakennetta seuraa näissä tapauksissa jonkinlainen paikanilmaus, joka tyypillisesti on *here* (suom. *täällä*) tai *there* (suom. *siellä/tuolla*). Tässä merkityksessä rakenne esiintyi teoksessa kaksi kertaa:

- (93) "Get the hell out of here"
"Painu helvettiin täältä."
(94) "You need to get the hell out of here."
"Sinun olisi nyt korkea aika painua helvettiin täältä."

Kummassakin tapauksessa ilmaus on käännetty eri tavalla. Esimerkissä 93 on suora käsky, joka on käännetty hyvin sanasanaisesti ja säilyttäen kirosan voimakkuus: *Painu helvettiin täältä*. Esimerkissä 94 ilmaus on hieman muuttunut käännöksen myötä, sillä lähdekielinen lause ilmaisee pikemminkin sen, että puhuteltavan on syytä nyt, äkillisesti, häipyä, mutta käännös *korkea aika painua helvettiin*, ilmaisee mahdollisen aiemman jännitteen, jonka mukaan vihjeitä lähdön tarpeesta on ollut jo jonkin aikaa, mutta nyt on se viimeinen hetki, jolloin on syytä poistua.

Rakenteen toinen merkitys on sama kuin rakenteella *the shit out of* + pronomini, eli se ilmaisee tuntemuksen voimakkuutta. Toisin kuin rakenne *the shit out of*, *the hell out of* on helpompi kääntää suomeksi, sillä sille on suora vastine *helvetillisesti*, joka sopii suomen kieleen luontevasti samassa merkityksessä kuin englanninkielinen ilmaus. Rakenne esiintyy tässä merkityksessä teoksessa kaksi kertaa:

- (95) --he resented the hell out of what was under that splendor.
--hän tunsu vahvaa vastenmielisyyttä kaiken loiston alle käärittyä naarasta kohtaan.
(96) Now the shit annoyed the hell out of him.
Nyt se ärsytti häntä aivan helvetillisesti.

Esimerkissä 95 kääntäjä on kiertänyt *the hell out of* -rakenteen ilmaisemalla vastenmielisyyden voimakkuutta siivommin adjektiivilla *vahva*. Esimerkin 85 käännös puolestaan on säilynyt lähdekieleen nähden samantyyllisenä ja -vahvuisena tyypillisen *helvetillisesti*-käännöksen myötä.

Teoksessa esiintyi myös yksi epätavallisempi *for the hell of it* -ilmaus (esimerkki 97), jota kääntäjä ei ollut katsonut tarpeelliseksi kääntää. *Fucktionaryn* (s. v. *for the hell of it*) mukaan ilmaus tarkoittaa suunnilleen samaa kuin suomen kielessä sanottaessa *ilman mitään erityistä syytä, hovin vuoksi ja ihan piruuttaan*.

- (97) He checked his watch again just for the hell of it.
Hän katsoi taas kelloaan.

h) *Leave me the hell alone*

Viimeisenä *hell*-esiintymänä mainittakoon tapaus, joka englannin kielessä on rakenteeltaan samantapainen kuin *get the hell out of*, mutta suomen kielessä rakenne toimii erillisenä ja itsenäisenä *helveti*-manauksena.

- (98) "Leave me the hell alone."
"Jätä minut rauhaan, helvetti soikoon."

Esimerkin 98 tapauksessa *helvetti*-sanon yhteydessä on käytetty jussiivirakennetta *helvetti soikoon*. Jussiivi tekee suomenkielisestä manauksesta melkein pä voimakkaamman kuin alkuperäinen ilmaus. Huutomerkin puuttuminen ilmauksen lopusta samaan tapaan kuin lähdekielessä kuitenkin hieman laimentaa sen voimakkuutta, sillä se saa lausuttaessa aikaan lievemmän painotuksen ilmauksen finiittimuotoiseen imperatiivin yksikön 3 persoonassa olevaan jussiiviseen predikaattiosaan *soikoon*.

4.2.2 *Damn ja goddamn*

Toiseksi ja kolmanneksi yleisimmät uskonnolliset kiro sanat olivat 44 kertaa esiintynyt *damn* ja 23 kertaa esiintynyt *goddamn*. *Damn* merkitsee *Fucktionaryn* (s. v. *damn*) mukaan suomen kielessä *tuomita ja kirotta*, ja se on käytettävissä samaan tapaan kuin ilmaus *piru periköön*. Lähes vastaava ilmaus

Goddamn puolestaan merkitsee kiroiltaessa samaa kuin suomen kielessä *hitto*, *hemmetti* ja *piru viekään*.

a) *Damn* ja *goddamn* itsenäisinä manauksina

Damn esiintyi lauseen alussa irrallisena manauksena kymmenen kertaa. Se oli yhtä *pahus soikoon* - poikkeusta (esimerkki 100) lukuun ottamatta käännetty sanalla *pahus* (esimerkit 99 ja 101).

(99) Damn, he wished he had some red smoke on him.

Pahus, miten uros toivoikaan, että hänellä olisi edes yksi punatupakka mukanaan

(100) "Damn, that's bright."

"Pahus soikoon, miten kirkas tuo on."

(101) Damn, the SOB was tenacious.

Pahus, tämä huoranpenikka oli sitkeää sorttia.

Merkitykseltään vastaava ilmaus *damn* + prepositio (*it/her*) esiintyi yhteensä seitsemän kertaa. *Fucktionary* (s. v. *damn it [to hell]*) tarjoaa käännöksiksi huudahduksia *hemmetti* ja *piru vie*, mutta teoksessa ilmaus oli käännetty jokaisessa tapauksessa jussiivirakenteella. Muodossa *damn it*, joka on yleisluontoinen jonkin asiantilan manaus, se oli käännetty neljä kertaa muotoon *pahus soikoon* (ks. esimerkki 102) ja kerran *pahus viekään* (103).

(102) Damn it.

Pahus soikoon.

(103) Damn it, though, he wanted her to pick him.

Pahus viekään, miten V toivoi Janen valitsevan hänet.

Damn-sanan kanssa käytöltään hyvin samankaltainen – joskin ehkä hieman ponnekkaampi – kirosana *goddamn* esiintyy samalla tavalla kuin *damn* irrallisena manauksena kuusitoista kertaa. Sitsemässä tapauksessa näistä ilmaus oli muotoa *goddamn it*, jonka liitän osaksi tätä kokonaisuutta sen vuoksi, että *goddamn* ja *goddamn it* -ilmausten kääntämistavassa ei ollut variaatiota aineistossani. Yhtä ainoaa *pahus*-tapausta (esimerkki 106) lukuun ottamatta käännös oli aina *pahus soikoon*.

(104) "Goddamn it."

"Pahus soikoon."

(105) Goddamn, his head was scrambled.

Pahus soikoon, että hänen päänsä oli yhä sekaisin.

(106) Goddamn, the place was an ad for Clorox.

Pahus, seutu oli kuin kloriittimainos.

Tapauksissa, joissa kirosanojen *damn* ja *goddamn* manaus kohdistui ihmisobjektiin (*damn you/damn her*), ilmaus oli käännetty aina muodossa *paha sinut/hänet perikään*.

(107) "God... damn you."

”Paha... sinut periköön”

(108) Damn her, but dangerous and wild with him seemed pretty frickin’ attractive right now.

Paha hänen periköön, mutta kaikki vampyyriin liittyvä villi ja vaarallinen kiehtoi häntä aivan helvetillisesti.

b) *damn* ja *goddamn* substantiivin edellä vahvistuksena

Seuraava tarkasteluun otettava rakenne on teoksessa 12 kertaa esiintynyt *damn*+substantiivi, jossa *damn* toimii vahvistussanana sitä seuraavalle substantiiville tai kiroaa sen ilmaisten puhujan tuohtumusta substantiiviin (esimerkit 109–113).

(109) The damn alarm went off again...

Pahuksen herätyskello soi uudestaan....

(110) "Nod your damn head."

”Nyökkää sillä pahuksen päälläsi.”

(111) A damn fine weapon.

Pahuksen hieno ase.

(112) John wished Qhuinn would shut his damn piehole.

John toivoi, että Qhuinn tukkisi jo leipäläpensä.

(113) --home from that damn interview.

--tämän pitäisi olla jo kotiutunut haastattelustaan.

Vastaavanlaisista ilmauksista kymmenen oli käännetty sanalla *pahuksen*, mikä yhtenäistää käännöksen alkuperäistä tekstiä vastaavalla tavalla. Kahdessa tapauksessa (ks. esimerkit 112 ja 113) kuitenkin kääntäjä on päättänyt jättää sanan kokonaan pois ja näin tekstistä välittyvä puhujan turhautumisen tunne on käännöksessä lieventynyt.

*Damn*in tapaan *goddamn/goddamned* esiintyy substantiivia vahvistavana määritteenä aineistossa kuusi kertaa (esimerkit 114–117). Sana on yhtä poikkeusta (esimerkki 117) lukuun ottamatta käännetty *pahuksen*.

(114) "I'd need a good goddamned reason."

”Tarvitsen pahuksen hyvät perustelut.”

(115) "Are you out of your goddamned mind?"

”Oletko menettänyt viimeisenkin pahuksen järjenrippeesi?”

(116) Goddamn Demerol.

Pahuksen Demerol.

(117) "Shit... those goddamned surgeons."

”Voihan paska. Kirurgit.”

Käännöksessä kiinnostavaa on, että tapauksessa 114 *goddamn*-sanon käännöspari *pahuksen* on kohdetekstissä siirtynyt määrittämään adjektiivia *good*–*hyvä* lähdekielen substantiivin *reason*–*perustelut* sijaan. Tässä paikassa koko lause kuulostaakin hieman järkevämältä merkityksen kannalta, vaikka paino onkin siirtynyt alkuperäiseltä paikaltaan. Esimerkissä 117 lauserakennetta on muutettu: lähdekielessä lausahdus oli osa virkettä, jossa sitä seurasi lyhyt pistein osoitettu mietintätauko, jonka

jälkeen lause jatkui pienellä alkukirjaimella. Kohdekielessä kuitenkin ajatus on erotettu kahdeksi eri virkkeeksi, joista ensimmäinen on itsenäinen *shit*-manaus, ja toisesta on jätetty pois *surgeon*–*kirurgi*-sanan edessä ollut vahvistava kirous *goddamned*. Näin puhujan negatiivista asennetta tilannetta kohtaan on merkittävästi lievennetty.

c) *Damn* vahvistuksena adjektiivin edellä

Rakenteita *damn* + adjektiivi löytyi teoksesta 13 kappaletta. Samaan tapaan kuin äsken esitellyssä rakenteessa, *damn* vahvistaa sitä seuraavaa sanaa eli tässä tapauksessa adjektiivia (ks. esimerkit 118–121). Käännökset tämän ilmauksen suhteen olivat niin ikään yhtenäiset kussakin tapauksessa. Kään-
nökseen oli valikoitunut sana *pahuksen*, kuten myös substantiivivahvistusten tapauksessa.

- (118) His bicep was damn impressive---
Vampyyrin hauis oli pahuksen vaikuttava ilmestys---
(119) pretty damn quick.
aika pahuksen äkkiä
(120) "Yeah, I'm damn sorry."
"Jep, olen pahuksen pahoillani."
(121) She wanted to continue to be in charge, and knew damn well that---
Naaras halusi pysyä vallassa ja tiesi varsin hyvin---

Yhdessä lauseessa esiintynyt *damn*-rakenne oli kuitenkin käännetty lieventäen: esimerkissä 121 sadattelevan sanan sijaan kääntäjä on valinnut perinteisen *pahuksen* tilalle neutraalimman astetta ilmaisevan fraasin *hän tiesi varsin hyvin*. Tässä esimerkissä, jonka olen sijoittanut adjektiivien kategoriaan, on huomattava, että kyseessä on adjektiivin sijasta tapaa ilmaiseva adverbi.

d) *Damned if*

Damn esiintyi myös kerran partisiippimuodossa rakenteessa *damned if* + *pron* + *verbi* (esimerkki 122). *Damned if* tarkoittaa *Fucktionaryn* (s. v. *damned if*) mukaan kieltävää ilmausta, kuten *ei hitossa*, *ei pirussa*: *Damned if I know* – *Hitostako minä tiedän*.

- (122) --although damned if he knew what it was.
--vaikka hänellä ei ollut pahuksia soikoon aavistustakaan siitä, mistä se oli peräisin.

Esimerkin 122 ilmaus oli käännetty jussiivirakenteella *pahuksia soikoon*, mikä muutti taas jonkin verran lauseen rakennetta alkuperäisestä. Hieman suurempi käännös – ja myös suomen kielelle tyyppinen ilmaus – olisi voinut olla esimerkiksi *vaikka hitostako hän tiesi, mikä se oli*.

4.2.3 *Godforsaken*

Viimeinen uskontoon viittaava kirosana oli teoksessa kolme kertaa esiintynyt *godforsaken*. Tätä kirosanaa käytettiin jokaisessa tapauksessa substantiivin vahvistuksena (esimerkit 123–125).

- (123) V shoved the godforsaken pendant back in his ass pocket
V tunki jumalan hylkäämän riipuksen takaisin takataskuunsa
(124) And if you touch her, I'm going to bite your godforsaken arm off at the socket.
Ja jos kosketkin häneen, puren jumalan hylkäämän käsivartesi juuresta poikki.
(125) After he'd put the godforsaken Primale medallion--
Sitten hän ripusti pahuksen Esiuroksen medaljongin kaulaansa---

Kaksi kertaa *godforsaken* oli käännetty melko vanhahtavalla ilmauksella *jumalan hylkäämä* (123 ja 124) ja kerran sanalla *pahuksen* (125).

4.3 *Man, boy*

Man (esimerkit 126–129) oli teoksessa melko yleinen lievä kiroiluilmaus, joka esiintyi poikkeuksetta lausahduksen alussa irrallisena ja itsenäisenä manauksena ilmaisten useimmiten harmistusta tai ihmetystä. Ilmaus esiintyi teoksessa 47 kertaa. *Boy*, jota käytettiin samassa merkityksessä, esiintyi vain kolme kertaa (esimerkki 130).

- (126) Man he was a wreck.
Hitto, millainen rauniokasa hän olikaan.
(127) Man, if an intestine had been nicked, things were going to go bad, fast.
Hitto, jos veitsenisku oli nirhaissut jotakin sisäelintä, tilanne oli käymässä pahanlaatuiseksi.
(128) Oh man, Z had something to say tonight.
Voi hitto, Zadistilla oli selvästi jotakin sanottavaa.
(129) Man, the two of them were on a collision course.
Luoja, he todella olivat törmäyskurssilla.
(130) Boy, this was serious guy stuff here.
Hitto, että miehen asunto olikin täynnä pelkkää äijätavaraa.

Kääntäjä oli päättänyt kääntää teoksessa yhtenäisesti sekä sanan *man* että sanan *boy* sanalla *hitto*, joka on melko lievä kirosana, mutta kuitenkin hieman alkuperäisiä sanoja *man* ja *boy* voimakkaampi merkitykseltään. *Hittoa* lievemmat käännökset ilmauksille olisivat suomen kielessä olleet *voi veljet* ja *voi pojat*. Yhteensä viidestäkymmenestä tapauksesta vain yksi *man*-manaus oli käännetty poikkeavalla tavalla *Luoja* (ks. esimerkki 129).

4.4 Makrotason käännösstrategiat

Käännöksestä kokonaisuutena on todettava, että se on kirosanojen osalta hyvin uskollinen lähdetekstille. Käännöksen kirosanojen lukumäärä ei merkittävästi vähentynyt alkuperäistekstiin verrattuna, ja kääntäjä on muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta säilyttänyt kirosanojen voimakkuuden ja kategorian samana (ks. taulukko 3).

Kirosana	Lukumäärä	Käännetty kirosanaksi	Poistettu
shit	160	156	4
fuck	146	140	6
hell	96	90	6
man	47	46	1
damn	44	40	4
goddamn	23	22	1
frickin'	12	6	6
crap	9	9	0
boy	3	3	0
godforsaken	3	3	0
screw	2	2	0
shoot	1	1	0
cursed	1	1	0
cocksucking	1	1	0
flippin'	1	0	1
yhteensä	549	520	29

Taulukko 3. Kiro sanojen esiintyminen alkuperäistekstissä ja käännöksessä

Pääasiassa tunteenilmauksena käytetty *Shit* esiintyi lähdetekstissä 161 kertaa, ja kuutta tapausta lukuun ottamatta se oli käännetty *paska*-ilmauksilla. Neljässä tapauksessa näistä *paska*-sana oli korvattu neutraalilla ilmauksella, kahdessa tapauksessa sitä vastasi *helvetti*. Kaikkia näitä kuutta tapausta yhdistää *shit*-sanana käyttö määrää ilmaisevana sanana. Syyksi näihin poikkeuksiin on nähtävä näiden sanojen kulttuurinen käyttöero, sillä suomen kielessä *paska*-sanalla ei ole tyypillistä ilmaista paljoutta.

Ilmausta vahvistava ja tunnetta ilmaiseva *Fuck*-sana oli melko orjallisesti käännetty sen käännösparilla *vittu*. Lähdetekstissä sana esiintyi 184 kertaa, ja vain kahdeksassa tapauksessa se oli kohdekielellä muuttunut tai jätetty kääntämättä. Kuudessa tapauksessa kiroiluilmaus oli käännöksessä kadonnut tai korvattu neutraalilla sanalla ja kahdessa tapauksessa se oli käännetty toisella kirosanailmauksella.

Hell-sanaa, joka esiintyi 97 kertaa, käytettiin pääasiassa itsenäisenä tunnetta ilmaisevana manauksena, ja se oli lähes aina käännetty sanalla *helvetti*. Sen kohdalla muutoksia käännoksessä esiintyi melko vähän: kuusi kertaa se oli jätetty kääntämättä ja kerran käännetty eri kirosanalla (*hemmetti*).

Damn esiintyi lähdetekstissä 44 kertaa. Se oli pääsääntöisesti käännetty sanalla *pahus* - vain neljässä tapauksessa se oli jätetty kääntämättä. *Goddamn* puolestaan esiintyi 23 kertaa ja vain kerran se oli jätetty kääntämättä, muulloin käänнос oli *pahus*. Myös näiden sanojen pääasiallinen käyttötarcoitus oli ilmaista puhujan tunnetta ja asennetta.

Man esiintyi 47 kertaa ja *boy* kolme kertaa. Molemmat oli orjallisesti käännetty sanalla *hitto*, ainoastaan yhdessä *man*-tapauksessa käänнос oli *Luoja*. Näitä sanoja käytettiin ainoastaan itsenäisinä tunnetta ilmaisevina manauksina.

Frekvenssiltään vähäisimmissä lähdekielen kirosanoissa oli käännoksessä yleisimpiin kirosanoihin nähden epäsäännöllisemmät käännosratkaisut. Pääasiassa lausumaa vahvistavassa tarkoituksessa käytetty *frickin'*-sana esiintyi 12 kertaa, kuudessa tapauksessa se oli jätetty kokonaan kääntämättä ja lopuissa tapauksissa oli kussakin käytetty erilaista ratkaisua. *Godforsaken* esiintyi kolme kertaa ja kussakin tapauksessa kirosana oli säilytetty, samoin yhdeksän kertaa esiintyneen *crap*-sanan kohdalla käänнос oli aina *paska* lukuun ottamatta yhtä *voi perse* -tapausta. Harvinaisimmista eli kerran tai kaksi esiintyneistä kirosanoista *shoot*, *screw*, *cocksucking* ja *cursed* oli käännetty kirosanoiksi ja *flippin'* puolestaan oli käännetty neutraalisti *ihan älyttömän* ("You're flippin' huge" -> "Olet ihan älyttömän iso.")

Alkuperäiskielisessä teoksessa kirosanoja esiintyi 549, käännoksessä niitä löytyi 521 kappaletta. Kirosanoista 29 eli vain 5,3 % oli poistettu kokonaan. Yhteensä 34 tapauksessa, eli 6,2 %:ssa lähdetekstin kirosanoista, käänнос poikkesi normista joko kiroiluilmauksen poiston tai kirosanan muutoksen myötä. En ottanut laskuihin mukaan *frickin'*-tapauksen poikkeavia käännosratkaisuja, sillä mielestäni se ei ollut mielekäästä, koska sille ei ole nähtävissä vakituista käännosparia. Kirosanojen lukumäärän vähentyminen on kokonaisuuteen nähden siis erittäin vähäinen, jolloin ei voida varsinaisesti puhua käännosstrategiasta, jonka pyrkimyksenä olisi siistiä kieltä.

Kääntäjä ei selkeästikään ole käännoksellään pyrkinyt myöskään lieventämään kiroilua, sillä käytetyt kiroukset ovat pääosin yhtä voimakkaita kuin lähdetekstissäkin ja kategoriat ovat säilyneet lähes aina samoina. Voidaan todeta, että käännoksessä lähinnä sellaisten kirosanojen ja kiroiluilmausten, joilla ei ole vakiintunutta käännosparia (esimerkiksi *frickin'*, *the shit out of*, *a fuckload*), oli havaittavissa suurta variaatiota käännosratkaisujen kohdalla, kuten onkin loogista ja odotettavaa.

Yleisimmät ja monikäyttöisimmät kirosanat *fuck*, *shit*, *hell* ja *damn* oli käännetty hyvin yhdenmukaisesti, mikä noudattaa alkuperäistekstin tyyliä. Sanoisin käännoksessä näkyvän kirosanojen

puolesta kuitenkin huomattavasti interferenssiä, sillä joukossa oli monia kirosanoja ja kiroilurakenteita (*voi pyhä paska, voi hyvä helvetti*), jotka eivät oman kielitajuni ja internet-lähteideni mukaan vielä tällä hetkellä kuulu suomenkielisen kiroilijan perusilmausvarastoon ainakaan sanajärjestykseltään sellaisena kuin ne teoksessa esiintyvät. Luonnollisesti suomen kielelle liian erikoiset ja mahdottomat ilmaukset oli pääasiassa käännetty suomen kielelle tavanomaisella tavalla, esimerkiksi tapaus 4:

”I respect the shit out of him, I truly do.”

”Kunnioitan häntä aivan helvetisti. Todellakin kunnioitan”.

Kirosanojen funktio oli säilynyt lähde- ja kohdekielessä muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta samana. Funktion muuttuminen johtui joissain tapauksissa siitä, että kirosanan paikkaa oli suomenoksessa vaihdettu. Paikanvaihdoksen myötä kirosanan vahvistava vaikutus kohdistui lauseessa eri sanaan tai koko kirosanan käyttötarkoitus muuttui. Esimerkiksi tapauksessa 24 lähdekielessä kirosanan *fucking* funktio on vahvistaa *word*-sanaa, mutta käänöksessä se on muuttunut itsenäiseksi jussivimuotoiseksi manaukseksi, jolla ilmaistaan tunnetta ja asennetta:

(24) ”You never want to say another fucking word on the subject--”

”Jos et vittu soikoon koskaan halua sanoa sanaakaan aiheesta--”

Käännössuomen kannalta katsottuna tekstistä näkee mielestäni juuri interferenssin ja erikoisten lausahduksien ansiosta, että kyseessä ei ole alun perin suomen kielellä kirjoitettu teos. Käännössuomeen usein liitettävää yksinkertaistumista ei kirosanojen osalta ollut nähtävissä, mutta selkeästi oli havaittavissa käännösprosessin myötä tekstiin ilmestyviä vieraita – ja mahdollisesti tulevaisuudessa kieltämme rikastuttavia – ilmauksia, kuten *voi pyhä paska, ilman vitun muuta* jne. Myös joidenkin kiroiluilmausten sanajärjestykset ja suomen kielelle vieraat kollokaatit erottavat selkeästi teoksen kiroilukielen alkuperäisestä suomenkielisestä tekstistä.

5. Kirosanat osana karakterisaatiota ja puheen illuusiota

Edellisessä luvussa analysoin teoksen kirosanojen käyttötarkoituksia lauseissa ja tutkin erilaisten rakenteiden kääntämisessä käytettyjä strategioita. Teoksen kirosanat olivat merkittävässä osassa henkilöhahmojen puhetyylin ja sen kautta heidän henkilökuvansa rakentamisessa. Kirosanat siis vaikuttavat hahmon karakterisaatioon ja samalla osana dialogia luovat illuusiota aidosta puheesta. Puhuttaessa karakterisaatiosta ja puheen illuusiosta tämän teoksen yhteydessä ne liittyvät kirosanojen kautta toisiinsa kiinnostavalla tavalla. Siksi onkin mielekästä katsoa tarkemmin, millä tavalla teoksessa kirosanojen käyttö tukee ja osaltaan luo hahmojen persoonallisuutta sekä pohtia, kuinka se saa aikaan vaikutelman hahmojen puheesta aitona keskusteluna suomennoksessa. Seuraavaksi esittelen karakterisaatiota ja sen keinoja sekä puheen illuusion luomiseen vaikuttavia tekijöitä.

5.1 Karakterisaatio

Jacob Lothen (2000:81) määritelmän mukaan karakterisaatio tarkoittaa diskurssissa olevia henkilöhahmon tunnusmerkkejä eli tekstin piirteitä, joiden tarkoitus on luoda kuvaa henkilöhahmosta. C. Hugh Holman (1972:91), joka on kirjoittanut karakterisaatiosta kaunokirjallisuudessa, kertoo, että karakterisaation päämäärä on tehdä teoksen hahmoista niin todellisen tuntuisia kuin on mahdollista. Karakterisaatiolla siis tarkoitetaan keinoja, joiden kautta kuvitteellisista hahmoista pyritään tekemään aidon ja toden tuntuisia, jotta ne olisivat uskottavia. Holman (1972:470) puhuu pyöreästä hahmosta, jolla hän tarkoittaa moniulotteista fiktiivistä henkilöhahmoa, jonka uskottavuutta rakentavat hahmon oma luonne, motivoituneet toiminnot ja teot sekä hahmon ja muiden teoksen henkilöiden väliset suhteet. Tämän pyöreän ja moniulotteisen hahmon vastakohta puolestaan on ohut henkilöhahmo eli hahmo, jolta puuttuu moniulotteisuus ja uskottavuus, esimerkiksi hahmoa kuvattaessa korostetaan vain yhtä tai paria piirrettä karikatyyrimäisellä tavalla (Holman 1972:92). Pinnallisissa ja yksinkertaisissa tarinoissa tällaiset ohuet hahmot saattavatkin toimia ja viihdyttää yleisöä, mutta monimutkaisessa teoksessa, jossa tarinan keskiössä on henkilöiden tunne-elämä, hahmon ajatusmaailman ja toimintamallien kehittyminen sekä hahmojen väliset suhteet, hahmon on oltava moniulotteinen ja toimittava motivoituneesti ja omien tavoitteidensa mukaisesti ollakseen uskottava. Liian ohuet ja värittömät hahmot monimutkaisessa ja syvässä tarinassa eivät toimi, sillä ne latistavat koko kertomuksen ja jättävät kehittyneen ja analyttisen lukijan kylmäksi.

5.1.1 Kuinka fiktiivisiä hahmoja karakterisoidaan?

Kirjailija voi karakterisoida teoksensa hahmoja lukuisilla eri tavoilla. Kirjallisessa teoksessa rajoitteeksi nousee luonnollisesti se, että kirja ei voi tuoda hahmoa fyysisesti näkyväksi kuten elokuva, vaan se pystyy kuvailemaan hahmon ulkonäköä vain sanallisesti. Kirjan etuna on kuitenkin se, että se pystyy elokuvaa paremmin kuvaamaan henkilön ajatuksia ja tunteita. (Lothe 2000:85–86.) Luonnollisesti elokuvassa tulkintaa tukevat hahmojen ilmeet ja eleet, ja taitava, rooliinsa eläytyvä näyttelijä saattaa tehdä hahmon sielunelämän hyvinkin selkeäksi, mutta kirjan keino pukea tunteet sanoiksi tuo hahmon sisäisen elämän ja syvimmat ajatukset lukijalle valmiiksi avattuina, jolloin jää vähemmän tulkinnan ja epäilyksen varaan.

Holmanin (1972:92) mukaan hahmojen karakterisaation kannalta on merkittävää, onko hahmo aktiivinen toimija vai passiivinen sivustakatsoja, ja toimijuuden mukaan hahmot on jaettavissa dynaamisiin ja staattisiin hahmoihin. Dynaaminen hahmo on sellainen, joka tekee itsenäisiä päätöksiä ja toimii niiden mukaan, kun taas staattiselle hahmolle vain tapahtuu kaikkea ilman, että hän itse aktiivisesti tekee mitään tai vaikuttaa olosuhteisiin (mt.mp.) Toisaalta itse sanoisin, että tämänkin toimintamallin toteuttaminen on aktiivinen valinta, sillä kukin itse päättää, toimiiko itse vai ottaako vain passiivisena vastaan sen, mitä eteen ilmaantuu.

Lothe (2000: 81–82) on jakanut kaunokirjallisuuden karakterisointikeinot henkilöhahmojen suoraan ja epäsuoraan kuvailuun. Suora kuvailu on teoksen kertojan tekemää hahmon kuvaamista, ja epäsuora kuvailu koostuu siitä, mitä hahmo sanoo, tekee ja miltä hän näyttää (Lothe 2000: 81–83). Holman puolestaan (1972: 91) esittelee kolme tapaa karakterisoida hahmoja. Hänen jaotteluunsa kuuluu Lothen esittelemän suoran kuvailun lisäksi epäsuora kuvaus, joka on jaettu henkilöiden ajatusten ja sisäisen elämän sekä tekojen kuvaukseen (mt.mp.). Erityisesti kaunokirjallisuudessa korostuu hahmojen sisäisen elämän kuvaus, joka jää esimerkiksi elokuvissa vähäisemmäksi. Myös teoksessa *Lover Unbound* korostuu tämä epäsuora kuvaus. Teoksessa kertoja vaihtelee jatkuvasti näkökulmaa ja kertoo aina määrätyn katkelman yhden hahmon näkökulmasta käyttäen niin kutsuttua hän-kertojaa. Lukija saa tällöin selville kyseisen hahmon ajatukset, tunteet ja näkee tapahtumat hahmon silmien kautta.

Boggs ja Petrie (2004) listaavat elokuvan karakterisaatiokeinoja, jotka mielestäni soveltuvat myös kaunokirjallisuuden karakterisaatiokeinoiksi. Heidän esittämänsä karakterisointikeinot ovat pääasiassa epäsuoraa kuvausta: hahmon ulkonäkö, dialogi, teot, ajatustaso, muiden hahmojen reaktiot henkilöhahmoon, kontrasti hahmojen välillä, karikatyyrit ja toisto sekä nimivalinta.

Tyypillisesti kirjallisuudessa hahmon ulkonäkö ei ole täysin tuulesta temmattu, vaan se jollain tavalla kuvastaa myös hahmon luonnetta. On kokemukseni mukaan tavallista, että epämiellyttävälle

hahmoille annetaan vähemmän viehättäviä ulkonäöllisiä piirteitä tai mahdollisesti ikävä ääni, tai jollain muotoa vastenmielinen olemus, mikä voimistaa vaikutelmaa hahmon alhaisesta luonteesta. Kiltit ja miellyttävät hahmot puolestaan usein kuvataan, jos ei suorastaan kauniiksi, niin vähintään viehättäviksi, herttaisiksi ja suloisiksi. Tietenkin poikkeuksiakin on, jolloin kaunis ulkonäkö toimii kontrastina hahmon ilkeydelle, tai teoksessa hahmon kuvattu rujous unohtuu sekä lukijan että muiden teoksen hahmojen silmissä, kun hahmon hyvä luonne paljastuu kirjan edetessä.

Hahmon nimi kuuluu karakterisaatiokeinona aiemmin esiteltyyn suoraan kuvaukseen. Lothe (2000: 82) kertoo nimillä voivan olla myös syvällisiä merkityksiä. Yvonne Bertills (2003: 51) on tutkinut nimiä lastenkirjallisuudessa, ja hänen mukaansa hahmojen nimillä on merkittävä osuus henkilöhahmon karakterisoinnissa. Tämä korostuu juuri lastenkirjallisuudessa, jossa usein hahmojen nimet jollain tavalla kuvastavat hahmon luonnetta, ammattia tai taitoja. Samaan tapaan kiinnostavaksi nousevat aineistoni *Lover Unboundin* vampyyrisotureiden nimet, jotka kaikki on muokattu erilaisista vihaa, ilkeyttä, pahuutta tai raivoa tarkoittavista englanninkielisistä sanoista. Sotureiden nimet lausutaan samaan tapaan kuin edellä mainittuja merkityksiä kantavat sanat, mutta kirjoitusasua on usein hieman muokattu eksoottisemman vaikutelman luomiseksi. Esimerkkeinä tästä ovat: Wrath (engl. *wrath-viha*), Vishous (*vicious-ilkeä, säälimätön*), Phury (*fury-raivo*), Rhage (*rage-raivo*), Zadist (*sadist-sadisti*) ja Thorment (*torment-piina*). Nimien on sarjassa mainittu olevan erityisesti soturinimiä, jollaisia siviilivampyyreille ei anneta, ja ne kuvastavatkin nokkelasti hahmojen sotaista elämäntapaa sekä heidän säälimättömyyttään ja rajuuttaan taistelutantereella. Käännöksessä näitä nimiä ei ole suomennettu, mitä itse pidän hyvänä ratkaisuna, sillä suomenkielisinä nimet toisivat ehkä hieman lapsellisen ja vähemmän sävähdyttävän vaikutelman – ehkä osittain juuri sen vuoksi, että ominaisuuksien mukaan nimeäminen ja näiden nimien kääntäminen merkitykseltään kohdekieltä vastaaviksi on tyyppisintä lastenkirjallisuudelle.

Hahmosta kertoo myös paljon se, miten toiset hahmot suhtautuvat ja reagoivat häneen (Boggs & Petrie 2004: 62). Jos muut henkilöt suhtautuvat hahmoon penseästi, hän on epäilemättä vastenmielinen tai jollain tavalla epämiellyttävä, ja jos taas häneen suhtaudutaan kunnioituksella ja lämmöllä, hän on hyvä ihminen, joka on ansainnut lähimmäistensä kiintymyksen ja arvostuksen. Kuitenkin samaan tapaan kuin oikeassakin elämässä, se, että joku teoksen hahmo on vailla muiden huomiota ja hyväksyntää, ei automaattisesti tarkoita, että itse hahmo olisi jollain tavalla paha, vaan ylenkatsominen saattaa kertoa ennemminkin hahmon yhteisön altaasta ajatusmaailmasta.

Karakterisoinnin keinoja ovat edellä mainittujen lisäksi karikatyyrien muodostaminen ja toisto (Boggs & Petrie 2004: 64). Karikatyyristä hahmoa luodessaan kirjoittaja korostaa yhtä tai useampaa hallitsevaa piirrettä (mt.mp.). Valitettavasti karikatyyrinen hahmo on usein epäuskottava (Holman 1972: 92), sillä oikeassa elämässä ihmiset harvoin ovat niin yksioikoisia, että heitä voisi kuvata vain

parilla luonteenpiirteellä, jotka kiteyttäisivät heidän olemuksensa täysin. Hahmolla voi olla myös omintakeisia sanontoja, hokemia tai ideoita, jotka toistuvat teoksessa useita kertoja (Boggs & Petrie 2004: 64). Hahmolla voi siis olla jonkinlainen tokaisu, jonka hän sujauttaa keskusteluun, tai vaikkapa tavanomaisesta poikkeava suosikkikirosana, jota ainoastaan hän käyttää.

Teoksessa dialogilla sekä hahmojen teoilla ja toiminnalla on suuri merkitys karakterisaation kannalta, sillä ne ovat jatkuvasti esillä ja vievät tarinaa eteenpäin. Dialogi paljastaa keskustelunaiheet ja kertoo, miten hahmot puhuvat ja ilmaisevat itseään. Sananvalinnat, hahmojen tapa muodostaa lauseita sekä murteelliset puhetavat luovat kuvaa hahmosta. Teot puolestaan ovat merkityksellisiä siitä syystä, että hahmon persoonallisuus motivoi ne. (Boggs & Petrie 2004: 59, 62.) Nämä kaksi ilmentävät sisäisen maailman kuvauksen lisäksi eniten hahmon persoonallisuutta. Teot paljastavat hahmon tavan toimia, ja toimintatapa liitettynä hahmon ajatuksiin antaa käsityksen siitä, kulkevatko hahmon ajatukset ja teot käsi kädessä, ja kuinka hahmo reagoi eri tapahtumiin ja toimii eri tilanteissa. Dialogin kautta puolestaan on nähtävissä hahmojen kiinnostuksenkohteet, tietämys, sanavaraston rikkaus, älykkyys sekä sosiaaliset taidot.

5.2 Puheen illuusio

Puhetavalla on suuri merkitys siihen, minkälaisen kuvan ihminen itsestään antaa, ja siksi se onkin ratkaisevassa osassa karakterisoitaessa hahmoja. On kuitenkin selvää, että puhe ja puhetta kuvaava kirjoitus poikkeavat toisistaan huomattavasti. Ensimmäinen ero on jo siinä, että puhe on audittiivista, kuultavissa olevaa tuotosta, jota ei voi nähdä, ja kirjoitettu puhe puolestaan on silmin nähtäviä merkkejä paperilla. Liisa Tiittula (1992:17) määrittelee puheen olevan dynaamista käyttäytymistä ja jatkuvana virtana reaaliajassa etenevää toimintaa, ja kirjoitetun tekstin olevan staattinen objekti, jota on mahdollista käsitellä, monistaa ja lähettää eteenpäin. Puhe ei siis ole millään muotoa käsin kosketeltavissa tai mahdollista lähettää täysin samanlaisena eteenpäin kirjoitetussa muodossa. Asioita, joita voidaan puhuttaessa ilmaista äänellä (esimerkiksi prosodia, kuten intonaatio ja painotus), ilmaistaan kirjoitetussa tekstissä välimerkein ja typografian avulla (esimerkiksi käyttämällä kursiivia), mutta loppujen lopuksi kirjoituksen keinot tuoda esille äänenkäyttöön liittyvät piirteet ovat hyvin vähäiset (Tiittula 1992:25).

5.2.1 Kirjoitetun puheen sujuvuus ja suunnitelmallisuus

Kirjoitetun ja puhutun kielen huomattava ero on sujuvuudessa. Puheen sujuvuudella tarkoitetaan tuottamisen sujuvuutta, jolloin puheessa on vähän taukoja ja epäröintiä, mutta kieliopilliset virheet ovat

sallittuja. (Tiittula 1992:25.) Puhuja voi siis käyttää kieliopillisesti virheellisiä lauseita, mutta jos hän onnistuu ilmaisemaan itseään koherentisti ja ilman ylimääräistä takertelua, hänen puheensa on sujuvaa. Puhuttaessa sujuvasta kirjoituksesta oleellista on katsoa rakenteellista sujuvuutta ja kielellistä virheettömyyttä (mts. 25). Tässä nouseekin esille mielestäni keskeisin syy siihen, miksi kaunokirjallisuudessa kirjoitettu puhe muistuttaa niin vähän oikeaa puhetta. Kirjallisella kielellä on omat ilmaisutapansa ja siinä on huomattavasti oleellisempaa tuottaa kieliopillisesti oikeaa tekstiä, jotta se on sujuvaa luettavaa ja helppo ymmärtää. Puhekieli ei kuitenkaan ole näin jäsentynyttä, mutta romaanissa sen kuvaaminen mahdollisimman luonnollisella tavalla on omien huomioideni mukaan erittäin epätavallista. Tämä luonnollisesti johtuu juuri lukemisen sujuvuuden tavoittelusta, jota osaltaan rikkoisivat puhekielisyydet ja epäkoherentit lauseet ja ilmaukset. Puhetilanteessa on helpompaa ymmärtää epäselvätkin lausahdukset toisen eleiden ja ilmeiden avulla tai suoraan kysymällä puhujalta, mitä hän tarkoittaa, mutta luettaessa tämä ei ole mahdollista. Siksi kirjoitettujen ilmausten on oltava selkeitä ja hyvin jäsenneltyjä. Omasta mielestäni oikeaa puhetta tavoittelevan tekstin lukeminen olisi myös ärsyttävää, sillä kirjoitettuna puheelle luonnolliset epäröinnit ja takertelut korostuisivat kirjoitettuna ja saattaisivat jopa luoda puhujasta koomisen tai typerän vaikutelman. Lisäksi valtaosa kirjallisuudesta on kirjakielen standardien mukaan kirjoitettua, minkä vuoksi tällainen tyyli rikkoisi odotushorisonttia ehkä jopa liian radikaalisti. Tällainen aitoa puhetta tarkasti kuvaava kirjoitustapa onkin tyypillistä lähinnä tieteellisessä tutkimuksessa litteroitaessa puhetta, mutta kirjallisuudessa kuvitteellisen puheen siisti referointi ehkä kuitenkin toimii jatkossakin parhaiten.

Kuvitteellisen puheen referoinnissa nousee esille kirjailijan suunnitelmallisuus hahmojen lausahduksien suhteen. Oikea puhe on spontaania ja nopeaa, koska aika suunnittelun ja tuottamisen välillä on lyhyt tai olematon, ja kirjoitus on puheeseen verrattuna huomattavan hidasta, sillä kirjoittaja ei ole aikapaineen alla samalla tavalla kuin puhuja (Tiittula 1992:19). Kirjoittaessaan hahmojen repelliikkejä kirjailijalla on runsaasti aikaa kehitellä mahdollisimman toimivia ilmauksia ja keskittyä sananvalintoihin, jolloin hän voi kirjoittaa saman lausahduksen uudelleen lukemattomia kertoja, kunnes se tyydyttää häntä.

Tiittula (1992:26–27) kertoo, että puheen suunnittelusta on tehty päätelmiä epäröinniksi luokiteltujen ilmiöiden avulla, ja näiden perusteella on esitetty, että puhetta tuotetaan sykleinä, joissa vaihtelevat sujuvat ja ei-sujuvat jaksot. Epäröinti-ilmiöillä on monia funktioita, eivätkä ne ilmaise ainoastaan puheen suunnittelua, vaan voivat toimia keinona pitää puheenvuoroa, pehmentää sanomaa tai korostaa sitä (mts. 27). Havaintojeni mukaan kaunokirjallisuudessa tällaisen epäröinnin kuvaaminen on hyvin epätavallista, sillä yleensä hahmon takellellessa puheessaan se johtuu hänen häkeltyneestä mielentilastaan eikä normaaliin keskusteluun kuuluvasta sanojen tapailusta tai suunnitelmallisuudesta, mutta toki poikkeuksiakin on. Spontaanissa puheessa edellisen puhujan puheenvuoro rajoittaa

ja säätelee seuraavaa puheenvuoroa, minkä vuoksi pitkälle menevä suunnittelu on mahdotonta (mts. 27). Kaunokirjallisessa kirjoitetussa puheessa suunnitelmallisuus on avainsanana, sillä kirjailija, joka luo yksin keskustelun, tuottaa kunkin dialogiin osallistuvan henkilön puheenvuorot. Hän on rakentanut mielessään keskustelurungon, jonka mukaan keskustelu etenee suunnitelmallisesti, eikä hahmoilla näin ollen ole tarvetta epäröidä puheessaan, ellei epäröinnin funktio ole kuvata hahmon omaa hämmennystä tai epävarmuutta tilanteeseen. Puheen kuvaamisen suunnittelu on keskeisessä roolissa myös siinä mielessä, että puhetavalla on suuri merkitys luotaessa kuvaa persoonallisuudesta. Luki-joilla ei ole mahdollisuutta nähdä hahmoja elävinä edessään, joten kirjailijan on luotava kirjoitetun puheen avulla oikeanlainen kuva esimerkiksi hahmojen nokkeluudesta tai sen puutteesta.

Suunnitelmallisuudesta kertoo myös puheenvuorojen rakentuminen keskustelussa. Aidolle keskustelulle on tyypillistä repliikkien päällekkäisyys ja toisten lauseiden täydentäminen, ja nämä vaikuttavat keskustelun sujuvuuteen. Keskustelussa osallistujat eivät aina odota puheenvuoroaan, vaan keskeyttävät ja kommentoivat väliin ja päästelevät kuuntelua osoittavia äännähdyksiä. Tällaisia tilanteita ei kokemukseni mukaan ole tavallista kuvata teoksissa, sillä kirjallisuuden hahmot harvoin puhuvat päällekkäin tai auttavat toisiaan kommunikoimaan täydentämällä toisten epätäydellisiä lauseita tai tarjoamalla sanoja toisen tapaillessa niitä. Aktiivista kuuntelua osoittavat äännähdykset myös puuttuvat kokonaan kirjallisuuden keskustelua kuvaavista kohdista. Puhutut ja kirjoitetut keskustelut ovat siis jo lähtökohtaisesti hyvin erilaisia. Aidon spontaanin puheen luomisessa merkittävä keino onkin juuri toisen puhujan väliin sujauttamat ihmetystä tai asennetta ilmaisevat kommentit, kuten *älä helvetissä* ja *no voi perkele*.

5.2.2 Keinoja puheen illuusion luomiseksi

Puhutun kielen illuusiota voidaan luoda kirjallisuudessa monin eri tavoin. Aidon puheen vaikutelmaa on mahdollista saada aikaan muun muassa erilaisten äänne- ja muotopiirteiden avulla, murteellisin ja puhekielisin sanoin, lauserakenteen kautta sekä fraseologialla (Tiittula & Nuolijärvi 2013:43). Äänne- ja muotopiirteitä, joiden avulla voidaan luoda illuusiota puheesta, ovat muun muassa erilaiset heitot ja assimilaatiot sekä inkongruentit verbimuodot, pikapuhemuodot ja possessiivisuffiksin poisto. Näiden keinojen avulla on mahdollista tehokkaasti kuvata muuttujia, jotka eivät liity kieleen itseensä (esimerkiksi puhujan ikä, murretausta ja sosiaalinen asema). (mts. 43.) Puhekielille ominaista on myös pronomien runsas käyttö: tekstissä pronomineja käytetään puhekieltä harvemmin, sillä puhetilanteessa kohde, johon viitataan, on yleensä kuulijan ymmärrettävissä, vaikkei sitä eksplisiittisesti ilmaistaisikaan. Myös pronomien puhekielisten muotojen käyttö on tyypillinen puheen kuvaamisen keino. (mts. 46.) Syntaksin tasolla tyypillisiä piirteitä puheelle ovat lauseiden lyhyys,

lauseenvastikkeiden vähäinen määrä sekä elliptisyys. Puheessa elliptisyys ei merkitse sitä, että lause on vajavainen tai että jokin elementti puuttuisi, sillä dialogissa lause täydentyy, jolloin elliptisyys siis luo koherenssia puheenvuorojen välille. (mts. 53.) Puheetta luonnehtii ennen kaikkea sen keskustelunomaisuus: aidossa puheessa vuorovaikutus rakentaa dialogia, eli osallistujat rakentavat keskustelua vuoro vuorolta (mts. 66).

Erittäin tavallinen keino ilmaista puheenomaisuutta on käyttää murteellisia ja puhekielisiä sanoja ja ilmauksia. Tyypillinen puheen ominaisuus on myös liioittelu, jota voidaan ilmaista esimerkiksi erilaisten vahvistussanojen avulla. Tällaisina intensiteettimääritteinä käytetään usein kirosanoja, jotka ovat puheessa yleisiä. (Tiittula & Nuolijärvi 2013:58.) Puheessa käytetään myös paljon partikkeleita, joilla on keskustelussa useita merkittäviä tehtäviä, sillä ne säätelevät vuorovaikutusta ja ilmaisevat puhujan näkökulmaa ja asemaa diskurssissa. Osa näistä partikkeleista, kuten interjektiot (esimerkiksi *ai, oho*), voivat esiintyä lausumassa yksinään. (mts. 59.) Tavanomaista on esimerkiksi reagoida toisen sisällöltään yllättävään sanomaan hämmästyttäen ilmaisevalla kirosanahuudahduksella, kuten *Hitto*, jolloin sana muodostaa yksinään puheenvuoron. Puheelle on myös tyypillistä liioittelu, jota niin ikään saadaan aikaan vahvistamalla sanomaa intensiteettipartikkeleilla, kuten esimerkiksi kirosanoilla (mts. 65).

Spontaanissa puheessa esiintyy edellä mainittujen lisäksi monia ilmauksen muotoiluun liittyviä ilmiöitä, kuten epäröintiä, sanojen tapailua sekä puheen korjausta. Puheelle on ominaista myös runsas toisto sekä vuorojen että vuorosanojen sisällä. (Tiittula & Nuolijärvi 2013:64.) Luonnollisesti tämän ilmiön tuominen kirjallisuuteen ei ole kovinkaan järkevää. Tiittula & Nuolijärvi (2013:258) toteavatkin, että puhekielisyyden käyttöä saattaa hillitä se, että viihdekirjojen tulee ennen kaikkea olla helpolukuisia ja sujuvasti eteneviä, jotta lukeminen ei takkua. Puheessa tällaiset muotoiluun liittyvät ilmiöt eivät häiritse eikä niihin kiinnitä kovin paljon huomiota, mutta luettaessa kirjaa, jossa hahmo jatkuvasti takeltelee sanoissaan, jankuttaa samaa sanaa ja epäröi, lukija epäilemättä turhautuisi.

Suomennoksissa puhekielen käyttö alkoi yleistyä vasta 1960-luvulla, jolloin äännepiirteisiin alettiin systemaattisemmin kiinnittää huomiota (Tiittula & Nuolijärvi 2013:571). Mikäli kirjailija on teoksessaan pyrkinyt luomaan illuusiota puhutusta kielestä, kääntäjän ongelmaksi tulee, kuinka hän siirtää puhekielisyyden kohdekieliseen tekstiin (mts. 246). Kun tarkastellaan nykykirjallisuutta ja suomennoksissa käytettyjä keinoja puheen illuusion luomiseksi, voidaan havaita tiettyjä tendenssejä. Jos lähdetekstissä esiintyy puhekielisyyttä, puheenomaisuus tyypillisesti myös merkitään jollain tavalla suomennoksissa, mutta puheen illuusion luomisen keinot ovat usein vähäisemmät kuin alun perin suomeksi kirjoitetuissa teoksissa. Suomennoksissa vallitsevat leksikaaliset keinot, mutta myös syntaktisia keinoja käytetään. Puhekieliset äänne- ja muotopiirteet puolestaan ovat harvinaisempia,

mikä johtuu siitä, että kohdekielen piirteet poikkeavat usein huomattavasti lähdekielen vastaavista piirteistä. (Tiittula & Nuolijärvi 2013:571.)

Sampo Nevalaisen vuonna 2003 tekemä tutkimus osoitti, että puhekielisyyden suhteen suomen-nokset ovat standardikielisempiä ja konservatiivisempia kuin samankaltaiset alun perin suomen kielellä kirjoitetut teokset. Käännettäessä puhuttua kieltä keskeisenä ongelmana on vastaavan tai tilanteeseen sopivan varieteetin löytäminen (Tiittula & Nuolijärvi 2013:244). Puhekielen kääntämistä on tutkinut myös Birgitta Englund Dimotrova (1997: 63), ja hän havaitsi, että käännöksissä käytetään murteellisten muotojen sijaan alueellisia ja laajalevikkisempiä puhekielen muotoja tai vaihtoehtoisesti poistetaan murteellisuudet kokonaan. Jos puhekielinen teos muutetaan käännöksessä huomattavasti kirjakielisemmäksi, muutos vaikuttaa koko teoksen kokonaisvaikutelmaan, romaanin henkilö-hahmojen luonteenkuvaan sekä mielikuviin hahmojen välisistä suhteista (Tiittula & Nuolijärvi 2013:246-247). Kielellisen variaation lieventäminen saattaa lisäksi saada tyylitasojen aikaansaaman monikerroksisuuden katoamaan ja kiinnittää huomion puhtaasti sisältöön.

5.3 Kiroilu osana karakterisaatiota ja puheen illuusiota

Kiroilu on osa ihmisten luonnollista puhetta, jolloin on myös luontevaa, että sitä esiintyy kaunokirjallisuudessaakin. Kuten edellä totesin, kirjoitetulla ja puhutulla kielellä on merkittäviä eroja, minkä vuoksi kiroilun luonteva sijoittaminen kaunokirjalliseen teokseen on hieman haastavampaa kuin esimerkiksi elokuvaan.

Kiroilua pidetään yleisesti ottaen huonona tapana, ja tyypillistä onkin, että fiktiossa lurjukset käyttävät runsaammin kirosanoja, mikä rakentaa käsitystä heistä vähemmän sivistyneinä henkilöinä (McEnery 2006: 29). Kiroilua ei kuitenkaan omasta mielestäni enää nykyään voi pitää yhtä voimakkaasti sivistymättömien ihmisten omaisuutena kuin esimerkiksi sata vuotta taaksepäin, sillä kirosanat kuuluvat joka yhteiskuntaluokkaan ja ovat yhä enemmän henkilön persoonalliseen ilmaisutapaan kuin sivistykseen liittyviä. Luonnollisesti elinympäristö vahvistaa tai heikentää taipumusta kiroiluun, mutta nykyisessä vapautuneessa ilmapiirissä, jossa ei enää voida puhua selkeästä luokkayhteiskunnasta, kiroilua saa kuulla riippumatta henkilön taustasta tai koulutuksesta.

Eri kulttuureissa käytetään eri aihepiireihin liittyviä kirosanoja (Andersson & Trudgill 1990: 57), minkä vuoksi myös kiroilun kulttuurisidonnaisuudella on merkitystä karakterisaatiossa. Kiroilu saattaa kuvastaa esimerkiksi hahmon etniseen tai uskonnolliseen taustaan, esimerkiksi erilaiset Neitsyt Mariaan liittyvät päivittelyt ovat katolisissa maissa tyypillisiä (mt.mp). Kulttuurin lisäksi kiroilu kuvastaa mielestäni myös ihmisen mielikuvitusta, sanavalmiutta ja ilmaisutaitoa. Kuka tahansa ky-

kenee viljelemään tavanomaista kiroilusanastoa, kuten *helveti* tai *perkele*, mutta kiperässä tilanteessa, jossa jotain odottamatonta ja negatiivista tapahtuu, osoittaa nokkeluutta kyetä muodostamaan monimutkaisempi ja omaperäisempi manaus. Kiroilu, käytetyt kiro sanat ja kiroilu ilmausten rakenteet kertovat paljon siitä, millainen ihminen puhuja on, joten samaan tapaan ne ovat merkittävässä roolissa, kun luodaan käsitystä kuvitteellisen hahmon luonteesta ja taustasta tai pyritään antamaan lukijalle vaikutelma aidosta puheesta.

6. Kirosanat osana karakterisaatiota ja puheen illuusiota aineistossa

Teoksessa kiro sanoilla on merkittävä rooli hahmojen puhetyylin ja luonteen muovaajina. Jokainen teoksen merkittävimmistä hahmoista pääsi käyttämään kiro sanoja, ja niiden määrä ja laatu vaihteli hahmokohtaisesti. Kullakin hahmolla oli omat suosikkikirosanansa, ja yleisimmät kiro sanat *fuck*, *shit* ja *hell* kuuluivat kaikkien kielenkäyttöön, tosin lukumäärältään hieman eri suhteissa toisiinsa (ks. taulukko 4). Luonnollisesti teoksen hahmojen väliseen kiro sanajakaumaan vaikuttaa se, että teoksessa on selkeästi neljä päähenkilöä, jotka ovat muita enemmän äänessä ja joiden ajatuksia kuvattiin muita enemmän, jolloin heillä myös oli enemmän tilaisuuksia päästä käyttämään kiro sanoja. Hahmojen kiro sanoiksi olen laskenut heidän lausumiensa kiro sanojen lisäksi ne kiro sanat, jotka esiintyvät, kun kirjassa kerrotaan hahmon ajatuksia ja tekoja kaikkitietävän kertojan avulla. J.R. Ward itse on kertonut kirjoittavansa sen, mitä näkee, ja hänen omilla nettisivuillaan on luettavissa kuvitteellisia haastatteluja veljeskunnan jäsenten kanssa. Tämä tukee sitä, että teoksen kertoja ikään kuin toistaa hahmojen hänelle kertomaa, jolloin kiro sanat on luonnollista tutkimuksessa asettaa henkilölle, jonka näkökulmasta tapahtumia kyseisessä kohdassa kerrotaan.

Taulukko 4. Hahmot ja kiro sanat

Henkilö	<i>fuck</i>	<i>shit</i>	<i>hell</i>	<i>man</i>	<i>godforsaken</i>	<i>frickin'</i>	<i>boy</i>	<i>goddamn</i>	<i>damn</i>	<i>crap</i>	<i>cursed</i>	<i>screw</i>	<i>shoot</i>	<i>flippin'</i>	<i>coksucking</i>	yht.
V	83	56	35	17	3	4		12	12	1	1					224
Butch	9	5	4	2					1			1				22
Jane	8	31	25	8		1	3	4	12	3			1			96
Manello	4	6	8					1	5							24
John	16	25	9	9		4			6	3					1	73
Qhuinn	1	3	2	1								1		1		9
Blay	5	2						1								8
Wrath	8	3	2					1								14
Bella									1							1
Rhage	2	2														4
Z	6	6		1				1	1							15
Phury	4	19	8	9		3		2	6	2						53
Xhex		1						1								2
Bouncer			2													2
Faye			1													1
Dubois		1														1
yht.	146	160	96	47	3	12	3	23	44	9	1	2	1	1	1	549

Seuraavaksi esittelen keskeisimpien hahmojen välistä kiro sanajakaumaa, heidän yleisimpiä kiro sanojaan ja teen johtopäätöksiä kiroilun ja hahmon luonteen välisestä suhteesta sekä puheen aitouden vaikutelmasta. Nämä kaksi kietoutuvat mielestäni niin tiiviisti yhteen, että jokaisessa kappaleessa en kokenut tarvetta erikseen puhua puheen illuusiosta, vaan sen onnistuneisuus ilmenee jo siitä, että

kirosanat sopivat hahmon suuhun. Jätän esittelystä pois teoksessa hyvin pienissä sivurooleissa olleiden henkilöiden satunnaiset kirosanat, sillä parin esiintymisen perusteella ei ole mielekästä tutkia niiden merkitystä karakterisaatioon.

6.1 Vishous

Kirjan päähenkilö Vishous on hahmo, jolla on yksi teoksen karuimmista taustoista. Hän kasvoi julman ja väkivaltaisen isänsä armoilla ilman tietoa äidistään. Hän joutui kokemaan sanoinkuvaamattoman järkyttävää väkivaltaa ja hänet myös pakotettiin satuttamaan muita. Menneisyyden traumojensa vuoksi hänellä on erittäin synkät seksuaaliset taipumukset, ja hän pitää itseään kieroutuneena ja vahingoittuneena yksilönä. Ainoat, jotka onnistuvat tunkeutumaan hänen kovan suojakuorensa läpi, ovat hänen paras ystävänsä Butch ja Jane, jonka hän tapaa teoksen alussa.

Vishous on erittäin suorasanaainen ja lahjomaton mies, joka ei kaunistele sanojaan tai nöyristele kenenkään edessä. Vishousin tapauksessa kirosanojen runsas käyttö vahvistaa illuusiota aidosta puheesta, sillä Veljeskunnan miespiirissä kiroilu on yleinen puhetapa, jota sen jäsenet toteuttavat kukin omaan tapaansa. Puhetyyli heijastelee ihmisen taustaa ja sosiaalista yhteisöä, jolloin onkin odotettavissa, että kirosanat kuuluvat tämän hahmon puheeseen. Hahmoista huomattavasti eniten kirosanoja kertyikin juuri Vishousille, jonka puheesta ja ajatuksista oli laskettavissa englanninkielisestä teoksesta yhteensä 224 kirosanaa. Tämä on 40,8 prosenttia koko teoksen kirosanoista. Kirosanojen runsaus hänen kohdallaan ei sinällään ole yllätys, sillä on selvää, että teoksen eniten äänessä olevalla henkilöllä on enemmän tilaisuuksia tuoda ilmi ajatuksensa ja reaktionsa tilanteisiin ja näin ollen päästä käyttämään rumaa kieltä.

Vishousin yleisimmät kirosanat (ks. taulukko 4.) olivat ruumiintoimintoihin ja seksiin viittaavat kirosanat *fuck* ja *shit*, jotka neljän *frickin'* esiintymän ja yhden *crap*-sanon kanssa muodostivat jopa 64 prosenttia hänen kirosanoistaan. Kaikista yleisin kirosana oli selkeästi *fuck*, joka esiintyi 83 kertaa hänen puheessaan. Vishousille tyypillistä *vittu*-sanon käyttöä olivat interjektioita manauksien lisäksi suoranaiset haistattelut (ii) ja erilaiset vahvistukset (i) – suurin osa infiksimäisinä toimivista vittu-sanoista (iii) löytyi juuri Vishousin puheesta.

- i) It was bad fucking idea on a skyscraper scale---
Aivan vitun monumentaalisen huono idea---
- ii) V: "Fuck you. But good point."
"Haista vittu. Hyvä huomio kuitenkin."
- iii) V: "You're going to live there rent-free for fucking ever."
"Asut siellä vuokraa maksamatta täältä vitun ikuisuuteen."

Toiseksi yleisin kirosana Vishousin puheessa oli 56 kertaa esiintynyt *shit*, joka pääasiallisesti esiintyi itsenäisenä interjektiona manauksena (iv).

- iv) Shit, his side was killing him.
Paskat, että kylkeen osasikin sattua.

Kolmanneksi yleisin kirosana Vishousin puheessa oli *hell*, joka esiintyi 35 kertaa, yleensä kysymyslauseen vahvistajana (v) ja itsenäisenä manauksena (vi).

- v) Where the hell was this manual of mating behavior coming from?
Mistä helvetistä tämä pariutumisen ohjekirja oli hänen päähänsä putkahtanut?
vi) Ah, hell, maybe he had just been hallucinating---
Ei, helvetti, ehkä V oli vain hallusinoinut koko jutun---

Vishousin puheessa esiintyi huomattavasti muita enemmän jumalallista alkuperää olevia manauksia *godforsaken*, *goddamn* ja *damn*. Itseasiassa teoksen kaikki kolme *godforsaken*-ilmausta olivat Vishousin ajatuksista poimittuja. *Goddamn* ja *damn* puolestaan esiintyivät kumpikin 12 kertaa. Uskonnollista alkuperää olevat kiro sanat muodostivat siis 28 prosenttia hänen kiro sanoistaan. Tästä voisi vetää johtopäätöksen, että näiden sanojen runsaus liittyisi jotenkin siihen, että hän on jumaluuden poika, mutta oletettavasti näiden kiro sanojen kertyminen Vishousille on täysin sattumanvaraista ja vain osa hänen omaa taustasta tai uskonnollisesta asennoitumisesta riippumatonta puhetyyliään.

Käännöksessä Vishousin kiro sanoista oli poistettu 12 kappaletta, eli suomenkielisiä kiro sanoja esiintyi 212 kappaletta. Neljä kertaa *fuck*, kerran *frickin'*, kolme kertaa *shit* ja neljä kertaa *hell* oli jätetty kääntämättä. Vishous on muiden teoksen veljeskunnan jäsenten tapaan hyvin suorasanaa ja hänen kielenkäyttönsä on karkeaa, minkä vuoksi kiro sanat sekä hänen puheessaan että ajatuksissaan ovat tärkeä osa hänen persoonansa luomisessa. Tämän vuoksi varsinaista karakteristista syytä kiro sanojen poistamiselle ei ole hänen kohdallaan. Osa tapauksista selittyy edellisessä luvussa esitettyjen käännösongelmien avulla:

- vii) He checked his watch again just the hell of it.
Hän katsoi taas kelloaan.
viii) So it irritated the shit out of him.
Joten se myös ärsytti Vishousia suunnattomasti.

Voisin kuvitella, että osa poistoista johtuu silkasta alkuperäiskielisen teoksen kiro sanojen valtavasta määrästä, minkä vuoksi kääntäjästä on tuntunut mielekkäämmältä jättää osa sanoista pois.

6.2 Jane

Teoksen naispäähenkilö Jane on kirosanojen runsauden osalta hahmoista toisella sijalla 96 kirosanalla. Janelle kuuluu siis noin 17 prosenttia teoksen kirosanoista, ja ero Vishousiin on huomattava. Janen yleisin kirosana oli *shit*, joka esiintyi 31 kertaa. Kaikissa tapauksissa sanaa käytettiin itsenäisenä interjektiomaisena manauksena:

- i) Shit, she couldn't handle this.
Voi paska, hän ei kyennyt ottamaan tällaista tilannetta haltuun.

Toiseksi yleisin kirosana, joka ainakin minun silmissäni muodostui Janelle ominaisimmaksi kirosanaksi, oli 25 kertaa esiintynyt *hell*. Jane käytti *helvetti*-sanaa usein ironisella tavalla, ikään kuin ilmaisemassa merkityksen vastakkaisuutta tai tavanomaisesti vahvistussanana, ja interjektiona:

- ii) Her first thought was, the hell she was getting in deeper with them.
Janen ensimmäinen ajatus oli, että hän ei millään helvetin tavalla lähtisi yhtään syvemmälle tähän omituiseen tarinaan.
- iii) Hell, just making it into the bathroom was a chore.
Helvetti, jo kylpyhuoneeseen pääseminen oli melkein mahdoton tehtävä.

Janen manauksiin kuuluivat myös 12 kertaa esiintynyt *damn*, kahdeksan kertaa esiintynyt *man* ja kaikki teoksen kolme *boy*-ilmausta. Voimakkaista kirosanoista *fuck* esiintyi vain neljä kertaa hänen puheessaan. Janen puheesta ja ajatuksista oli käänöksessä poistettu vain yksi kirosana, *hell*.

- iv) Jane: "There's no way in hell I'm going in without you numbed up."
"En todellakaan leikkaa sinua ilman puudutusta."

Ero teoksen mies- ja naispäähenkilön kiroilun määrässä on mitä oletettavammin osittain seurausta siitä, että vanhanaikaisen ajattelutavan mukaan miehet kiroavat naisia enemmän, sillä hienojen naisten puhetyyliin kiroilu ei sovi. Tämä näkyy teoksessa erityisen selkeästi vampyyrinaaraiden kohdalla. Vampyyrien ylimystön *glymeran* vanhanaikaisia kohteliaisuustapoja ja käytösmaalleja edustava etiketti on hyvin tarkka: puhetyyli on muodollinen, miehet esiintyvät perheen päänä ja naiset ovat käytännössä katsoen heidän omaisuuttaan. Kaikkia poikkeavuuksia tai epätäydellisyyksiä halveksutaan ja ne, jotka eivät toimi odotetulla tavalla, suljetaan yhteiskunnan ulkopuolelle. Hyvänä esimerkkinä tyypillisestä *glymeran* naisesta on kirjasarjan ylimystöä edustava hienostunut vampyyrinainen Marissa, jonka puhe on aina kohteliasta ja kirosanoja – nekin erittäin lieviä – esiintyy tavattoman harvaan.

Jane ei kuulu vampyyrien yhteiskuntaan, mutta hän on korkeasti koulutettu lääkärinä toimiva naishenkilö, jolla on myös rikkaiden ja yhteiskunnassa arvostettujen vanhempiensa myötä yläluokkainen tausta ihmisten maailmassa. Hän ei kuitenkaan ole erityisen sievistelevä puheeltaan, vaan hän käyttää välillä voimakkaitakin kiroavia ilmauksia. Kiroilun voidaan hänen kohdallaan nähdä suurelta osin liittyvän hänen sisuunsa ja sinnikkyyteensä sekä hänen työhönsä lääkärinä. Jane on arvostettu lääkäri ja erittäin kunnianhimoinen persoona: hän haluaa edetä urallaan, ja miesvaltaisessa ympäristössä hänen on osattava pitää puolensa ja uskallettava tehdä oman tahtonsa mukaan. Janen esimies Manuel Manello, joka on myös hänen paras ystävänsä, on hyvin tiukka ja suorasanainen mies, jonka arvostuksen Jane on saavuttanut juuri uskaltamalla vastata tämän ärjymiseen samalla mitalla. Janen tehokkuutta korostaa hänen sanavalmiutensa ja tiukka ja kursailematon puhetapansa, jonka avulla hän laittaa potilaat ja pullikoivat vampyyrit järjestykseen.

6.3 John Matthew

Sivuhenkilöistä puheenvuorojensa ja ajatustensa selostamisen kannalta yksi merkittävimmistä hahmoista teoksessa oli mykkä John Matthew, veljeskunnan adoptoima muutostaan odottava vampyyri. Johnin tausta on kaikille hämärän peitossa lukuun ottamatta sitä, että hänen isänsä on veljeskunnan menehtynyt jäsen Darius. Hänet oli hylätty ihmisten maailmaan, jossa hän kasvoi orpokodissa. Ollessaan nuori ja puolustuskyvytön hän koki erittäin kovia, hänet muun muassa raiskattiin julmasti kotinsa rappukäytävässä, mikä on jättänyt syvät arvet hänen sieluunsa.

John on erittäin kiinnostava hahmo siinä mielessä, että hän vaikuttaa samaan aikaan hyvin nuorelta ja lapselliselta ja kuitenkin ikivanhalta. John on nuori, hintelä ja hyvin epävarma itsestään ja kyvyistään. Hän pelkää jatkuvasti vaikuttavansa omituiselta ja hyödyttömältä. Hän pelkää kuollakseen myös sitä, että muut saavat tietää raiskauksesta, koska pitää itseään sen vuoksi arvottomana.

John osallistuu veljeskunnan järjestämään koulutukseen, jossa tehdään siviilivampyyreistä sotilaita taisteluun vampyyreja murhaavia epäkuolleita *Lessereitä* vastaan, ja tuskaillee omaa heikkouttaan ja taitamattomuuttaan. Teoksessa seurataan, kuinka hän odottaa muutostaan peläten, ettei sitä koskaan tapahdukaan. Hän myös kohtaa ensimmäisen ihastuksensa, baarissa järjestyksestä vastaavan kovanaamaisen naisen, ja sen myötä hän tutustuu uudelleen omaan seksuaalisuuteensa. Muutoksen vihdoinkin koittaessa hänestä tulee kookkain ja vahvin kaikista koulutukseen osallistuvista vampyyreistä, mutta sisältä hän on yhä hyvin herkkä.

Johnin kielenkäytöstä puhuttaessa ei voida varsinaisesti puhua repliikeistä, sillä mykkänä hän käyttää amerikkalaista viittomakiletä (American Sign Language) viittoakseen asiansa. Teoksessa luonnollisesti kuvataan hänen ajatuksiaan, ja hänen viittomissa ja ajattelemisissaan lauseissa kuvastuu hyvin hänen kielenkäyttönsä. Muiden hahmojen tapaan John on kova käyttämään kiro sanoja; hän kirosi yhteensä 73 kertaa. Tämä on 13,3 prosenttia koko teoksen kiroiluilmauksista. Hänen kiroilunsa kuitenkin oli hieman ponnettompaa kuin esimerkiksi Vishousin, mikä sopii hänen vielä epävarmaan persoonaansa. Hänen yleisin kirosanansa oli lähinnä interjektioina itsenäisenä manauksena käytetty *shit*, joka esiintyi 25 kertaa.

- i) Shit, it was that hard-ass security guard from ZeroSum---
Paskat, naaras oli se XeroSumin kovanaama turvallisuuspäällikkö---

Muut taajaan esiintyneet kiro sanat olivat kuusitoista kertaa esiintynyt *fuck* (esimerkki ii), yhdeksän kertaa käytetty *hell* (esimerkki iii), yhdeksän kertaa esiintynyt *man* ja kuusi kertaa esiintynyt *damn*.

- ii) How fucking typical.
Miten vitun tyypillistä
- iii) Hell, he was afraid to open his eyes.
Helvetti, häntä pelotti avata silmiään.

Johnin kiro sanoista on käännöksessä poistettu vain kolme kiro sanaa, yksi *fuck*, kaksi *frickin'* (v) ja yksi *damn* (iv).

- iv) John wished Qhuinn would shut his damn piehole.
John toivoi, että Qhuinn tukkisi jo leipäläpensä.
- v) Thick as his frickin' forearm.
Paksu kuin käsivarsi.

Sanojen poistojen syy ei näytä olevan mikään käännöstieteellinen ongelma, vaan lähinnä sanojen poisto tyylin vuoksi. Osaltaan syynä saattaa myös olla karakterisaatio, sillä Johnin persoonaan tulee kiro sanojen vähäinen määrä.

6.4 Phury

Toinen merkittävässä roolissa oleva sivupäähenkilö on Phury, jota kuvaillaan huomaavaiseksi ja ihailtavaksi herrasmieheksi. Hän pukeutuu aina tyylikkäästi, puhuttelee muita kohteliaasti, tekee kaikkensa ollakseen avuksi muille ja toimii aina oikein. Teoksessa avataan hänen omia ristiriitaisia ajatuksiaan ja toivotonta rakkauttaan hänen kaksoisveljensä puolisoa kohtaan. Hänen kaksoisveljensä Zadist ryöstettiin kotoa lapsena ja vietiin Herrattareksi kutsutun naisen orjaksi taloon, jossa hänelle

tehtiin kammottavia asioita. Phuryn vanhemmat eivät osanneet arvostaa hänen läsnäoloaan eivätkä antaneet hänelle huomiota, vaan näkivät aina vain Zadistin poissaolon. Phury vietti vuosikymmeniä etsien veljeään ja menetti toisen jalkansa pelastaessaan tämän Herrattaren luota. Kaiken kukkuraksi veljekset rakastuivat samaan naiseen, Bellaan, jonka sydämen Zadist valloitti ensi tapaamisella peruuttamattomasti. Menneisyyden traumat ja nykyisyyden irrallisuuden tunne ajavat Phuryn itsetuhoi- siin ja holtittomiin tekoihin: hän purkaa tukahdutettua aggressiotaan taisteluissa tappamalla *lessereitä* raa’asti ja pahan olonsa hän turruttaa huumeilla. Myös Phurylla on huono itsetunto, eikä hän ole koskaan nähnyt itseään sellaisena kuin muut veljeskunnan jäsenet, jotka arvostavat häntä suuresti. Huu- meriippuvuus ja haikailu Bellan perään lisäävät hänen itseinhoaan. Teoksessa kuvataan hänen rappi- olle joutumistaan ja hänen hidasta etääntymistään veljeskunnan jäsenistä.

Phuryn puheesta ja ajatuksista kiroiluilmauksia löytyi 53, joka on 9,65 prosenttia teoksen kiroi- luilmauksista. Hänen kiroilunsa on kohtuullisen vähäistä, ja suurin osa hänen käyttämistään kirosa- noista ei ole kovin voimakkaita. Phuryn yleisin kirosana oli Johnin tapaan *shit*, joka esiintyi 19 kertaa:

- i) Phury: "Shit, you could maybe even just tell her."
"Paskat, voisit luultavasti vain ilmoittaa asian hänelle."

Muut useimmin esiintyneet kiro sanat olivat *hell* (8 esiintymää), *damn* (6 esiintymää) ja *fuck* (4 esiintymää):

- ii) Hell, drawing her at all was inappropriate.
Helvetti, jo pelkkä Bellan piirtäminen oli katseen suunnasta riippumatta sopimatonta.
- iii) Damn...the male looked like he'd aged a hundred and fifty years...
Pahus...uros näytti ikääntyneen sataviisikymmentä vuotta...
- iv) Phury: "Fuck you and shut it."
"Haista vittu ja tuki turpasi."

Rumien kiro sanojen, kuten *fuck*, vähäinen käyttö on selkeästi liitettävissä Phuryn hienostuneeseen ja herrasmiesmäiseen persoonaan. Kohteliaisuus ja muita kunnioittava esiintyminen on Phurylle luonteenomaista, minkä vuoksi onkin loogista, ettei hän käytä siivotonta kieltä. Kiro sanoista suurin osa olikin lausuttu hänen ajatuksissaan, vain muutama kiroilu ilmaus pääsi osaksi hänen suullista vuo- rovaikutustaan muiden hahmojen kanssa. Tämäkin osaltaan rakentaa kuvaa hänen hahmostaan hie- nostuneena ja sivistyneenä herrasmiehenä.

Herrasmiesmäisen persoonakuvan rakentamiseen sopii myös se, että Phuryn kiro sanoista oli käänöksessä poistettu seitsemän kappaletta: kerran *hell*, kaksi kertaa *damn*, kolme kertaa *frickin'* ja kerran *goddamn*:

- v) He was nervous as hell as he held out the money.
Phury ojensi rahat. Häntä jännitti.
- vi) Unless...damn, maybe it just required itself.
Paitsi...jos se vaatikin vain sitä itseään.
- vii) Some of the things were quite old, though they were in perfect condition and, of course, everything was sparkly-frickin' clean.
Osa niistä oli jo varsin vanhoja, vaikkakin täydellisen virheettömiä ja tietenkin säteilevän puhtaita.

Muissa poistotapauksissa katsoisin syyksi juuri kielen sensuroinnin, mutta *frickin'*-on asia erikseen. Kuten luvussa 6 totesin, sen kääntämisessä oli hyvin paljon variaatiota, ja välillä se oli jopa mahdotonta. Myös Phury'n kohdalla näiden sanojen poisto saattaa olla pelkästään sanan kääntämisen hankaluudesta johtuvaa.

6.5 Butch

Butch on Vishousin paras ystävä, ja hän toimi ennen vampyyreihin liittymistään poliisina. Hän liittyi vampyyrien seuraan ihmisenä, mutta sarjan edellisessä osassa hänen todettiin olevan sukua itse vampyyrien kuninkaalle, Wrathille, minkä vuoksi hän halusi, että hänet muutettaisiin vampyyriksi. Ennennäkemättömän operaation myötä hänen muutoksensa saatiin tavallista myöhäisemmässä iässä käynnistettyä ja hänestä tehtiin veljeskunnan jäsen. Samalla hän avioitui rodun hienostuneen naaraan, Marissan, kanssa, joka on luonteeltaan hänen vastakohtansa. Butch on sanavalmis, huumorintajuinen ja karski mies, jonka puheeseen kuuluu voimakas Bostonin aksentti ja hiomaton kielenkäyttö runsaasti esiintyvine kirosanoineen. Hänen persoonansa huomioon ottaen yllättävää on, että Butch on ihastunut kalliisiin ja tyylikkäisiin vaatteisiin, joita hän on haalinut vaatekaappinsa täyteen.

Butchilla oli tässä teoksessa aiemmin esiteltyjä hahmoja vähäisempi rooli, minkä myötä myös hän pääsi kiroilemaan teoksessa vain 22 kertaa. Luonteen karskiuteen ja hiomattomuuteen sopien, yhdeksän näistä kirosanoista oli *fuck*, viisi *shit* ja neljä *hell*. Kaikki Butchin kirosanat esiintyivät puheessa.

- i) Butch: "You stay the fuck back."
"Pysy nyt vitun tähden pois tuolta."
- ii) Butch: "Shit...you're not coming..."
"Paskat...Et suostu tulemaan mukaani, niinkö?"
- iii) Butch: "I wish like hell you didn't have to –"
"Toivon aivan hemmetisti, ettei sinun tarvitsisi –"

Butchin puheesta oli käänöksessä poistettu ainoastaan yksi kirosana *fuck*:

- iv) Butch: "Oh, Good. The idea that you might only cripple the guy makes me feel a fuck of a lot better about leaving you here."
"Ajatus siitä, että aiheutat miehelle vain pysyviä ruumiinvammoja lohduttaa minua suunnattomasti, kun lähen täältä."

6.6 Manello

Janen pomo ja paras ystävä Manuel Manello on hyvin suorapuheinen ja sanojaan säästelemätön hahmo, jonka puheeseen kuuluvat kiinteästi kirosanat. Manello on ylilääkärinä samassa sairaalassa, jossa Jane työskentelee, ja he viettävät työn lomassa tiiviisti aikaa yhdessä. Manellolla on jo pitkään ollut romanttisia tunteita Janea kohtaan, ja hän haaveilee saavansa Janesta jonain päivänä vaimon. Jane puolestaan on pitänyt miestä vain ystävänä ja suunnittelee työpaikan vaihtoa, koska aavistelee miehen tuntevan ihastusta häntä kohtaan. Manello tunnustaa kirjan alussa Janelle tunteensa, mutta tavattuun Vishousin Janen vähäiset ajatukset mahdollisuuden antamisesta Manellolle haihtuvat kokonaan.

Manello kuvataan äkkipikaiseksi ja helposti tulistuvaksi mieheksi, joka kuuluu taitojensa puolesta alansa huippuihin. Hän on huumorintajuinen ja lempeä, mutta kuitenkin menettää hermonsäilytensä helposti, ja hänelle on ominaista ilmaista itseään hyvinkin epähienostuneella kielellä. Tähän äkkipikaisuuden ja tehokkuuden kuvaan sopivasti hänen käyttämänsä kirosanat vahvistavat hänen ponnekasta puhettaan. Suhteellisen pienestä roolistaan ja vähäisistä repliikeistään huolimatta hän onnistui kiroamaan teoksessa 24 kertaa. Hänen yleisimmät kirosanansa olivat *hell* (8 kertaa), *shit* (6 kertaa), *damn* (5 kertaa) ja *fuck* (4 kertaa).

- i) "What the hell do you think you're doing, Whitcomb?
Mitä helvettiä luulet tekeväsi, Whitcomb?"
- ii) "Fuck the department. I don't want you to go because..." Manello pushed a hand through his thick dark hair. "Christ, Jane. I don't want you to go because I'd miss you like hell, and because I... shit, I need you, okay? I need you here. With me."
"Vitut osastosta. En halua, että lähdet, sillä..." Manello haroi taas paksuja tummia hiuksiaan. "Kristus, Jane. En halua, että lähdet, sillä ikävoisin sinua helvetillisesti ja... Paskat, tarvitsen sinua täällä, luonani. Kanssani."

Muutamassa kohdassa tosin Manellon kiroilua oli lievennetty käänöksessä. Käänöksessä Manellon kirosanoista oli poistettu kolme kappaletta, yksi *hell*, yksi *damn* ja yksi *shit*.

- iii) Last night he'd called Jane's cell phone, figuring she'd be home from that damn interview.
Eilisiltana hän oli soittanut Janen kännykkään laskeskellen, että tämän pitäisi olla jo kotiutunut haastattelusta.

Kirosanojen poistaminen Manellon puheesta on sinänsä yllättävää, että kiroilu näyttäisi hänen muutamien puheenvuorojensa ja ajatustensa perusteella kuuluvan kiinteästi hänen idiolektiinsä.

Havaintojeni mukaan teoksessa kirosanoilla luodaan pääasiallisesti vaikutelmaa hahmojen toiminnallisuudesta, päättäväisyydestä ja suorapuheisuudesta. Toiminnallisuudella tarkoitan sitä, että hahmo ei jää passiivisena ihmettelemään asioita, vaan joko tarttuu toimeen tai verbaalisesti laittaa

tapahtumat liikkeelle. Kiroilu liittyy myös selkeästi hahmojen miehekkään, karskin ja anteeksipyytelemättömän olemuksen korostamiseen. Käsittelimieni *Sitomattoman rakastajan* hahmojen kohdalla kiroilu ei ole merkki sivistymättömyydestä, vaan se voidaan nähdä yhtenä keinona osoittaa keskeisten hahmojen samankaltaisuutta ja yhteenkuuluvuutta. Koska hahmojen puhetyyli on yhtenäinen, syntyy vaikutelma, että myös heidän ajatusmaailmansa ovat samankaltaiset. Kunkin hahmon kohdalla kiro sanojen määrä ja laatu kuitenkin vaihtelevat hieman riippuen hahmon aiemmin mainittuja ominaisuuksia heijastavan asenteen voimakkuudesta. Esimerkiksi Phuryn muita vähäisempi kiro sanojen käyttö kuvastaa hänen herrasmiesmäistä olemustaan, kun taas Manellon ja Vishousin runsas kiro sanojen viljely vahvistaa vaikutelmaa siitä, että he ovat suorapuheisia miehiä, jotka arvostavat tehokkuutta eivätkä siedä niin sanottua paskapuhetta.

6.7 Puheen illuusion onnistuneisuus käänöksessä

Käänöksessä kiro sanojen osalta puheen illuusio rikkoutuu tietyissä paikoissa – välillä jopa todella häiritsevästi. Näistä esimerkkejä ovat monet 4. luvussa kommentoimani käänösratkaisut, joita en itse pitänyt sujuvina tai joiden totesin olevan hyvin harvinaista kuultavaa suomalaisen puhujan suusta. Tällaiset pienet kummallisuudet rikkovat hyvin tehokkaasti vaikutelmaa aidosta puheesta ja saivat ainakin minut välillä pysähtymään ja katsomaan kiroiluilmausta tarkemmin pohtiessani, sanooko kukaan äidinkielen puhuja oikeasti niin. Luonnollisesti käänöksessä on huomioitava vieraan kielen interferenssi, joka usein huomaamatta pääsee vaikuttamaan kääntäjän kirjoitustyöhön ja ilmenee vieraan ja kömpelön kuuloisina ilmauksina. Kiro sanatapauksia, joissa puheen illuusio toimii parhaiten, olivatkin ilmaukset, joissa englannin kielen aiheuttama interferenssi on vähäisintä.

Luonnollisesti puheen illuusiota rikkoo jo lähtökohtaisesti se, että suomenoksessa käytetään kirjakieltä puhekielen sijaan. Kukaan ei normaalisti esittäisi asioita samaan tapaan kuin kirjan repliikeissä käyttäen täydellisiä sanoja ja kokonaisia virkkeitä, mutta tietenkin kirjallinen esitysmuoto tekee tästä hyväksyttävää. Yleisestikin muodollinen kirjakieli ja kiroilu sopivat melko huonosti yhteen, minkä vuoksi kiro sanat korostuvat lauseissa ja luovat jyrkän kontrastin muuhun lauseeseen. Osana puhuttua kieltä tai puhekielistä tapaa matkivaa tekstiä kiro sana kuulostaa luontevammalta. Kirjallisuudessa muodossa aitouden vaikutelmaa rikkoo myös se, että sana taivutetaan oikeassa sijamuodossa ja sijapäätte on merkitty toisin kuin puhekielisessä tavassa, jossa suuri osa sanoista on enemmän tai vähemmän lyhennetty tai muokattu sijapäätteiden osalta (esimerkiksi *No mitä vittuu?*). Syntyvää vaikutelmaa voi pitää hieman ristiriitaisena, sillä toisaalta kiro sanat repliikeissä luovat illuusiota aidosta

puheesta reaktioihin tuomansa spontaaniuden vuoksi, ja toisaalta taas edellä mainittu tyyllillinen rikkoutuminen ainakin joissain tapauksissa vähentää aitouden vaikutelmaa.

Tapauksia, joissa aitouden vaikutelma erityisen selkeästi rikkoutuu, ovat sellaiset kiro sanojen käännökset, joissa suomennoksen kiroilu ilmaus on jollain tavalla kielelle epätavallinen. Huomioni kiinnittyi erityisesti *vittu*-sanan paikkaan ja taivutukseen, jotka muutamassa tapauksessa poikkesivat normaalista suomen kielen käytöstä. Erityisesti infiksimaainen *vittu*-sanan käyttö rikkoi puheen illuusiota merkittävästi, sillä se ei suomen kielelle ole ominaista. Luvussa 4 esittelemäni tapaukset 21, 22 ja 36 ovat hyviä esimerkkejä tästä:

- (21) big fucking deal
iso vitun hämminki
- (22) Fair fucking exchange.
Reilu vitun vaihtokauppa
- (36) Abso-fucking-lutely
ilman vitun muuta

Kaikki ilmaukset kuulostavat korvaani vierailta ja jollain tavalla omituisilta. Näissä kolmessa tapauksessa suurin syy ilmauksen epäonnistuneisuuteen puheen illuusion kannalta on *vittu*-sanan paikka lauseessa. Esimerkkien 21 ja 22 ilmaukset olisivat huomattavasti luontevampia, jos voimakkuuden astetta ilmaiseva *vittu*-sana olisi asetettu ennen adjektiivia: *Vitun iso hämminki. Vitun reilu vaihtokauppa*. Tapauksessa 36 sanan paikan lisäksi tulisi vaihtaa sanan sijaa ja tehtävää: *Vittu, ilman muuta*. Tällaisena nominatiivimuotoisena interjektiona kiro sana sointuisi huomattavasti luontevammin puheeseen.

Samoin esimerkin 51 määrän ilmaus on hyvin epätavallinen:

- (51) a fuckload of
vitullinen määrä

Tavanomaista olisi mielestäni ilmaista asia niin, että jotakin on *vitusti* eikä ottaa mukaan *määrä*-sanaa. Kuten kappaleessa 4.1.2 kirjoitin, ilmausta käytetään myös lähdekorpukseni The Finnish Internet Parsebankin mukaan hyvin vähän.

Viimeiseksi esimerkiksi otan tapauksen 124, jossa ilmaus *godforsaken* on käännetty *jumalan hylkäämä*.

- (124) And if you touch her, I'm going to bite your godforsaken arm off...
Ja jos kosketkin häneen, puren jumalan hylkäämän käsivartesi juuresta poikki.

Tämä uskontoon pohjautuva kirous on hyvin vanhoillinen, enkä ole ennen kuullut sitä käytettävän viittaamassa johonkin ihmisen ruumiinosaan, vaan yleensä sillä viitataan paikkoihin: *Miksi kukaan asuisi tässä jumalan hylkäämässä metsässä?* The Finnish Internet Parsebankista haku ilmauksella tuotti 130 osumaa, ja kaikissa viitattiin johonkin kokonaisuuteen, kuten paikkaan, kansaan (raamatulliset viittaukset) tai kokonaiseen ihmiseen, ei vain hänen yhteen ruumiinosaansa.

7. Lopuksi

Kirosanoilla on merkittävä rooli jokapäiväisessä kielenkäytössä siitä huolimatta, että niiden viljelyä yhä jossain määrin paheksutaan. Kirosanat ovat samaan tapaan kuin yleinen puhetyylikin usein osa ryhmän idiolektia, joka osoittaa ryhmän jäsenten välistä yhteenkuuluvuutta tai pyrkimystä kuulua johonkin ryhmään (ks. Hjort 2006:74). Kirosanoja käytetään monesta eri syystä ja monissa eri tilanteissa (ks. Andersson & Trudgill 1990). Kaikille on varmasti tuttua, että voimakkaan kivun yhteydessä lipsahtaa kirosana jos toinenkin, tai että yllättävä ja ikävä tapahtuma kirvoittaa rumia sanoja kieleltä. Tätä tunteita ilmaisevaa käyttöä esiintyi myös huomattavan paljon *Sitomattomassa rakastajassa*, jossa miehet manasivat *helvettiä* ynnä muuta asioiden mennessä ei-toivotuille urille. Juuri turhautumisen tai muun negatiivisen tunteen ilmaisu olikin teoksessa yleisin syy kiroilulle. Teoksessa kirosanoja käytettiin myös haistattelumieleessä ja kehotettaessa muita hahmoja painumaan tiehensä. Haistatteluja kuitenkin esiintyi muihin kirosanojen käyttötarkoituksiin verrattuna melko vähän. Kirosanojen käytön osalta erittäin suuren osuuden muodosti kirosanojen vahvistava käyttö (esim. apusana-*maisesti* käytettynä: *se helvetin laatikko*), jossa kirosana ilmaisi puhujan negatiivista tunnetilaa ja teki lauseesta ilmauksellisesti voimakkaamman. Kirosanavahvistus saattoi kohdistua sitä seuraavaan verbiin, substantiiviin, adjektiiviin tai adverbiin. Joskus vahvistus tunkeutui sanan tai ilmauksen keskelle rikkoen sanaliiton tai yhdyssanan. Tällainen käyttö oli nähtävissä huomattavasti useammin alkuperäiskielisessä teoksessa kuin suomennoksessa, jossa kirosana huonommin sopi tällaiseen paikkaan ilmauksessa. Tällaiset tapaukset näyttäytyivätkin käännöstieteellisesti haastavina. Teoksen varsinainen kirosanarepertoari osoittautui melko pieneksi, sillä vaikka kirosanoja esiintyikin taajaan, onnistuttiin alle kymmenellä kirosanalla eri rakenteineen ilmaisemaan hahmojen tunteita.

Kirosanojen kääntämisen osalta teos oli hyvin uskollinen lähdetekstille, sillä alkuperäisestä kirosanojen määrästä (549) oli käännöksessä poistunut vain 29. Tyypillisesti kirosanat oli käännetty niiden suorilla käännösvastineilla tai niille vakiintuneilla käännöspareilla, mutta muutamassa tapauksessa kirosana oli muuttunut kategorialtaan ruumiintoimintoihin ja seksiin viittaavista kirosanoista uskonnollista alkuperää olevaan kirosanaan tai toisinpäin.

Kiinnostaviksi tutkimuskohteiksi osoittautuivat ilmaukset, joissa alkuperäiskielisessä teoksessa kirosana rikkoi lausuman rakenteen tunkeutuen ilmaukseen joko sanan tai yhdyssanan keskelle. Käännöksessä oli näissä tapauksissa havaittavissa erilaisia ratkaisuja, kuten kirosanan paikan muuttaminen, paikan säilyttäminen (jonka seurauksena oli usein vieraalta kuulostava tai kömpelö ilmaus) tai kirosanan jättäminen kokonaan pois. Hankalimpana sanana kääntämisen näkökulmasta esiintyi *frickin'*, joka oli muihin kirosanoihin verrattuna jätetty suhteessa useimmiten kääntämättä (kuusi tapausta kahdestatoista). Tämä ilmentää sitä, että sanalta puuttuu varsinainen vakiintunut käännöspari,

minkä vuoksi käännösvalinnoissa oli paljon variaatiota. Käännöksessä esiintyi myös joitakin suomen kielessä harvemmin esiintyviä manauksia, joissa on nähtävissä interferenssiä englannin kielestä. Tällaisia ilmauksia olivat esimerkiksi *hyvä helvetti*, *voi pyhä paska*, *vitullinen määrä* ja *täältä vitun ikuisuuteen*.

Kirosanat osoittautuivat kiinnostavaksi tutkimuskohteeksi myös karakterisaation ja puheen illuusion kannalta, sillä puhetapa ja sananvalinnat luovat vaikutelmaa persoonasta ja sivistyneisyyden tasosta. Kirosanojen käyttö on siinä mielessä ristiriitainen osa kieltä, että toiset pitävät sitä täysin normaalina ja viljelevät kirosanoja taajaan, kun taas toiset paheksuvat kiroilua syvästi ja välttävät rumien sanojen käyttöä. *Sitomattoman rakastajan* hahmot kiroilivat paljon, ja heidän tapauksessaan tämän ylenpalttisen kiroilun tarkoituksena vaikutti olevan pääasiallisesti miehekkään karskiuden ja toiminnallisuuden vaikutelman luominen. Mahdollisesti teoksen taustalla vaikuttaa käsitys siitä, että kiroilu ja aseilla räiskiminen erottaa kovapintaiset ja miehekkäät miehet naismaisista nahjuksista, jollaisia kukaan teoksen hahmoista ei pahemmin arvosta. Naisista Jane oli ainoa, joka pääsi kunnolla ääneen tässä teoksessa, ja hänkin kiroili melko siekailematta. Hänenkin tapauksessaan kiroilu on yhdistettävissä tähän samaan toiminnallisuuden ajatukseen, sillä hänen kursailematon puheensa korostaa vaikutelmaa hänen tehokkuudestaan, ja rohkean puhetapansa ansiosta hän saa voimakastahtoisen mieslauman kunnioituksen.

Koska kirosanoja esiintyy aidossa puheessa, on luonnollista, että pyrittäessä luomaan aidolta vaikuttavaa dialogia kaunokirjallisessa teoksessa myös kirosanoja käytetään. Teoksessa kirosanojen merkitys on lähinnä ilmaista aitoa tunnetta ja spontaania reaktiota tapahtumaan tai sanottuun tai ilmaista ryhmän yhteistä idiolektia. *Sitomattomassa rakastajassa* kirosanat olivat kiinteä osa kaikkien hahmojen puhetta, ja oli selkeästi erotettavissa kolme suosituinta kirosanaa: *shit*, *fuck* ja *hell* erilaisine variaatioineen ja rakenteineen, joita kaikki käyttivät runsaasti. Puheen illuusiota rikkoivat merkittävästi käännetyissä teoksessa käytetyt ilmaukset, jotka ovat suomenkielisen puhujan käytössä erittäin harvinaisia tai joissa on selkeästi havaittavissa interferenssiä joko erikoisen sananvalinnan tai vieraan sanajärjestyksen tai rakenteen vuoksi.

Tulevaisuudessa kiinnostavaa olisi tutkia käännetyn kirjallisuuden ja alun perin suomeksi kirjoitetun kirjallisuuden eroavaisuuksia kiroilurakenteiden osalta. Harkitsin tällaista tutkimusta aluksi, mutta hylkäsin sen tällä hetkellä olemassa olevien korpusten suppeuden vuoksi. Olisi myös mielenkiintoista tutkia puheen illuusion säilymistä käännöskirjallisuudessa ja sitä, miten puheen aitouden vaikutelma mahdollisesti eroaa alun perin suomeksi kirjoitetusta tekstistä.

Aineisto:

Ward, J.R. 2007. *Lover Unbound*. Piatkus Books, London.

Ward, J.R. 2007. *Sitomaton rakastaja*. Suomentanut Maria Sjövik. Basam Books 2011, Helsinki.

Lähteet:

ANDERSSON, LARS & PETER TRUDGILL 1990. *Bad Language*. Basil Blackwell Ltd, Oxford.

BAHTIN, MIHAIL 1990: *The Dialogic Imagination*. Four Essays. University of Texas Press, Austin.

BAKER, MONA 1995. Corpora in Translation Studies. An Overview and Some Suggestions for Future Research. *Target* 7(2) s. 223–243.

BATTISTELLA, EDWIN L. 2005. *Bad Language: Are some words better than others?* Oxford University Press, Oxford.

BERTILLS, YVONNE 2003. *Beyond Identification: Proper names in Children's Literature*. Åbo Akademi University Press, Turku.

BOGGS, JOSEPH M. & DENNIS W. PETRIE 2004. *The Art of Watching Films*. McGraw-Hill, New York.

CHESTERMAN, ANDREW 1997. *Memes of Translation. The Spread of Ideas in Translation Theory*. Benjamins, Amsterdam.

ENGLUND DIMITROVA, BIRGITTA 1997. Translation and dialect in fictional prose – Vilhelm Moberg in Russian and English as a case in point. *Norm, Variation and Change in Language. Proceedings of the centenary meeting of the Nyfilologiska sällskapet*, Nedre Manilla 22–23 March 1996. Acta Universitatis Stockholmiensis, 49–65.

ESKOLA, SARI 2002. *Syntetisoivat rakenteet käännessuomessa. Suomennetun kaunokirjallisuuden ominaispiirteiden tarkastelua korpusmenetelmillä*. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja 30. Joensuun yliopisto.

EVEN-ZOHAR, ITAMAR 1978: The position of Translated Literature within the Literary Polysystem. – James S. Holmes – Jose Lambert – Raymond van den Broeck (toim.), *Literature and Translation. New Perspectives in Literary Studies* s. 117–127. Acco, Leuven.

THE FINNISH INTERNET PARSEBANK

GELLERSTAM, MARTIN 1986. Translationese in Swedish novels translated from English. Lars Wollin & Hans Lindquist (toim.) *Translation Studies in Scandinavia. Proceedings from the Scandinavian Symposium on Translation Theory. (SSOTT) II, Lund 14–15 June 1985*. Lund Studies in English 75. Malmö, Gleerup, 88–95.

GELLERSTAM, MARTIN 1996. Translation as a source for cross-linguistic studies. Karin Aijmer, Bengt Altenberg & Mats Johansson (toim.). *Languages in Contrast: Papers from a Symposium on Text-based Cross-Linguistic Studies, Lund 4 – 5 March 1994*. Lund Studies in English 88. Lund University Press, 53–62.

GOOGLE-hakukone

HJORT, MINNA 2006. Kirosanon valikoituminen audiovisuaaliseen ja kaunokirjalliseen käännökseen. Esa Lehtinen ja Nina Niemelä (toim.) *Erikoiskielet ja käännösteoria VAKKI-symposiumi XXVI-Vaasa 11.–12.2.2006*. 74–84.

JANTUNEN, JARMO HARRI 2004. *Synonymia ja käännössuomi – Korpusnäkökulma samamerkityksisyyden kontekstualisuuteen ja käännöskielen leksikaalisiin erityispiirteisiin*. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja 35. Joensuun yliopisto.

KIELITOIMISTON SANAKIRJA 2014. Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 35. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. URN:NBN:fi:kotus-201433, ISSN 2323-3370. Verkkojulkaisu HTML. Päivitetty 21.08.2018 [viitattu 21.2.2018].

KULONEN, ULLA-MAIJA 1990. Miten suomalaiset kiroilivat ennen kristinuskoa? *Kielikello* 1/1990 <https://www.kielikello.fi/-/miten-suomalaiset-kiroilivat-ennen-kristinuskoa-> (luettu 15.2.2018)

LARJAVAARA, MATTI 1992. Vieraat kielet ja suomi. *Virittäjä*, 96:2–3, 125–126. Noudettu osoitteesta <https://journal.fi/virittaja/article/view/38518>

MAURANEN, ANNA 2000. Strange strings in translated language: A study of Corpora. Maeve Olohan (toim.) *Intercultural Faultlines. Research Models in Translation Studies I. Textual and cognitive aspects*. Manchester, St. Jerome, 119–141.

MCENERY, TONY 2006. *Swearing in English – Bad Language, purity and power from 1586 to the present*. Routledge, London.

MOORE, KATE & TIINA TUOMINEN 2010. *Fucktionary – Englannin kielletyt sanat*. Gummerus Kustannus Oy, Juva.

NEVALAINEN, SAMPO 2003. Käännöskirjallisuuden puhekielisyyksistä – kaksinkertaista illuusiota? *Virittäjä* 107:1, 2–26.

NORD, CHRISTIANE 1991. *Text Analysis in Translation. Theory, Methodology and Didactic Application of a Model for Translation-Oriented Text Analysis*. GA: Rodopi, Amsterdam/Atlanta 1991.

OITTINEN, RIITTA 1995. *Kääntäjän karnevaali*. Tampere University Press, Tampere.

PALOPOSKI, OUTI 2005. Käännössuomen synty. Anna Mauranen & Jarmo Jantunen (toim.) *Käännössuomeksi – Tutkimuksia suomennosten kielestä*. Gummerus Kirjapaino Oy, Saarijärvi, 15–31.

- REISS, KATHARINA & HANS VERMEER 1986. *Mitä kääntäminen on? Teoriaa ja käytäntöä*. Gaudeamus, Helsinki 1986.
- SCHLEIERMACHER, FRIEDRICH 1977. Über die Verschiedenen Methoden des Übersetzens. Lefevere (toim.) *Translating Literature: The German Tradition from Luther to Rosenzweig*. Assen and Amsterdam: van Gorcum 67–89.
- TIITTULA, LIISA & PIRKKO NUOLIJÄRVI 2013. *Puheen illuusio suomenkielisessä kaunokirjallisuudessa*. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 1401. Painotyö Hansaprint Oy, Vantaa.
- TIITTULA, LIISA 1992. *Puhuva kieli. Suullisen viestinnän erityispiirteitä*. Loimaan kirjapaino Oy, Loimaa.
- TOMMOLA, HANNU 2005. *Empiirisiä havaintoja ja kriittisiä huomioita käännössuomesta*. Mauranen, Anna & Jarmo Jantunen (toim.) *Käännössuomeksi – Tutkimuksia suomennosten kielestä*. Gummerus Kirjapaino Oy, Saarijärvi, 103–119.
- TOURY, GIDEON 1980. *In Search of a Theory of Translation*. The Porter Institute for Poetics and Semiotics, Tel Aviv University.
- TOURY, GIDEON 1995. *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam, Benjamins.
- VISK = Hakulinen, Auli – Vilkuna, Maria – Korhonen, Riitta – Koivisto, Vesa – Heinonen, Tarja Riitta – Alho, Irja 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Verkko-versio, viitattu 8.2.2018. Saatavissa: <http://scripta.kotus.fi/visk> URN:ISBN:978-952-5446-35-7.
- VOUTILAINEN, EERO 2009. Katos perkelettä! https://www.kotus.fi/nyt/kotus-blogi/blogiarkisto/eero_voutilainen/katos_perkeletta!.5561.blog (luettu 15.2.2018)

